

T.C.

GAZİOSMANPAŞA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**ANADOLU TÜRK DEVLETLERİ – HAÇLI MÜNASEBETLERİ
(11-12. YÜZYILLAR)**

Hazırlayan
Fatih SADIÇ

Tarih Anabilim Dalı
Ortaçağ Tarihi Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Danışman
Prof. Dr. Mehmet Münir ATALAR Doç. Dr. Pınar ÜLGEN

TOKAT-2016

T.C.

GAZİOSMANPAŞA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**ANADOLU TÜRK DEVLETLERİ - HAÇLI MÜNASEBETLERİ
(11-12. YÜZYILLAR)**

Hazırlayan
Fatih SADIÇ

Tarih Anabilim Dalı
Ortaçağ Tarihi Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Danışman
Prof. Dr. Mehmet Münir ATALAR Doç. Dr. Pınar ÜLGEN

TOKAT-2016

ANADOLU TÜRK DEVLETLERİ-HAÇLI MÜNASEBETLERİ
(11-12.YÜZYILLAR)

Tezin Kabul Ediliş Tarihi: 24.05 / 2016

Jüri Üyeleri (Unvanı, Adı Soyadı)

İmzası

Başkan : Prof.Dr.M. Münir ATALAR

Üye : Doç.Dr.Pınar ÜLGEN

Üye : Doç.Dr. Abdullah KAYA

(Handwritten signatures of Prof. Dr. Münir Atalar, Doç. Dr. Pınar Ülgen, and Doç. Dr. Abdullah Kaya)

Bu tez, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun 17/05/2016 tarih ve 19-23 sayılı oturumunda belirlenen jüri tarafından kabul edilmiştir.

Prof.Dr.Mustafa ÇOLAK
Enstitü Müdürü: Enstitü Müdürü

BİLİMSEL ETİK SAYFASI

Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü tez yazım kılavuzuna göre, Prof.Dr. M. Münir ATALAR danışmanlığında hazırlamış olduğum "ANADOLU TÜRK DEVLETLERİ - HAÇLI MÜNASEBETLERİ" adlı Yüksek Lisans tezimin bilimsel etik değerlere ve kurallara uygun, özgün bir çalışma olduğunu, aksinin tespit edilmesi halinde her türlü yasal yaptırımını kabul edeceğimi beyan ederim.

01/05 /2016

Fatih SADIÇ

İmza

TEŐEKKÖR

Bu tez çalıőmamın her aőamasında bilgi ve tecrübesiyle yol gösteren kıymetli danıőmanım Prof. Dr. Mehmet Mőnir ATALAR'a, öneri ve gőrőőleriyle katkı sunan Doç. Dr. Pınar ŐLGEN'e ve çalıőmam esnasında bir an olsun yanımdan ayrılmayan, varlıklarıyla beni motive eden eőim ve çocuklarıma teőekkőr ederim.

Fatih SADIÇ

ÖZET

Malazgirt Zaferi'nin ardından ve daha sonraki fetihlerle birlikte Anadolu'nun çeşitli yerlerinde birçok Türk devleti ve beyliği kurulmuştur. Bu devletlerin ve beyliklerin başında bulunan Türk beyleri, Anadolu'daki Türk varlığını henüz kuvvetlendirip kökleştirmeden Batı'dan gelen büyük bir saldırı ile yüzleşmek zorunda kaldılar. Daha önce birbirleriyle mücadele halinde bulunan bu Türk devlet ve beylikleri 1096'da başlayan I. Haçlı Seferi'nden itibaren aralarındaki rekabet ve düşmanlığı bir tarafa bırakarak Haçlılara karşı birleşme yoluna gittiler. Anadolu'da yan yana büyüyen iki Türk devleti olan Türkiye Selçuklu Devleti ve Danişmendliler arasında başlayan bu birleşme ve ittifaklar daha sonra da diğer Türk devlet ve beylikleri arasında devam etmiştir.

Çalışmamız, 1096-1291 yılları arasında gerçekleşen sekiz büyük Haçlı Seferi içerisinde Anadolu'dan geçen ilk üçünü ve bunlar arasında gerçekleşen Anadolu'daki Türk-Haçlı münasebetlerini konu almaktadır. I. Haçlı Seferi sonucunda Urfa, Antakya ve Kudüs'ü ele geçirerek Doğu Akdeniz'e yerleşen Haçlılar, bölgedeki parçalı siyasî yapıdan da faydalanarak istilâ alanlarını genişletmeye çalışmışlardı. II. Haçlı Seferi'ne kadar yaklaşık elli yıl bölgedeki Türk ve Müslüman beyliklerle Haçlılar arasında şiddetli mücadeleler gerçekleşti. Bu mücadelelerde özellikle Sökmen, İlgazi ve Belek gibi Artuklu kumandanlarının Haçlılara karşı büyük başarılar elde ettiklerini görmekteyiz. Bunun yanında Doğu Anadolu'da iki Türkmen beyi olan Ahlat Beyi Sökmen el-Kutbî ve Bitlis ve Erzen Beyi Togan Arslan'ın da Haçlılara karşı oluşturulan ittifaklara ordularıyla birlikte katıldıklarını vurgulamamız gerekmektedir. Dolayısıyla bizim bu çalışmamızda Haçlılara karşı yapılan mücadelelerde ön plana çıkan Anadolu'daki Türk kumandan ve beyler önemli bir yer teşkil etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Haçlılar, Anadolu, Selçuklular, Danişmendliler, Artuklular

ABSTRACT

Many Turkish states and beyliks were created in different places of Anatolia with the Battle of Manzikert and the conquests after it. Before they rooted and strengthened Turkish existence in Anatolia, Turkish beys in the rule of these states and beyliks had to face a great threat and assault coming from the West. From the Crusade beginning in 1096 Turkish beyliks and states united against the Crusaders by giving up enmity and rivalry between them. Those alliance and unification firstly beginning between the two Turkish states of Anatolia - Seljuks of Rum and Danishmends, then continued between the other Turkish beyliks and states.

Our study is about the three Crusades -from the eight great Crusades happening between 1096-1291- that passed through the Anatolia and Turkish-Crusader relations during these crusades. The crusaders gained Urfa, Antioch and Jerusalem after the First Crusade and settled in the shores of Eastern Mediterranean and tried to widen their occupation areas by exploiting the fragmented political structure of the region. Until the Second Crusade, approximately for fifty years violent struggles had occurred between the Turkish states and beyliks of the region and the Crusaders. We see that Artuqid commanders especially Sökmen, İlgazi ve Belek had gained great successes against the Crusaders. Also we must stress that two Turkmen beys of the Eastern Anatolia, Sökmen el-Kutbî, Bey of Ahlat and Togan Arslan, Bey of Bitlis and Erzen had taken part -with their armies- in the alliances against the Crusaders. So in our study outstanding Turkish commanders and beys in the struggles against the Crusaders have an important place.

Key Words: Crusaders, Anatolia, Seljuks, Danishmends, Artuquids

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİK SAYFASI	i
TEŞEKKÜR.....	ii
ÖZET.....	iii
ABSTRACT.....	iv
İÇİNDEKİLER	v
EKLER LİSTESİ.....	vii
KISALTMALAR LİSTESİ	viii
GİRİŞ.....	1
1-Konu Seçimi	2
2-Materyal Ve Yöntem	3
3- Literatür Taraması	3

BİRİNCİ BÖLÜM

1. HAÇLI SEFERLERİ ÖNCESİNDE ANADOLU VE AVRUPA'DAKİ GELİŞMELER

1.1.ANADOLU'YA YÖNELİK SELÇUKLU AKINLARI	6
1.1.1. Malazgirt Savaşı	13
1.2. CLERMONT KONSİLİ VE PAPA II. URBAN'IN ÇAĞRISI.....	21

İKİNCİ BÖLÜM

2. HAÇLILARIN ANADOLU'DA TEMAS KURDUKLARI TÜRK DEVLETLERİ VE BEYLİKLERİ

2.1. TÜRKİYE SELÇUKLU DEVLETİ.....	26
2.1.1. 1.Kılıç Arslan.....	26
2.1.1.1. I.Haçlı Seferi.....	26
2.1.1.1.1. Halkın Haçlı Seferi	26
2.1.1.1.2. Drakon Savaşı	30
2.1.1.1.3. Prenslerin Haçlı Seferi	33
2.1.1.1.4. Haçlıların İznik Kuşatması	35
2.1.1.1.5. Eskişehir (Dorylaion) Savaşı	39

2.1.1.1.6. Urfa Ve Antakya'nın Latinler Tarafından İşgali	42
2.1.1.2. 1101 Yılı Haçlı Seferleri.....	45
2.1.2. I. Mesud	53
2.1.2.1. II. Haçlı Seferi.....	53
2.1.2.1.1. Musul Atabeyi İmâmeddin Zengî'nin Urfa'yı Fethi.....	53
2.1.2.1.2. Papa III. Eugenius'un Haçlı Seferi Çağrısı.....	55
2.1.2.1.3. Kralların Haçlı Seferi.....	58
2.1.2.1.4. Alman Haçlı Ordusu Yola Çıkıyor	60
2.1.2.1.5. I.Mesud'un Alman Haçlı Ordusu'na Karşı Kazandığı Dorylaion Zaferi	64
2.1.2.1.6. Fransız Haçlı Ordusu'nun Anadolu'dan Geçışı.....	65
2.1.3. II. Kılıç Arslan	73
2.1.3.1. II. Kılıç Arslan ve III. Haçlı Seferi	73
2.2. DANIŞMENDLİLER	79
2.2.1. Gümüştekin Ahmet Gazi	80
2.2.2. Emîr Gazi.....	83
2.2.3. Melik Muhammed.....	85
2.2.4. Aynuddevle	85
2.3. ARTUKLULAR	86
2.3.1. Muînüddeve Sökmen	87
2.3.2. Necmeddin İlgazi	91
2.3.3. Nureddevle Belek Gazi	102
2.4. DİLMAÇOĞULLARI	105
2.4.1. Togan Arslan.....	105
2.5. AHLATŞAHLAR.....	107
2.5.1. Sökmen El Kutbî.....	107
2.6. YINALOĞULLARI	110
2.6.1. Fahruddevle İbrahim.....	110
2.6.2. Sâduddevle Ebû Mansur İlaldı.....	111
SONUÇ	112
KAYNAKLAR	116
EKLER.....	125
ÖZGEÇMİŞ	131

EKLER LİSTESİ

Ek-1:	I, II, III ve IV. Haçlı Seferleri güzergâhları	125
Ek-2:	1101 Yılı Haçlı Seferi Güzergâhı	126
Ek-3:	Malazgirt Savaşı'ndan Sonra Anadolu'da Kurulan Türk Devletleri Ve Beylikleri	127
Ek-4:	Danişmendliler (1071-1178)	128
Ek-5:	Türkiye Selçuklu Devleti (1077-1308)	129
Ek-6:	1200 yılında Artuklular	130

KISALTMALAR LİSTESİ

a.g.e.	Adı geçen eser
b.	İbn
bkz.	Bakınız
c.	Cilt
Çev.	Çeviren
DİA	Türkiye Diyânet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
haz.	Hazırlayan
km.	Kilometre
M.	Miladî
M.Ö.	Milâttan Önce
M.S.	Milâttan Sonra
R.	Rumî
s.	Sayfa
terc.	Tercüme eden
TTK	Türk Tarih Kurumu
Yay.	Yayınlayan, Yayınları

GİRİŞ

1071 Malazgirt Zaferi, “*Medeniyetlerin Beşiği*” olarak adlandırılan Anadolu’nun tarihinde yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur. Pers, İskender ve Roma medeniyetlerinden sonra Anadolu, şimdi başka bir medeniyetin hâkimiyet sahası içerisine girmiştir. Selçukluların, Maveraünnehir’de Karahanlı ve Gazneliler’in baskı ve tazyiklerinden bunalan göçebe Oğuzlara yurt açmak için XI. yüzyılın başlarında keşif amaçlı başlattıkları ilk akınlar, zaman içerisinde yoğunlaşarak devam etmiş, çoğunlukla Gürcü, Rum ve Ermenilerden müteşekkil Bizans orduları ise bu akınlar karşısında bir varlık gösterememişlerdir. İslâm ordularının Emevî ve Abbasî dönemlerinde başta İstanbul olmak üzere Anadolu üzerine gerçekleştirdikleri seferler Bizans’ın büyük bir direnişle karşılaşmış ve bir neticeye varılamamıştı. Şimdi ise Çağrı Bey’in izinden giden başta Tuğrul Bey ve Alp Arslan gibi hükümdarlar ve İbrahim Yınal ile Kutalmış gibi Selçuklu ailesine mensup kumandanların öncülük ettiği Anadolu seferleri muvaffakiyet ile neticelenmiş, önce 1048 Pasinler, ardından 1071 Malazgirt zaferleriyle Bizans’ın bütün direnme noktaları altüst olmuştu.

Sultan Alp Arslan, savaş meydanında yapmış olduğu antlaşmanın kısa bir süre sonra hükümsüz kalması üzerine, Selçuklu ve Türkmen beylerine Anadolu’nun fethi emrini vermiştir. Bu emir üzerine başta hanedandan Kutalmışoğulları (Süleyman-şâh ve Mansur kardeşler) olmak üzere birçok Selçuklu ve Türkmen beyi (Artuk, Tutak, Karatekin, Boldacı, Danişmend Gazi, Mengücek Gazi), Anadolu’da kendilerine yeni hâkimiyet sahası olacak yerlere doğru süratle ilerlemişlerdir. Öte yandan, arka arkaya yenilgiye uğrayan Bizans kuvvetleri ise, bütün çabalarına rağmen, ne Türk beylerinin ilerlemesini ve ne de Anadolu’nun fethini engelleyebilmiştir. Artık Anadolu, süratli bir şekilde el ve sahip değiştirmeye başlamıştır.¹ 1071 zaferinin hemen ardından Anadolu’da Türk beylikleri kurulmaya başlamıştır ki, savaşın asıl önemi bu noktada belirmektedir. Ve kurulan beylikler Anadolu’ya uluorta Türk yönetimlerinin girmesi demek de değildir. Buraya yerleşen Türkler, eski bozkır yaşayış ve anlayışından sıyrılarak sanatı, düşüncesi, kültürü ile yepyeni bir toplum oluşturmuşlardır. Denilebilir ki, yüzyıllardır amaçsız dolaşan Türkmenlerin <vatan yaşantısı> ve yerleşik medeniyet

¹ Salim Koca, “*Diyâr-ı Rûm*”un (Roma Ülkesi=Anadolu) “*Türkiye*” Hâline Gelmesinde Türk Kültürünün Rolü”, Konya: Türkiyat Araştırmaları Dergisi, 2008, s. 7-8.

anlayışı, Malazgirt'ten sonra kurulan beyliklerle, Türkiye Selçuklu bünyesinde gelişmiştir.²

Bizans imparatorları ise, durduramadıkları bu fetihler karşısında, Batı dünyasından yardım istemekten başka çare bulamamışlardır. I. Aleksios Komnenos'un yardım çağrılarını Batı'da karşılık bulmuş ve papa II. Urban 27 Kasım 1095'te Clermont Konsili'nde bütün Avrupa Hıristiyan dünyasına Haçlı seferi çağrısı yapmıştır.

Haçlı seferlerinin başlamasında farklı motivasyonlar etkili olmuştur. Bunlardan hangisinin daha etkili olduğu bugün dahi tarihçiler tarafından tartışılmaktadır. Ancak biz burada bu tartışmaya girmeyeceğiz. Fakat, bu seferlerin amaçlarından birinin de Türklerin batı yönündeki ilerleyişini durdurmak ve Hıristiyanlık adına Anadolu'daki Türk ve İslâm hâkimiyetine son vermek olduğunu biliyoruz.

“Anadolu Türk Devletleri - Haçlı Münasebetleri” adını taşıyan tez çalışmamız iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Haçlı seferleri öncesinde Avrupa ve Anadolu'daki gelişmeler hakkında kısaca bilgi verdik.

İkinci bölümde ise Anadolu üzerinden gerçekleşen ilk üç sefer esnasında Haçlılar ile Anadolu Türk devlet ve beylikleri arasındaki münasebetleri, Haçlılara karşı savaştan Türk kumandan ve beyleri ön plana çıkararak kaynaklara dayalı olarak anlattık.

1-Konu Seçimi

Haçlı seferleri öncesinde Anadolu'da henüz Türk siyasî birliği sağlanamadığından dolayı Türk hükümdar ve beyleri tarafından yönetilen çok sayıda devlet ve beylik değişik bölgelerde hüküm sürmekteydi. İzmir başta olmak üzere Ege sahillerinde Çaka Bey, Efes'te Emir Tanrıverdi, Muğla civarında Emir Pars, Kızılırmak ile bunların arasındaki mıntıkada başkenti İznik olan Kılıç Arslan yönetimi, Sivas ve civarında Danişmendoğulları, Erzincan'da Mengücekliler, Erzurum'da Saltukoğulları vardı.³

I.Kılıç Arslan, I.Haçlı Seferi sırasında başkent İznik'i kurtaramayacağını anlayınca onu kendi kaderine bırakarak Anadolu içlerine çekilmiş ve muhtelif

² Necdet Sakaoğlu, **Türk Anadolu'da Mengücekoğulları**, İstanbul: Milliyet Yayınları, 1971, s. 25.

³ İbrahim Ethem Polat, **Haçlılara Kılıç ve Kalem Çekenler**. Ankara: Vadi Yayınları, 2006, s. 57.

yörelerdeki Türk beylerine haberler gönderip yardıma çağırmıştır. Danışmend Gümüştekin Gazi ve Kayseri Emîri Hasan ile ittifak yapmış ve bu sayede Haçlılara karşı Anadolu'da yıpratma savaşları gerçekleştirmiştir. Bu şekilde başlayan Haçlılara karşı ittifaklar daha sonra da diğer Türk kumandan ve beyleri arasında gerçekleşmiştir.

Haçlı seferlerinin Anadolu safhası ile ilgili pek çok bilimsel çalışma yapılmış olmasına rağmen Malazgirt Savaşı'ndan sonra Anadolu'da kurulan Türk devlet ve beyliklerinin Haçlılarla olan münasebetleri ile ilgili konuyu bütüncül bir yaklaşımla ele alan müstakil bir çalışma ortaya konulmamıştır. “*Anadolu Türk Devletleri - Haçlı Münasebetleri*” adını verdiğimiz bu çalışmamızda Anadolu'da Haçlılarla mücadele eden Türk devlet ve beyliklerini ayrı başlıklar halinde ele aldık. Ayrıca alt başlıklarla da Haçlılarla mücadele eden Türk hükümdar ve beylerini ön plana çıkarmaya çalıştık.

2-Materyal Ve Yöntem

Çalışmamıza ilk olarak, konumuzla yakından alakalı gördüğümüz daha önce yazılmış bilimsel kitap ve makaleleri okuyarak başladık. Böylece ulaşmamız gereken tetkik ve te'lif eserleri bu makale ve kitapların dipnot ve kaynakçalarından yola çıkarak belirledik. Haçlı seferleri konusunda daha sonra da bilimsel çalışma yapabilmek adına pek çok kaynağı bizzat satın alma yoluyla edindik. Gaziosmanpaşa Üniversitesi Kütüphanesi ve Amasya İl Halk Kütüphanesi doğrudan faydalandığımız kütüphaneler olmuştur. Ayrıca elektronik ortamda erişime açık olan üniversitelerin kütüphanelerinden çalışmamız esnasında faydalandık. Yine internet üzerinden ulaşabildiğimiz pek çok e-kitap ve makale çalışmamıza çok büyük bir katkı sağlamıştır. Tez konumuzla ilgili bol sayıda İngilizce eserin olması ve bu eserlerin bir kısmına internet üzerinden ulaşılabilir olması çalışmamızı bir ölçüde kolaylaştırmıştır denilebilir.

3- Literatür Taraması

Bir tarih araştırmasında kullanılan kaynaklar, Birinci Elden Kaynaklar (Tetkik Eser) ve İkinci Elden Kaynaklar (Te'lif Eser) olarak ikiye ayrılır. Çalışmamızda esas itibariyle Haçlı seferleri sırasında veya yakın bir dönemde yaşamış ve olaylara tanıklık etmiş müverrihlerin yazdığı birinci elden kaynaklara başvurulmuştur. Haçlı seferlerini anlatan birinci elden kaynakları biz, Latin, Bizans, Ermeni, Süryani ve İslâm kaynakları

olarak sınıflandırabiliriz. Çalışmamızda kullandığımız bu kaynakların pek çoğu günümüz Türkçesine çevrilmiş olup biz çalışmamızda Türkçe çevirilerinden faydalandık.

Çalışmamız sırasında istifade ettiğimiz Latin kaynaklarından ilki **Anonim Haçlı Tarihi**.(**Gesta Francorum Et Aliorum Hierosolymitanorum**), Kasım 1095’de Clermont Konsili ile başlayan ve Ağustos 1099’da Askalon Savaşı’yla sona eren Birinci Haçlı Seferi tarihidir. Bu kitap 39 fasıldan ibaret olup, kim olduğu belli olmayan (anonim) bir yazar tarafından yazılmıştır. Türkçe çevirisi Ergin Ayan tarafından yapılmıştır.

Çalışmamız esnasında kullandığımız bir diğer Latin kaynak, **Willermus Tyrensis’in Haçlı Kroniği (Historia rerum in partibus transmarinis gestarum)**’dir. Sûr Başpiskoposu Willermus’un kroniği Ortadoğu ve Anadolu Türk tarihiyle ilgili zengin bilgiler içermektedir. 23 kitaptan oluşan bu eserin 1143-1163 yılları arasındaki olayları anlatan XVI, XVII ve XVIII. kitapları Ergin Ayan tarafından tercüme edilmiş olup çalışmamızda bu çeviri esas alınmıştır.

Bizans kaynaklarından, Işın Demirkent tarafından çevirisi yapılan **Ioannes Kinnamos’un Historia’sı** Komnenos Hânedanı imparatorları II. Ioannes ve I. Manuel dönemlerini (1118-1176) anlatmakta olup özellikle İkinci Haçlı Seferi olaylarını anlatırken sıklıkla faydalandığımız eserler arasındadır. Anna Komnena’nın **Alexiad** adlı eseri I. Haçlı Seferi’nin Anadolu safhasını anlatırken faydalandığımız bir diğer Bizans kaynağıdır.

Çalışmamızda sıklıkla başvurduğumuz Ermeni kaynaklarından **Urfalı Mateos Vekayi-nâmesi Ve Papaz Grigor’un Zeyli**, Türklerin Anadolu’ya gelmesi ve Haçlı seferlerine geniş bir şekilde yer vermektedir. Bir diğer faydalandığımız Ermeni kaynağı Vardan Vardabet’in **Türk Fütuhâtı Tarihi**, 889–1269 yılları arasını kapsayan dönemi anlatıyor olup Türklerin Anadolu’yu fethi, Bizans ve Haçlılarla yaptıkları savaşlar kronolojik bir sırayla verilmektedir.

Çalışmamız esnasında kullandığımız Süryani kaynakları; **Süryani Patrik Mihail’in Vakayinamesi, Anonim Süryani Vakayinamesi, Gregory Abu’l Farac**

Tarihi, İslâm kaynakları; **Azimî Tarihi**, İbn'ül Adim'in **Zübdetü'l Haleb Min Tarihi Haleb** ve **Bugyetü't Taleb Fi Tarihi Haleb'i**, İbn'ül Kalanisi'nin **Zeyl Tarih-i Dimaşk'ı**, İbn'ül Esir'in **El Kâmil Fit Tarih**, Sıbt İbnü'l Cevzî'nin **Mir'atü'z-Zaman fî Tarihi'l-A'yan'da Selçuklular**, adlı eserleridir.

Modern yerli ve yabancı Haçlı tarihçilerinden başvurduğumuz eserlerinden birkaçı ise Steven Runciman'ın **Haçlı Seferleri Tarihi** 3 cilt, Jonathan Phillips'in **The Crusade 1095-1197** ve **Holy Warriors, A Modern History A Crusades**, Thomas Asbridge'nin **Haçlı Seferleri** ve **The First Crusade**, Amin Maalouf'un **Arapların Gözüyle Haçlı Seferleri**, Claude Cahen'in **Haçlı Seferleri Zamanında Doğu ve Batı** ve **Osmanlılardan Önce Anadolu**, David Nicolle'nin **I, II ve III. Haçlı Seferi**, Thomas F.Madden'in editörlüğünü yaptığı **Crusade The Illustrated History**, Işın Demirkent'in **Türkiye Selçuklu Hükümdarı I.Kılıç Arslan, Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi** ve ilgili makaleleri, Aydın Usta'nın **Çıkarların Gölgesinde Haçlı Seferleri**, Cüneyt Kanat ve Devrim Burçak'ın **Sorularla Haçlı Seferleri**, Ebru Altan'ın **II.Haçlı Seferi** adlı eserleridir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. HAÇLI SEFERLERİ ÖNCESİNDE ANADOLU VE AVRUPA'DAKİ GELİŞMELER

1.1.ANADOLU'YA YÖNELİK SELÇUKLU AKINLARI

Anadolu, tarihin muhtelif devirlerinde, çeşitli yabancı kavimler tarafından işgal edilmiş ve bu yarımadada birçok devlet kurulmuştur. Ancak bu devletlerin hiçbirisi Anadolu'nun Türkler tarafından fethedilerek bir Türk devletinin kurulması ve Türklerin ikinci anayurdu olması kadar dünya tarihinde büyük neticeler meydana getirmemiştir. Anadolu, XI. yüzyılın başlarında Selçuklu Türkleri tarafından fethedilmeden çok önce, uzun süre Müslüman devletlerin akınlarına hedef olmuş ve bu akınlar Türk fethine zemin hazırlamıştır. Nitekim ilk İslâm fetihleri sırasında Fırat'ın doğusundaki kısımlar ele geçirilmiş, Tarsus'tan doğuya kalan güney Toroslar daha Emevîler zamanında Müslümanların eline geçmiştir. Hemen her yıl, yaz ve kış Anadolu içlerine akınlar yapılıyor ve bazen de kalabalık ordular Ege ve Marmara kıyılarına kadar ilerliyorlardı.⁴

Abbasîler zamanında da devam eden Anadolu seferleri sırasında, İslâm orduları arasında, Maveraünnehir'den getirilmiş olan çok sayıda Türk de vardı. Dolayısıyla Selçuklulardan önce Anadolu'ya yapılan seferlerde Türk askerleri de bulunuyordu. Müslümanların yüzyıllarca yaptıkları bu savaşlar neticesinde Anadolu oldukça yıpranmış ve nüfusu da azalmıştı. İşte Selçuklu Türkleri Anadolu'ya girmeye başladıkları sırada ülkenin büyük bir kısmı boştu ve yurt edinmek için müsait bir yer durumundaydı.⁵

⁴ Hakkı Dursun Yıldız, “Anadolu'nun Türkler Tarafından Fethi” Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi. c.8, İstanbul: Çağ Yayınları, 1992, s. 111.

⁵ “Anadolu'nun Türkler Tarafından Fethi”, Osmanlı Ansiklopedisi, c.1., İstanbul: İz Yayıncılık, 1996, s.2.

Henüz Selçuklu Devleti'nin kurulmasından önce, Selçuklu ailesi, Maverâünnehir'de, Karahanlı ve Gazneli devletlerinin şiddetli takip ve baskıları altında, çok güç şartların yarattığı ümitsizlik içinde hayatlarını sürdürmekte idiler. İşte bu bakımdan Selçukluların yeni bir yurt arama ve edinme zorunluluğu duydukları anlaşılıyor.⁶ Yukarıda da bahsedildiği gibi Türkler, Abbasîler devrinde birkaç asır kadar Hilâfet ordularını teşkil ederek, sık sık Anadolu sefer ve fetihlerine girişmişlerdi.⁷ Anadolu ülkesi, bu nedenle, Türk ellerinde bilinmekte idi. Bu itibarla Selçukluların, vaktiyle soydaşlarının Bizans'la mücadelelerde buldukları Anadolu'ya ilerde yurt edinme amacıyla, bir keşif seferi yapılması kararını verdikleri anlaşılıyor. Bu kararın uygulanması, yani keşif seferi görevi Tuğrul Bey'in kardeşi ve sultan Alp Arslan'ın babası Davud Çağrı Bey'e verildi.⁸

Çağrı Bey, 3000 kişilik bir kuvvetle Horasan'a doğru yola çıktı. Maksudı buradan Ermeniyeye gitmektir. Gazneliler Devleti'nin Tus valisi Arslan Câzib, onun gelişini duyunca, kendisini yakalamaları için bir askerî kıta gönderdi. Gidenler, Çağrı Bey'i bulamadan döndüler ve onun Rey şehrinde geçerek, Rum tarafına gittiği haberini getirdiler. Bu ifadeden anlaşılıyor ki, Çağrı Bey'i yakalamak için gönderilen kuvvetler, ona yetişememişlerdir veya Çağrı Bey Gazneliler arazisini onların yetişmesine imkân vermeyecek kadar süratli geçmiştir.⁹ Çağrı Bey, Azerbaycan'a vardığı zaman orada daha önce gelmiş Türkmenler ile karşılaştı ve onları da yanına alarak Van havzası (Vasपुरakan)'da bulunan küçük Ermeni Krallığı topraklarına girdi.¹⁰ İlk olarak Anadolu'ya giren, özellikle Ermeni kaynaklarında belirtildiği üzere “*Mızrak, ok ve yaydan oluşan silahları çekili, beli kemerli, uzun ve örülü saçlı, rüzgâr gibi uçan Türk atlıları*”¹¹ karşısında Bizans komutanı Senekerim'in gönderdiği kuvvetler “*yağmur gibi atılan oklar*” karşısında kesin bir yenilgiye uğradılar. Bunun sonucunda, bazı kaleler dışında Van Gölü havzasının büyük bir kesimi Türk kuvvetlerinin kontrol ve denetimi

⁶ Ali Sevim- Yaşar Yücel, **Türkiye Tarihi**. c.1. Ankara: TTK Yay., 1990, s. 27.

⁷ Osman Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**. 13.Baskı. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2014, s. 45.

⁸ Sevim-Yücel, a.g.e., s. 27-28.

⁹ Mehmet Altay Köymen, **Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi**. c.1., 4.Baskı Ankara: TTK Yay., 2011, s.106.

¹⁰ Osman Turan, **Selçuklular Tarihi Ve Türk-İslâm Medeniyeti**. 11.Baskı. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2009, s. 89.

¹¹ Urfalı Mateos, **Urfalı Mateos Vekayi-namesi (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162)**. (Türkçe Terc. Hrant D. Andreasyan, Notlar: Edouard Dulaurer-Halil Yınanç), 3.Baskı. Ankara: TTK Yay. 2000, s. 48.

altına girdi. Buralarda, kendisine artık hiçbir Bizans kuvvetinin karşı koyamadığı Çağrı Bey, kuzeye yönelip Gürcülerin oturdukları Nahçıvan taraflarına yürüdü. Bizans'ın Gürcü asıllı kumandanı Liparit'in savaşa cesaret edememesi sonucunda Çağrı Bey, bütün bu kesimi kolayca hâkimiyet ve denetimi altına almayı başardı.¹²

Çağrı Bey, bu gaza akınına tamamladıktan sonra yine Gazneli ülkesini baştan başa geçerek ve Gazneli takibinden sıyrılmak suretiyle yurduna dönebildi. Çağrı Bey'in dönüşü Tuğrul Bey'e ve diğer Oğuz beylerine yeni bulunan müstakbel vatanın haberini getiriyordu. Zira Çağrı Bey, *"Bu ülkede bize karşı koyacak herhangi bir kuvvete rastlamadım"* derken, Karahanlılar ve Gazneliler'in baskısından bunalan Oğuz beylerine Azerbaycan ve Anadolu'nun vatan haline getirilebileceğini bildirmekteydi.¹³

Bilindiği gibi, Türkmen kitleleri, Dandanakan zaferinden sonra (1040) birbirini izleyen dalgalar halinde İslâm ülkelerine akmaya başladılar. Türkmen kitleleri, genellikle Hemedan, Azerbaycan ve Kuzey Irak gibi uçlara yakın bölgelerde toplanmaktaydı. Hatta onlardan Selçuklu beylerinin emri altına girmek istemeyen bir grup Türkmen kitlesi de daha önce İslâm ülkelerine girerek, Azerbaycan ve Kuzey Irak'a yerleşmiş bulunuyordu.¹⁴ Ancak bunlarla beraber gelen intizamsızlık da büyük boyutlara ulaştı. Bölgenin İslâm hükümdarları ve hatta o devrin tarih yazarları, bu göçü bir istilâ ve yağma olarak nitelendirmekte ve Tuğrul Bey'i mesul tutmakta idiler.¹⁵ Nitekim göçebelerin her tarafta yaptıkları istilâ ve akınlar dolayısıyla yükselen feryatlar üzerine Abbasî Halifesi Kaim bi-Emrillah meşhur âlim Mâverdi'yi elçi olarak, 1044 senesinde Tuğrul Bey'e gönderdi.¹⁶ Bu şikâyetler üzerine Tuğrul Bey, Türkmen kitlelerinin başında bulunan boy beylerini devlet hizmetine alarak, onları daha yakından kontrol etmek istedi. Fakat tâ Maveraünnehir'den beri aralarında karşılıklı güvensizlik hâli devam ettiği için, onlar sultanın bu teklifini kabul etmeye yanaşmadılar.

¹² Ali Sevim-Yaşar Yücel, a.g.e., c.1, s.28; Ernst Honigmann, **Bizans Devleti'nin Doğu Sınırı**. (Çev: Fikret Işıltan). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1970, s.175-176.

¹³ Mustafa Kafalı, **"Anadolu'nun Fethi Ve Türkleşmesi"** Türkler Ansiklopedisi. c.6, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002, s. 283.

¹⁴ İbnü'l-Esir, **El-Kamil Fi't-Tarih Tercümesi**. c.9, (Çev. Abdülkerim Özeydin). İstanbul: Bahar Yay, 1987, s. 300-301; Salim Koca, **Türkiye Selçukluları Tarihi II. Cilt Malazgirt'ten Miryokefalon'a (1071-1176)**, Çorum: Karam Araştırma Yayıncılık, 2003, s.2.

¹⁵ Coşkun AlpTekin, **"Büyük Selçuklular"**, Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi. c.7, İstanbul: Çağ Yayınları, 1992, s.107.

¹⁶ Osman Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, s. 47.

Türkmenlerin geleceğinden kendini sorumlu tutan Tuğrul Bey, engin tecrübesiyle bu kitleye yeni bir hedef ve ülke göstermesi lâzım geldiğini anlamakta gecikmedi. Bunun için o, bir taraftan yerli meliklere Türkmenleri gazaya sevk etmeleri tavsiyesinde bulunurken, diğer taraftan İbrahim Yınal ve Kutalmış gibi hanedan üyelerini de, onlara yol açmaları ve rehberlik yapmaları için Anadolu'ya yapılan gazaların merkezi Azerbaycan'a gönderiyordu.¹⁷

Tuğrul Bey'in Azerbaycan'a gönderdiği İbrahim Yınal ve Kutalmış, Bizans'ın kontrolündeki Ermeni ve Gürcü topraklarına doğru süratle ilerlediler.¹⁸ Kutalmış, Bizans İmparatoru IX. Konstantin Monomak'ın, Gürcü asıllı kumandanı Liparit yönetiminde sevk ettiği ordunun, Şeddadoğulları beyliğinin başkenti Dovin'i kuşatıp sıkıştırması sonucunda, onları savunma amacıyla, harekete geçerek Liparit'i Gence önlerinde kesin bir yenilgiye uğratıp çekilmek zorunda bırakmış idi.¹⁹ Bu zaferden sonra Aras Nehri boyunca ilerleyen Selçuklu kuvvetleri komutanı Kutalmış, bölgenin zengin ve verimli olduğunu, aynı zamanda fethinin kolay olabileceğini Tuğrul Bey'e bildirdi.²⁰

Öte yandan Musa Yabgu'nun oğlu şehzade Hasan, 20.000 kişi ile Pasin ve Erzurum ovalarını istilâ edip Vaspurakan bölgesine girdi.²¹ Selçuklu – Bizans Antlaşması'na rağmen girişilen bu harekât üzerine, Vaspurakan Bizans valisi Aaron, kalabalık Türk ordusu karşısında, Gürcistan Bizans valisi Kekavmenos'tan yardım sağladı. Her iki taraf arasında, 1047/1048 yılında, Büyük Zap suyu yörelerinde yapılan savaşta, pusuya düşürülen Selçuklu kuvvetleri yenilgiye uğradı; şehzade Hasan ve yakın arkadaşları şehit olarak hayatlarını kaybettiler.²²

Selçuklu ordusunun bozgununa, şehzade Hasan ve arkadaşlarının şehit olmalarına son derece üzülen Tuğrul Bey, Zap Suyu yenilgisinden sonra kardeşi İbrahim Yınal Bey'i Azerbaycan valiliğine ve Anadolu akınları komutanlığına atadı.

¹⁷ Salim Koca, a.g.e., c.2., s. 3.

¹⁸ A.g.e., c.2, s.3

¹⁹ Ali Sevim-Yaşar Yücel, a.g.e., c.1, s.34.

²⁰ Coşkun Alptekin, a.g.m., c.7, s.108.

²¹ Osman Turan, **Selçuklular Tarihi Ve Türk-İslâm Medeniyeti**, s. 121.

²² Ali Sevim-Yaşar Yücel, a.g.e., c.1, s.34.

İbrahim Yınal'ın yardımcısı, Arslan Bey'in oğlu Kutalmış olacaktı.²³ Derhal harekete geçen İbrahim Yınal, Kutalmış'la birlikte Bizans kaynaklarının 100 bin kişi olduğunu ifade ettikleri büyük bir Selçuklu ordusuyla harekete geçerek 1048 yılında, Anadolu topraklarına girdiler. Bir yıldırım hızıyla ilerleyen Selçuklu ordusu karşısında ne yapacaklarını şaşırarak Vaspurakan ve Gürcistan Bizans valileri Aaron ve Kekavmenos, imparator IX. Konstantin'den acele yardım istediler.²⁴ Bunun üzerine imparatorun emriyle, bütün Gürcü kuvvetlerini toplayan Bizans generali Liparit, derhal Aaron ve Kekavmenos'la birleşti; bu arada Kekavmenos'un barış önerisi İbrahim Yınal tarafından reddedildi. Bunun üzerine, Rum, Ermeni ve Gürcülerden oluşan aşağı yukarı 35 bin kişilik Bizans ordusu, Hasankale yörelerindeki Ügümi köyünde karargâh kurdu. Bu sıralarda İbrahim Yınal ve Kutalmış'ın yönettikleri Selçuklu ordusu Aras Irmağı'nı izleyerek birkaç kale ve müstahkem mevki fethederek Erzurum (eski adı Kalikala) yönüne doğru ileri hareketlerine devam ediyorlardı. Çok geçmeden Erzurum'a erişen ve şehri bir saldırı ile fetheden Selçuklu ordusu, buradan, Bizans ordusunun bulunduğu Pasin ovasındaki Hasankale önlerine gelip karargâh kurdu. Böylece her iki taraf savaşa hazır duruma gelmiş idi. Bizans ordusunun sağ kanadında Katakalon, sol kanadında Aaron ve merkez hattında da Liparit yer almışlardı. İki büyük bölümden oluşan Selçuklu ordusunun bir bölümüne İbrahim Yınal, öteki bölümüne de Kutalmış kumanda ediyordu. 18 Eylül 1048'de her iki taraf arasında şiddetli bir savaş başladı.²⁵ Yeğenin savaş esnasında öldüğünü gören Liparit bütün şiddeti ile mukabil bir taarruza girişti. Çetin savaş oluyor ve müthiş bir kan akıyordu. Zaferin hangi tarafta olduğu belli değildi. Fakat Rumların tamamı ile çekilmesi dolayısı ile Liparit de akşamüstü Ügümi üzerine gerilemeye başladı ve Türklerin şiddetli saldırıları ve çevirme hareketi ile Bizans ordusu perişan edildi. Başta Liparit olmak üzere, bir çok kumandan ve ordunun hemen hepsi esir edildi.²⁶ İbrahim Yınal, tutsak Liparit'i, ele geçirilen değerli

²³ Ümit Hassan, “**Siyasal Tarih Açıklamalı Bir Kronoloji**” Türkiye Tarihi c.1, Osmanlı Devletine Kadar Türkler. 6.Baskı, Ankara: Cem Yayınevi, 2000, s.172.

²⁴ Ali Sevim, Erdoğan Merçil, **Selçuklu Devletleri Tarihi, Siyaset, Teşkilât Ve Kültür**, 2. Baskı, Ankara: TTK Yay., 2014, s. 45.

²⁵ Ali Sevim-Yaşar Yücel, a.g.e., c.1, s.34-35.

²⁶ Osman Turan, a.g.e., s.122.

ganimetlerle, bu sırada başkent Rey’de bulunan sultan Tuğrul’a bizzat götürüp “*Bizans’a indirilen bu ağır darbeyi ve zaferi*” müjdeledi.²⁷

1048 akınından sonra yeterli bir karşı kuvvet hazırlayamayan imparator Konstantin, barışçı münasebetlerin tesisi için, Tuğrul Bey’e bir elçi gönderdi.²⁸ Ayrıca, daha önce Bizans, fakat şimdi ise Selçuklu vasalı olan Diyarbakır Emîri Nasruddevle Ahmed’e de başvurarak “*barış için sultan katında aracılık*” yapmasını istedi. Sultan, kendisine çok değerli armağanlar getiren Bizans elçisini, Şeyhülislam Ebû Abdullah ile birlikte huzuruna kabul etti; imparatorun, Liparit için gönderdiği kurtuluş akçasını (Fidye-i necat) almayarak onu karşılıksız olarak elçiye teslim etti.²⁹ İmparatorun barış önerisini kabul eden sultan Tuğrul, Bizans’la düzenlenecek olan barış antlaşmasını konuşmak ve imza etmek için Abbasî Halifesi Kaim Biemrillah’ın akrabası Şerif Ebulfazl Nâsır başkanlığında bir heyeti, Bizans elçisiyle birlikte İstanbul’a imparatora gönderdi (1049/50). İmparator Konstantin ile Selçuklu elçisi arasında yapılan birçok müzakereler sonucunda:

- 1- Emevîler devrinde Mesleme bin Abdülmelik tarafından yaptırılan cami ve medrese tamir edilecek,
- 2- Şîî Fatimî halifeliği adına okutulan hutbe, Abbasî halifesi ve Selçuklu sultanı adına değiştirilecek,
- 3- Cami mihrabına, eski Türk hâkimiyet simgesi olan ve sultan Tuğrul’un kullandığı “ok ve yay” işaretleri işlenecek.³⁰

Bizans İmparatoru Konstantin, sarsılan otoritesini temin maksadıyla doğuya Akulytes komutasında bir ordu göndermiş ve bu ordu Gürcü Kralı Bagrat’ın askerlerinin katılmasıyla Gence üzerine yürümüştü. Gence’yi ele geçiren Bizans ordusuna karşı Kutalmış, Tuğrul Bey’in İsfahan’da hasta olduğu, hatta öldüğü şayiaları dolayısıyla direnmemiş, Tebriz’e çekilmeyi uygun görmüştü. Bizans ordusu ise,

²⁷İbn’ül Esir, a.g.e., c.9, s.415; Urfalı Mateos, a.g.e., s.86; Azîmî, **Azîmî Tarihi (Selçuklular Dönemiyle İlgili Bölümler)**. (Çev. Ali Sevim). 2.Baskı. Ankara: TTK, 2006, s.10; Vardan Vardabet, **Türk Fütuhâtı Tarihi (889-1269)**. (Çev: Hrnt D. Andreasyan) TSM. I., 1937, s.137; Ernst Honigmann, a.g.e., 178.

²⁸Claude Cahen, **Türklerin Anadolu’ya İlk Girişi XI. Yüzyılın İkinci Yarısı**. (Çev: Yaşar Yücel, Bahaeddin Yediyıldız). Ankara: TTK, 1988, s.1385.

²⁹ Ali Sevim-Erdoğan Merçil, a.g.e., s. 46.

³⁰ İbn’ül Esir, a.g.e., c.9, s.423; Urfalı Mateos, a.g.e., s.90; Azîmî, a.g.e., s.11; Vardan Vardabet, a.g.e., s.174; Osman Turan, a.g.e., s.124; Ali Sevim-Yaşar Yücel, a.g.e., c.1, s. 35; Claude Cahen, a.g.m., s.1385; Salim Koca, a.g.e., c.2. s.4; Coşkun AlpTekin, a.g.m., c.7, s.108-109.

Balkanlar'daki Peçenek tehdidi karşısında Anadolu'da fazla kalamayarak geri çekildi. Buna rağmen Gürcü kralı bir Türk emîrinin idaresi altında bulunan Tiflis'i işgal ederek, buradaki Oğuzların Azerbaycan'a çekilmelerine sebep olmuştu.³¹

Tuğrul Bey işte bu durumda, Bizans taarruzuna karşı Kutalmış'ı gönderdikten ve hastalıktan kurtulduktan sonra, ordusu ile harekete geçti.³² Tuğrul Bey'in amacı, Anadolu'yu kendisine açacak kilit noktalarını birer birer ele geçirmektir. Bu gaye ile harekâtına devam eden Tuğrul Bey, Van Gölü civarından ordusu ile Anadolu'ya girdi;³³ Urfalı Mateos, Tuğrul Bey'in bu birinci seferi için "*Ermenistan üzerine zehirli ve öldürücü bir rüzgâr esti. Tuğrul, deniz kumu kadar kalabalık askeri ile Ermenistan'a yürüdü*" demiştir.³⁴ Anadolu'ya giren ilk Türk hükümdarı olan Tuğrul Bey, Muradiye (Bergiri) ve Erciş'i ele geçirdi; Malazgirt kalesini kuşattı (1054).³⁵ Kale, Bizans kumandanı Vasil tarafından savunuluyordu. Fakat Tuğrul Bey'in kaleyi düşürmek için yaptığı bütün hücumlar boşa gitti. Hatta, Bitlis'ten getirilen büyük mancınık ile kale savunucularının baskı altına alınması bile fayda vermedi. Kuşatma uzuyordu. Bunun başlıca sebebi, Türk ordusunun kuşatma savaşına hazır olmaması idi. Bir ara kaleden çıkan bir Frank askeri, kendisine barış için gelen elçi intibai vererek, mancınığın önüne kadar ilerledi. Burada durarak, aleti uzun uzun seyretti. Selçuklu askerleri bu durumu, Frank askerinin alete karşı hayranlığına yorarak, herhangi bir harekette bulunmadılar. Bu arada Frank askeri koynunda gizlediği nefi birden mancınığın üzerine atarak, onu yaktı. Bu beklenmedik olayın yarattığı şoktan yararlanarak da kaçıp kaleye sığındı. Bir gaflet sonucunda meydana gelen bu olay, Selçuklu ordusu üzerinde moral yıkıcı bir etki yaptı.³⁶

Bundan sonra Tuğrul Bey ordusunu üç kısma ayırdı. Birinci kısmı Kars istikâmetinde, ikinci kısmı Çoruh-Kelkit vadisi istikâmetinde gönderdi. Kendisi de üçüncü kısmın başına geçerek Erzurum yaylasına kadar ilerledi. Ordusuna Kuzey-Doğu

³¹ Coşkun Alptekin, a.g.m., c.7, s.110.

³² Osman Turan, a.g.e., s.130.

³³ Salim Koca, a.g.e., c.2. s.5.

³⁴ Urfalı Mateos, a.g.e., s.100.

³⁵ Necdet Sakaoğlu, a.g.e., s. 19.

³⁶ İbn'ül Esir, a.g.e., c.9, s.454; Urfalı Mateos, a.g.e., s.100; Azîmî, a.g.e., s.15; Gregory Abu'l Farac, (Bar Hebraeus). **Abu'l-Farac Tarihi**, c.1. (Çev: Ömer Rıza Doğrul). Süryaniceden İngilizceye Çeviren: Ernest A. Wallis Budge. Ankara: TTK, 1999, s. 306; Osman Turan, a.g.e., s.131; Ali Sevim-Yaşar Yücel, a.g.e., c.1, s. 36; Claude Cahen, a.g.m., s.1385-1386; Salim Koca, a.g.e., c.2. s.5; Coşkun Alptekin, a.g.m., c.7, s.110; Ümit Hassan, a.g.m., c.1, s. 173.

Anadolu'da geniş bir akın hareketi yaptırdı. Yeteri kadar ilerlediğine ve ganimet elde ettiğine kanaat getiren Tuğrul Bey, ordusuna geri dönme emrini verdi. Dönüşte birden ordusu ile Malazgirt önlerinde görünüp, kaleyi tekrar kuşatan Tuğrul Bey, bunu beklemeyen kale savunucularını şaşırttı. Hatta bu sürpriz durum, kale savunucuları arasında büyük korku ve ümitsizlik yarattı. Bu defa onların imdadına kış ayının yaklaşması yetiştirdi. Elde ettiği başarıyı yeterli bulan Tuğrul Bey, soğukların enikonu kendisini hissettirmeye başlaması üzerine kuşatmayı kaldırarak, kışı geçirmek için devletin merkezi Rey şehrine hareket etti.³⁷

1.1.1. Malazgirt Savaşı

Büyük Selçuklu İmparatorluğu, İran'da daha önce kurulmuş devletler gibi, doğuda savunma, batıda hücum siyaseti takip ediyordu. Bu itibarla devletin yönü batıya doğru olup, kuruluşundan beri bu yönde genişlemeye çalışıyordu. Bu sözlerimizle, Alp Arslan'ın, esas itibarıyla amcası Tuğrul Bey'in takip ettiği batı siyasetine devam ettiğini söylemek istiyoruz. Aradaki fark şudur: Başlangıçta Mısır'daki Şîf Fatımîler Devleti, Selçuklu İmparatorluğu'nun batı siyasetinde ön planı işgal ederken, sonradan yavaş yavaş Bizans İmparatorluğu ön planı almıştır. Diğer bir fark da Alp Arslan'ın batı siyasetinde kesin sonuçlara ulaşmasıdır.³⁸

1064 yılında, yeni Selçuklu sultanı "*Anadolu gazası*" için ordusuyla birlikte Azerbaycan'a hareket etti. Nahçıvan'a geldikten sonra ordusunu, yaptırdığı gemilerle Aras Irmağı'ndan geçirdi; Gürcistan'a girdi, birçok şehir ve kaleleri fethetti, Bagrat krallarının merkezi olan Ani üzerine gitti. Arap Çayı (Arpaçay-Ahurian) üzerindeki Ani şehri, 16 Ağustos 1064 tarihinde Selçuklular'ın eline geçti. Bizans İmparatorluğu'nun ve dolayısıyla Hıristiyan âleminin bu ünlü kentinin Müslüman Türklerin eline geçmesi, Hıristiyan dünyasında derin üzüntü yaratmasına karşılık İslâm âleminde büyük sevinç gösterilerine neden olmuştur.³⁹

³⁷ Ernst Honigmann, a.g.e., 179; Ali Sevim-Yaşar Yücel, a.g.e., c.1, s.36; Claude Cahen, a.g.m., s.1385-1386; Salim Koca, a.g.e., c.2, s.6; Coşkun Alptekin, a.g.m., c.7, s.110; Ümit Hassan, a.g.m. c.1, s.173.

³⁸ Mehmet Altay Köymen, a.g.e., c.3, s.14.

³⁹ İbn'ül Esir, a.g.e., c.10, s.51-52; Sıbt İbnü'l Cevzî, **Mir'atü'z-Zaman fî Tarihi'l-A'yan'da Selçuklular**, Seçme, Tercüme ve Değerlendirme Ali Sevim, Ankara: TTK, 2011, s. 136; Urfalı Mateos,

Bu başarıyı bir beyanname ile kutlayan halife, Alp Arslan'a Ebu'l Feth unvanını vermiştir. Sultan, Ani'yi fethettikten sonra tanzim, teşkil ve tamir faaliyetine girişti: Şehre maiyetinde askerlerle birlikte bir emîri muhafız olarak tayin etti ve şehirde bir mescit inşa ettirdi, sonra da İsfahan'a döndü. Bundan sonra Kars hâkimi Ermeni Gagik'e bir haber gönderen Alp Arslan, ondan Selçukluların yüksek hâkimiyetini tanımasını istedi. Ani'nin akıbetini gören Gagik, direnmenin boşuna olduğunu anladı ve gelip sultana itaatini arz etti. Böylece, Kuzey-Doğu Anadolu Bölgesi tamamen Selçuklu hâkimiyeti altına girmiş oldu.⁴⁰

Esasen Anadolu'daki Selçuklu istilâ hareketlerinin başlangıcından beri Bizans'ta iç karışıklıklar ve buhranlar sürüp gitmekte idi.⁴¹ Özellikle X. Konstantin Dukas'ın ölümü (Mayıs 1067) hükümranlığı genç yaştaki oğulları Mihail, Andronikos ve Konstantin adına niyâbeti üzerine alacak olan zevcesi Evdokia'nın ellerine bırakmıştı. Bu arada savaş meydanlarındaki felâketli gelişme ile birlikte muhalif partinin kuvveti de artmakta bulunuyordu. Bunların kudretli bir askerî hâkimiyet kurulması hakkındaki talepleri olayların şiddeti yüzünden öylesine bir ağırlık kazandı ki ve nihayet bizzat imparatoriçe de boyun eğmek zorunda kaldı.⁴² Evdokia'nın niyabeti yedi ay sürdü. Saraydaki askerî kanadın baskısı sonucunda imparatoriçe askerî aristokrasiye mensup Kayserili bir general olan Romanos Diogenes ile evlenmek zorunda kaldı. Böylece daha önce tahtı ele geçirmek amacıyla, başarısız bir girişimde bulunmuş olan Romanos Diogenes, Ocak 1068'de Bizans imparatoru oldu, bu suretle amacına ulaşabildi. Bununla birlikte o, daha önceki imparatorlar gibi, devleti, içine düştüğü bu ciddî durumdan kurtarma yolunda pek fazla bir varlık gösteremedi. Çünkü o, bomboş bir hazine, yıllardan beri yüzüstü bırakılmış bir ülke, perişan ve darmadağın bir ordu ile karşı karşıya gelmiş idi. Bununla birlikte iktidarı bir türlü elinden bırakmak

a.g.e., s.120-121; Vardan Vardabet, a.g.e., s.178; Abu'l Farac, a.g.e., c.1, s. 316-317; Osman Turan, a.g.e., s.156; **“Doğuda Akıncı Güçler, Büyük Selçuklu İmparatorluğu”** Başlangıçtan Bugüne DÜNYA TARİHİ, c.1. Yay. Yön: Nezihe Araz, İstanbul: Kaynak Kitaplar. 1974, s.285; Ernst Honigmann, a.g.e., s.184-185; Ali Sevim-Yaşar Yücel, a.g.e., c.1, s. 41; Claude Cahen, a.g.m., s.1391.

⁴⁰ Osman Turan, a.g.e., s.156; Mehmet Altay Köymen, a.g.e., c.3, s. 19; Nesimi Yazıcı, **İlk Türk-İslâm Devletleri Tarihi**. 9. Baskı. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yay, 2008, s. 216; Salim Koca, a.g.e., c.2, s.14-15.

⁴¹ Ali Sevim-Yaşar Yücel, a.g.e., c.1, s. 43.

⁴² Georg Ostrogorsky, **Bizans Devleti Tarihi**, (Çev: Fikret İşıltan), 8.Baskı, Ankara: TTK, 2015, s.318.

istemeyen karısı Evdokia ile arası açılan imparator, sarayı terk ile Anadolu yakasına geçerek özellikle Selçuklu istilâsını durdurma planları yapmaya başladı.⁴³

Sultan Alp Arslan, kuzeyden inen gayrimüslim Türk Alan, Komuk, Sarir ve bir kısım Hazarların, Selçuklu vasalı Şeddadoğulları ve Şirvanşahların memleketlerini istilâ etmeleri sebebiyle, 1067/68 yılında, Horasan'dan büyük bir orduyla hareket edip ikinci kez, Aras Irmağı'nı geçerek Gürcistan ülkesine girdi; beraberinde veziri Nizamülmülk ve Kafkasya fatihi emîr Savtekin bulunuyordu. Şeki bölgesini alan Alp Arslan, IV. Bagrat'ın savaşa cesaret edememesi nedeniyle Gürcistan'ın her tarafına akıncılar gönderdiği gibi Tiflis'i de fethetti. Sonunda aman dileyen Bagrat, Alp Arslan'a tâbî olmayı kabul etti.⁴⁴

Bizans, hudutları içine giren çok sayıdaki Türkmen kitlelerinden büyük rahatsızlık çekerken, Selçuklu sultanının ilk hedefi, Mısır Fatımî Devleti'ni ortadan kaldırmaktı. Nitekim eski gücünü epey kaybetmiş olan Fatımîler, Bizans'ın hücumlarına dayanamamış, bundan endişelenen Halep emîri de sultanı Suriye'ye davet etmişti.⁴⁵

Mısır'ın fethi için bir Fatımî devlet adamı tarafından davet edilen Alp Arslan, Azerbaycan üzerinden Bizans ülkelerine girdi. Vaktiyle amcası Tuğrul Bey'in alamadığı Malazgirt müstahkem mevkiini zapt etti (1070).⁴⁶ Böylece Ani'den sonra doğunun üç müstahkem mevkiinden biri olan bu şehir de düşmüştü. Burada bir garnizon bırakarak yoluna devam eden Alp Arslan, Erciş'i de aldı; Diyarbakır bölgesinden geçerek, Siverek (Süveydâ)'i, Tulhum (T'lhum)'u v.s. kaleleri hücumla zapt etti ve Bizans hâkimiyetindeki Urfa (Edessa) önüne geldi (10 Mart 1071). Her türlü modern muhasara aletlerini kullandığı halde şehri alamayan Alp Arslan,⁴⁷ kuşatmayı kaldırarak Suriye'ye doğru yoluna devam etti; Fırat Nehri'ni geçti (21 Mart 1071). Halep kadısı Sultan Alp Arslan'a hitaben, kumandanlar (mamlûkler) müstesna, bu nehri

⁴³ Ali Sevim-Yaşar Yücel, a.g.e., c.1, s. 44.

⁴⁴ Osman Turan, a.g.e., s.164; Nesimi Yazıcı, a.g.e. s. 217; Ali Sevim-Yaşar Yücel, a.g.e., c.1, s. 44.

⁴⁵ Coşkun Alptekin, a.g.m. c.7; s.121

⁴⁶ Sıbt İbnü'l Cevzî, a.g.e., s. 166; Abu'l Farac, a.g.e., c.1, 320; Urfalı Mateos, a.g.e. s.138; Osman Turan, a.g.e., 169; Salim Koca, a.g.e., c.2, s.18; Claude Cahen, a.g.m., s.1396; Ernst Honigmann, a.g.e., s.187.

⁴⁷ İbn'ül Esir, a.g.e., c.10, s.71; Urfalı Mateos, a.g.e., s.139-140; Abu'l Farac, a.g.e., c.1, s. 320; Osman Turan, a.g.e., s.170; Ali Sevim-Yaşar Yücel, a.g.e., c.1, s.48; Claude Cahen, a.g.m., s.1396.

geçen ilk Türk hükümdarı olduğunu, Tanrı'nın nimetine şükretmesi gerektiğini söyledi.⁴⁸

Sultan Alp Arslan, Halep'i kuşattı.⁴⁹ Bu uc şehri kılıçla fethetmek istemeyen sultana Mirdas oğulları hükümdarı Mahmud şehrin anahtarlarını teslim etti. Böylece bu Arap devletini Selçuklu İmparatorluğu'nun vasalı kılan sultan, Şam yolunda iken, Bizans İmparatoru Romanus Diogenes'in Doğu Anadolu'ya doğru ilerlemekte olduğu haberini aldı. Bunun üzerine bir kısım kuvvetlerini oğlunun kumandasında Halep'te bıraktı. Mısır'ın fethine vasalı Mirdasoğlu Mahmud'u memur etti.⁵⁰

Sultan Alp Arslan'ın Suriye seferinden sonra, durumun daha da kötüye gittiğini gören Bizans İmparatoru Romanos Diogenes, 1070-1071 yılı kışında Türkleri imparatorluk topraklarından tamamen atmak üzere büyük bir ordu vücuda getirdi. Bu ordu Balkan vilayetleri ile Bitinya, Kapadokya, Kilikya ve Trabzon gibi bölgelerden temin edilmiş; Bulgar, Slav, Alman, Frank, Gürcü, Ermeni, Hazar, Peçenek, Uz ve Kıpçak asıllı askerlerden müteşekkildi.⁵¹ Bizans ordusunun gücü hakkında muhtelif kaynaklarda 100.000 ile 600.000⁵² arasındaki asker sayıları verilirse de, makul olan 200.000 civarında askere sahip olmasıdır.⁵³ İki ordu arasındaki büyük sayı farkına rağmen, Bizanslıların çok değişik milletlerden oluşmuş kozmopolit, hantal silahlı gücünün verdiği dezavantaja karşılık, Alp Arslan'ın Türk savaşçılığı ve İslâm'ın cihad ülküsüne bütünüyle bağlı, çok hareketli bir savaş gücü vardı. Alp Arslan, imparatora son bir defa hem kendisini ve hem de halifeyi temsil eden elçiler gönderdi ise de, bu davranışı bir zaaf alameti olarak değerlendirildiğinden sonuç alınamadı.⁵⁴

Nitekim Alp Arslan, Ahlat'a vardığında Bizans öncü kuvvetleri de buraya doğru ilerliyordu. Emir Sanduk emrindeki Selçuklu öncüleri bunları baskına uğratarak Alp Arslan'ın ilerlemesini sağladılar. Öte yandan imparator Diogenes'de Malazgirt'i almış

⁴⁸ Mehmet Altay Köymen, a.g.e., c.3, s.25; Osman Turan, a.g.e., s.170; Ali Sevim-Yaşar Yücel, a.g.e., c.1, s.48.

⁴⁹ İbn'ül Esir, a.g.e., c.10, s. 71; Azîmî, a.g.e., s.22.

⁵⁰ Mehmet Altay Köymen, a.g.e., c.3, s.25; Osman Turan, a.g.e., s.171; Ali Sevim-Yaşar Yücel, a.g.e., c.1, s.48.

⁵¹ Coşkun Alptekin, a.g.m., c.7, s. 122-123.

⁵² Sıbt İbnü'l Cevzî, a.g.e., s. 173.

⁵³ Ali Sevim-Yaşar Yücel, a.g.e., c.1, s.49.

⁵⁴ İbn'ül Esir, a.g.e., c.10, s.71; Abu'l Farac, a.g.e., c.1, s. 321; Nesimi Yazıcı, a.g.e., s.219-220; Ali Sevim-Yaşar Yücel, a.g.e., c.1, s.52.

ve halkının bir kısmını öldürmüştü. Çok geçmeden Alp Arslan yetişti ve iki ordu Malazgirt-Ahlat arasında Rahva (Zahva) ovasında karşı karşıya geldiler. İmparatorun sağ kanadına Kappadokia'lı general Aliates, sol kanadına da Nikephoros Bryennios komuta ediyorlar, geride yedek kuvvetlerin başında Andronikos bulunuyordu.⁵⁵

Alp Arslan Bizans ordusu ile Malazgirt civarında az bir kuvvetle karşılaşmak zorunda kaldı. Ordusunun kuvvetine mağrur olan hükümdar, karşısında az bir kuvvet olduğunu görünce, Alp Arslan'ın sulh teklifini gururla ve kabaca reddetti. Çünkü imparator yalnız Anadolu'yu göçebelerin işgalinden kurtaracağına değil, İslâm ülkelerini de zapt edeceğine inanıyor; Irak, Suriye, Horasan ve payitaht Rey valiliklerini de kumandanlarına vaad ediyor; camileri kilise yapacağını düşünüyor ve Alp Arslan'ın nerede teslim olacağını soruyor; İsfahan veya Hemedan'da kışlayacağını söylüyordu.⁵⁶

Hükümdar müzakereleri Rey'de yapacağını, İsfahan'da kışlayıp Hemedan'da atlarını otlatacağını söylediği zaman, Türk elçisinin Bizans imparatoruna verdiği cevap dikkate değer. Gerçekten o, Bizans imparatoruna şu cevabı vermiştir: *“Atların Hemedan'da kışlamaları doğrudur; sana gelince, onu bilmiyorum”*.⁵⁷ Başta halife olmak üzere bütün İslâm dünyası Türklerin zaferi için dua etti. Hatta halife bir dua metninin bütün İslâm ülkelerindeki hutbelerde okunmasını emretti.⁵⁸

24 Ağustos Çarşamba günü Alp Arslan bir tepeye çıktı ve Romanos'un ordugâhını kendi gözüyle gördü. O ordunun siyahlığından/karartısından korktu ve *“Bizim bu kadar askerimizle, bu büyük taife-i cafiyye'ye karşı muharebe ve müdafaa yapmamız nasıl mümkün olabilir”* dedi. Melik Muhammed Danişmend

“Bugün çarşambadır. Saadete geri dönüp, bugün ve yarın silahlarımızı hazırlayalım. Elbiselerimizi temizleyelim. Zemzem suyuyla yıkanmış kefenlerimizi boyunlarımıza asalım. Cuma sabahı “hayya alel felah sedasıyla haşemi mansurla birlikte harp meydanına gelelim. Hatipler Cuma hutbesinde “Allahım! Düşman üzerine hücum eden Müslüman askerlere yardım et!” dedikleri zaman, tam bir ihlâsla tekbir getirelim ve küffar-ı feccara hamle yapalım. Şehadet

⁵⁵ Ali Sevim-Yaşar Yücel, a.g.e., c.1, s.54.

⁵⁶ İbn'ül Esir, a.g.e., c.10, s.71; Ahmed Bin Mahmud, **Selçuk-Nâme-I**. (Hazırlayan: Erdoğan Merçil) İstanbul: Tercüman Yay., 1971, s.97-98; Osman Turan, **Türk Cihân Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi**. 9.Baskı. İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 1996, s. 191; Ali Sevim-Yaşar Yücel, a.g.e., c.1, s.52.

⁵⁷ Mehmet Altay Köymen, a.g.e., c.3, s. 29; Mehmet Şeker, **Fetihlerle Anadolu'nun Türkleşmesi Ve İslâmlaşması**. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1987, s. 37; Ali Sevim-Yaşar Yücel, a.g.e., c.1, s.52.

⁵⁸ Ali Sevim-Yaşar Yücel, a.g.e., c.1, s.53; Coşkun Alptekin, a.g.m., c.7, s. 124; Mehmet Şeker, a.g.e., s. 38.

saadetine ererse “Bu ne güzel sevab ve ne güzel lütuftur.” Eğer muzaffer ve mansur olursak da “İşte bu asıl büyük başarıdır/kurtuluştur” dedi.⁵⁹

İki ordu, 26 Ağustos 1071 Cuma günü karşı karşıya geldi. Selçuklu sultanı, Cuma namazı vaktini bekleyerek taarruzu biraz geciktirdi. Topluca kılınan Cuma namazından sonra, beyaz bir elbise giyinmiş olan sultan, atının kuyruğunu bizzat bağladı, ön saflarda ordusunun bir askeri gibi savaşaacağını belirtmek maksadı ile ok ve yayını bırakıp kılıç ve topuzunu eline aldı.⁶⁰ Sonra ordusuna şu veciz hitabede bulundu:

“Daha ne zamana kadar biz azınlıkta, düşman da çoğunlukta olmak üzere, böyle bekleyeceğiz? Ben, bizzat Müslümanların minberlerde bizim için dua ettikleri şu saatte kendimi düşman üzerine atmak istiyorum. Galip gelirse ne âlâ, aksi takdirde şehit olarak cennete gideriz. Bana bağlı olanlar kalsınlar, geri dönmek isteyenler ise serbestçe geri dönebilirler. Bugün, burada bir sultan yoktur, ben de ancak sizlerden biriyim. Biz, Müslümanların eskiden beri yapageldikleri gazayı yapmak istiyoruz”. Onlar da “Ey sultan, biz senin memlükleriniz, sen ne yaparsan biz de sana uyarız” dediler.⁶¹

Bizans ordusu karşısında Alp Arslan, ordusunu dört kısma ayırdı. Daha kalabalık iki kısmı savaş alanı kenarındaki tepelerde pusuya yatırdı. Üçüncü kısma düşmanın arkasını tutma görevini verdi. Dördüncü kısım ise başında kendisi olduğu halde Romanos Diogenes’in karşısında yer alıyordu.⁶²

Cuma namazını müteakip başlayan savaşta Alp Arslan’ın ordusu, ilk Bizans saldırıları karşısında önce geriledi, düşmanına ilerleme fırsatı verdi. Bizanslıların ilerlediği bir sırada pusuda bekleyen kuvvetler önlerine çıkınca, Bizanslılar ne yapacaklarını bilemediler. Arkasından Ermeniler de savaş alanından çekilince, Bizans ordusu dağılmaya yüz tuttu. İmparator Diogenes’in ilk bozguna uğrayan sağ kanada sol kanattan yardıma çalıştığı bir sırada, yedek kuvvetlerin komutanı Andronikos imparatorun öldüğünü ilan ederek savaş alanını bıraktı. Diogenes ne yapacağını bilemez oldu. Karargâhına ve hazinelerine doğru geri çekildi. Öğle vakti başlayan savaşın sonu, akşam olmadan belli olmuştu bile.⁶³ Doğu Roma İmparatorluğu’nun ceasar’ı, Basileus

⁵⁹ Reşîdü’l-dîn Fazlullah, **Cami’üt-Tevârih**, İstanbul: Selenge Yayınevi, 2010, s.115-116; İbn’ül Esir, a.g.e., c.10, s.71; Ahmed B. Mahmud, a.g.e., c.1, s. 99.

⁶⁰ İbn’ül Esir, a.g.e., c.10, s.72; Sibt İbnü’l Cevzî, a.g.e., s. 170; Ahmed Bin Mahmud, a.g.e., c.1, 100; Osman Turan, **Selçuklular Tarihi Ve Türk-İslâm Medeniyeti**, s. 182; Salim Koca, a.g.e., c.2, 21.

⁶¹ Sibt İbnü’l Cevzî, a.g.e., s. 170; Ahmed Bin Mahmud, a.g.e., c.1, 100; Ali Sevim-Yaşar Yücel, a.g.e., c.1, s.55; Coşkun Alptekin, a.g.m., c.7, s. 124; Salim Koca, a.g.e., c.2, 22.

⁶² Nesimi Yazıcı, a.g.e., s.221.

⁶³ **“Doğuda Akıncı Güçler, Büyük Selçuklu İmparatorluğu”** Başlangıçtan Bugüne DÜNYA TARİHİ, c.1. Yay. Yön: Nezihe Araz, İstanbul: Kaynak Kitaplar. 1974, s.286;

IV. Romanos Diogenes tutsak edilmişti.⁶⁴ Tarihte ilk kez Müslüman bir hükümdar bir Bizans imparatorunu ele geçiriyordu.⁶⁵ Fakat hayatı bağışlandı ve 3 Eylül 1071'de ülkesine iade edildi.⁶⁶

Şarkta büyük şöhret kazanan Malazgirt zaferi Anadolu'yu Selçuklulara teslim etti.⁶⁷ Bir yüz yıl sonra 1176'da II.Kılıç Arslan tarafından imparator Komnenos'un bozguna uğratılmasıyla Türklerin Anadolu'da gerçek bir vatan kurdukları ve Bizanslıların da bu ülkeye yeniden sahip olma imkânlarının ortadan kalktığı doğrulanıyordu.⁶⁸

Malazgirt Zaferi'nden sonra (1071) Bizans İmparatoru Diogenes ile yapılan anlaşmanın, Diogenes, Bizans'a dönmeden imparatorluk makamına geçirilen yeni imparator tarafından selefinin gözlerine mil çekilip kör edilerek hapse atılmasıyla geçersiz kalması üzerine, Selçuklu Sultanı Alp Arslan çevresindekilere; *“Bugünden itibaren Rumlarla mevcut sulh sona ermiştir. Artık haça tapanlar öldürülecek ve memleketleri istilâ olunacaktır”* demiştir. Eski imparatora reva görülen bu duruma üzüntüsünün ifadesi olarak söylenen bu sözler, aynı zamanda Selçukluların artık Anadolu topraklarında hakları olduğunu düşündüklerini de göstermektedir. Nitekim kendisine bağlı beylere; *“Bundan böyle arslan yavruları olunuz; yeryüzünde gece-gündüz kartal gibi uçunuz ve Rumlara merhamet etmeyiniz”* diyen Alp Arslan, Diogenes'in ölümünden sonra da barış anlaşmasının kesin olarak bozulduğuna hükmederek, askerlerini Bizans eyaletlerinin, yani Anadolu'nun fethine göndermiştir.⁶⁹

Sultan Melikşah'ın hükümdarlığının ilk yılı olan 1072 senesi, amcası ve Kirman meliki olan Kavurt bey ile mücadele ile geçmiştir. Bu mücadele sırasında Anadolu'nun

⁶⁴ İbn'ül Esir, a.g.e., c.10, s.72; İbn'ul-Kalanisi, **Zeyl Tarih Dımaşk (History Of Damascus)**, Neşreden: H. F.Amedroz. Leiden, 1908, (İngilizceye Çev: H.A.R. Gibb), London, (Kismen), 1932, s. 18; Vardan Vardabet, a.g.e., s.177; Abu'l Farac, a.g.e., c.1, s. 321; Süryani Mihail, **Vekayiname**. (Çev: H. D. Andreasyan) (TTK Kütüphanesi'nde bulunan basılmamış tercüme), 1944, 33-34; Azimî, a.g.e., s. 23; Urfalı Mateos, a.g.e., 143; Ahmed B. Mahmud, a.g.e., c.1, 104; Ernst Honigmann, a.g.e., 188.

⁶⁵ Jean-Paul ROUX, **Türklerin Tarihi Pasifik'ten Akdeniz'e 2000 Yıl**, Çev. Aykut Kazancıgil, Lale Arslan-Özcan, 5.Baskı, Kabalcı Yayınevi : İstanbul 2008, s. 214; Claude Cahen, a.g.m., s. 1398.

⁶⁶ İbn'ül Esir, a.g.e., c.10, s.73; Abu'l Farac, a.g.e., c.1, s. 323; Urfalı Mateos, a.g.e., 143; Ahmed B. Mahmud, a.g.e., c.1, 108; Osman Turan, a.g.e., s. 185; Nesimi Yazıcı, a.g.e., s.221.

⁶⁷ Vladimir Aleksandroviç Gordlevsky, **Küçük Asya'da Selçuklular**, Çev: Abdülkadir İnan, TTK, Ankara: 2015, s. 26.

⁶⁸ **“Doğuda Akıncı Güçler, Büyük Selçuklu İmparatorluğu”** Başlangıçtan Bugüne DÜNYA TARİHİ, c.1. Yay. Yön: Nezihe Araz, İstanbul: Kaynak Kitaplar. 1974, s.286.

⁶⁹ Osman Turan, a.g.e., s. 188; Mehmet Şeker, **Anadolu'nun Türk Vatani Haline Gelmesi**. Türkler Ansiklopedisi. c.6, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002, s. 441.

şarkını işgal etmiş olan Türkmen boy ve ulusları, başlarında bir kısım Selçuklu şehzadeleri ve bilhassa Kutalmış'ın oğulları ile büyük Türk emîrlerinden Tutak ve Artuk Bey'ler oldukları halde Kızılırmak'ı geçerek Orta Anadolu'yu istilâya başlamışlardır. Bu istilâyı idare eden Kutalmışoğulları, babalarının Sultan Tuğrul Bey'e ve ondan sonra Alp Arslan'a karşı riyaset davası yüzünden muhalefet ve mücadele ettiği gibi, Sultan Melikşah'a karşı isyana hazırlandılar. Fakat Bizans müverrihlerine nazaran Bağdat halifesinin tavassutu ile arada vukua gelmesi muhakkak olan muharebe bir antlaşma ile bitmiş ve Kutalmışoğulları Anadolu'nun fethine memur olmuşlar ve fethedecekleri memleketlerin hükümdarlık menşurunu sultandan almışlardır.⁷⁰

Bir taraftan Kutalmış oğulları maiyetlerindeki Türkmen boy ve ulusları ile Anadolu'nun Bizans elinde kalan yerlerini açarlarken, diğer taraftan sultan Melikşah'ın emri ile bu prenslerin maiyetinde fütuhata memur olan Artuk, Tutak, Afşin, Dilmaçoğlu Mehmet, Tarankoğlu, Davdavoğlu gibi emîrler de muhtelif taraflarda muvaffakiyetlere nail olmakta ve bölgeler açmakta idiler. Bizans İmparatoru VII. Mihail amcası Ioannes Dukas'ı şark ordularına kumandan tayin ederek, Orta Anadolu'yu işgal ile Sakarya'yı geçmiş olan Türkleri durdurmaya memur etti.⁷¹

Bizans'ın buhranlar içinde çalkalanmakta olduğu sıralarda, aşağı yukarı 1074 yılından başlayarak Artuk Bey, Kelkit ve Yeşilirmak havzalarını, Mengücek Bey, Divriği, Erzincan ve Şebinkarahisar taraflarını, emir Ebulkasım Saltuk da Erzurum ve Çoruh ırmağı yörelerini fethetmekte idiler. Bunlardan başka Dânişmendoğlu Gümüştekin Ahmet Gazi, Kızılırmak havzası ile bir kısım Yeşilirmak havzasının fethini tamamlayarak Sivas, Amasya, Niksar, Tokat, Çorum, Kayseri, Elbistan ve Malatya kent ve yörelerinde hâkimiyet kurmayı başardı. Ayrıca sultan Melikşah'ın kumandanlarından Gümüştekin Candar da Diyarbakır, Nizip, Urfa taraflarında fetihlerde bulunarak buralardaki Bizans kuvvetlerini etkisiz hale getirmişti (1077). Bunlardan başka Süleymanşah'ın valisi olan ve mezarı bugün hâlâ Çankırı'da bulunan emîr Karatekin ise Sinop, Kastamonu ve Çankırı'yı fethedip Selçuklu sınırlarına almayı başardı.⁷²

⁷⁰ Mükrimin Halil Yınanç, "Anadolu'nun Fethi", Türkler Ansiklopedisi. c.6, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002, s. 310; Ali Sevim-Yaşar Yücel, a.g.e., c.1, s.63.

⁷¹ Mükrimin Halil Yınanç, a.g.m., s. 310-311.

⁷² Ali Sevim-Yaşar Yücel, a.g.e., c.1, s.64.

1.2. CLERMONT KONSİLİ VE PAPA II. URBAN'IN ÇAĞRISI

Anadolu'da bütün bu gelişmeler yaşanırken Avrupa'da papa II. Urban 1095'te I.Haçlı Seferi'ni başlatıyordu ve herhalde altmış yaşlarındaydı. Kuzey Fransa'daki asil bir ailenin oğlu ve eski bir rahip ve Cluny keşişi olan Urban 1088'de papa seçildiğinde papalık Alman imparatoru ile şiddetli ve uzun bir iktidar mücadelesinden sonra neredeyse yıkılmak üzereydi. Urban'ın durumu o kadar nazikti ki Roma'da papalığın geleneksel merkezi olan Lateran Sarayı'nı denetim altına alması altı yıl sürdü. Gene de ihtiyatlı bir diplomasi ve baskıcı değil ölçülü bir reform politikası izleyen yeni papa zamanla makamına yeniden prestij ve etki kazandırmayı başardı.⁷³

Papa II. Urban, Ağustos 1095'ten Eylül 1096'ya kadar geçen süreyi Fransa'da geçirdi. Onun anavatanına dönmesi esasen kilise reformlarını denetlemek ve aynı zamanda haçlı vaazı amacıyla gelmiş olduğu için bu düşüncesini Toulouse Kontu Raymond De Saint-Gilles ve Le Puy piskoposu ve onun ordudaki temsilcisi Adhemar Monteil ile müzakere etmeyi planlamıştı. II. Urban, 27 Kasım 1095'te Clermont'ta geniş katılımlı ama çoğunlukla papazlardan oluşan bir toplantıda Haçlı seferini ilan etti. O daha sonra Fransa kralının doğrudan yönettiği ülkenin sınırları içerisinde orta, batı ve güney Fransa'da vaazlar verdi. Papa II. Urban, Noel'de Limoges'te, daha sonra Angers'te, şubat ayı içerisinde Le Mans'ta Haçlı vaazları verdi. Temmuzda Nimes'te bir konsil topladı.⁷⁴

Haçlı seferi, Papa II. Urban'ın sekiz ay önce Mart 1095'te Piacenza'da bir konsile başkanlık ettiği sırada Bizans'tan gelen çağrıya bir açıdan cevap niteliği taşımaktaydı. İstanbul'dan gelen bir elçilik heyeti Türklere karşı yardım istemişti. Papa, bir vaazla, birçok kişiyi bu yardım isteğini karşılamaya ve paganlarla savaşan imparatorun yardımına koşacaklarına ant içmeye çağırdı. Piacenza ve Clermont arasında yakın bir bağlantı vardır ki II. Urban Piacenza'da anlık bir duyguyla cevap vermediği gibi kafasında çok daha gerilere uzanan bir düşünce zinciri vardı. Ve

⁷³ Thomas Asbridge, **Haçlı Seferleri**. (Çev: Ekin Duru). İstanbul: Say Yayınları, 2014, s.53-54.

⁷⁴ Jonathan Riley-Smith, **The First Crusade And Idea Of Crusading**. London New York: Continuum, 2003, s. 13.

Clermont son halkadır denilebilir. O papalık görevine başladığından beri Bizans İmparatoru Aleksios ile Roma ve İstanbul kiliseleri arasındaki ilişki ve Batı'dan askerî yardım konularında müzakere halindeydi ki gelinen noktada Anadolu'nun büyük bir kısmı kaybedilmişti.⁷⁵ Aleksios zeki, kurnaz ve bir doğulu yönetici olmada yeteri derecede başarılarla sahip, bilgili, eski bir general, savaş deneyimi olan, fakat ordusu olmadığı ve hazinesi de boşaldığı için elçilerini Piacenza'ya göndermişti. Nihayetinde Aleksios'un da Urban'ın da istediği ordulardı ve fakat insan sürüleri olmayan ordulardı.⁷⁶

Papa II. Urban, Clermont'taki Haçlı seferi çağrısını halka açık son oturumda, toplantının dokuzuncu gününde, “bu kadar insanı içine alabilecek kadar geniş bir bina olmadığından” dolayı şehrin dışında açık havada yaptı.⁷⁷ Katedraldeki kalabalıklar genişçe bir ev içi şeklinde yerleştirilmişti ve Papalık tahtı şehrin doğu kapısının dış tarafındaki bir platform üzerine konmuştu. Toplantıya Papa'nın maiyeti ve Roma kardinallerinin yanında, 13 başpiskopos, 225 piskopos iştirak etmişti.⁷⁸ Urban burada etrafını saran kalabalığa hitap etmek için ayağa kalktı. Çağdaş dört vekayiname yazarı bize papanın sözlerini intikal ettirmişlerdir. Bunlardan birisi olan Keşiş Robert toplantıda bizzat hazır bulunduğunu iddia etmektedir. Baldricus Dolensis ve Fulcherius Carnotensis, sanki orada imişler gibi yazmaktadırlar. Dördüncüleri olan Guibertus Novigenti tasvirini muhtemelen ikinci elden almış olacaktır. Urban nutkuna herhalde doğudaki kardeşlerine yardım etmenin zorunluluğunu dinleyicilerine bildirmekle başlamış olmalıdır. Doğu Hıristiyanlık âlemi yardım rica etmişti; çünkü Türkler Hıristiyan ülkelerin kalbine girmekte, ahaliye fena muamelede bulunmakta ve Kutsal Yerler'e hakaret etmekte idiler. Fakat Urban sadece Romania'dan, yani Bizans'tan bahsetmiyordu. Üzerine basa basa Kudüs'ün kendine özgü kutsallığına işaret ediyor ve oraya hacceden hacıların çektiklerini tasvir ediyordu. Böylece karanlık bir tablo çizdikten sonra büyük bir çağrıda bulundu. Batı Hıristiyan âlemi doğuyu kurtarmak için yola çıkmalı idi. Zengin ve fakir aynı şekilde yola dökülmeli idi. Bunlar birbirini

⁷⁵ Jonathan Riley-Smith, a.g.e., s.13-15.

⁷⁶ Güray Kırpık, **Doğunun Ve Batının Gözünden Haçlılar**. İstanbul: Selenge Yayınları, 2009, s.54.

⁷⁷ Emrullah Kaleli, **Anadolu Selçuklu Devri Türk Haçlı Münasebetleri**, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı. Isparta: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2004, s. 13.

⁷⁸ Arda Deniz-Koray Kamacı, **Haçlı Seferleri Ortadoğu Ve Avrupa'nın Sendromu**. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2013, s. 123.

öldürmeyi bırakıp haklı bir savaş yapmalı idiler. Böylece Tanrı'nın istediği bir iş yapmış olacaklardı ve Tanrı onlara rehber olacaktı. Savaşta hayatını kaybedenlerin günahları affolunacaktı.⁷⁹

Bu iki amacın belirlenmesiyle verilmek istenen mesaj çok açık olmasına karşın, savaşa hazırlanan her hükümdar gibi papanın da bu davayı bir meşruiyet ve aciliyet aurasıyla sarıp sarmalaması gerekiyordu, ama ne yazık ki burada bir sorunla karşılaştı. Yakın tarihte böylesine bir intikam arzusuna yol açacak belirgin bir olay yaşanmamıştı. Evet, Kudüs Müslümanların elindeydi ama bu durum yedinci yüzyıldan beri böyleydi. Ayrıca, Bizans bir Türk saldırısı tehdidi altında olsa bile, Batı Hıristiyanlığı Yakındoğu'dan gelen bir işgal ya da yok edilme tehlikesi içerisinde değildi. Urban planını destekleyici herhangi bir vahşet ya da tehdit yokluğunda, Haçlı seferinin hedef alacağı düşmanı iblis gibi göstererek insanları kışkırtma ve telaşlandırma yolunu seçti.⁸⁰

Bu nedenle Müslümanlar, Hıristiyanlığı barbarca aşağılamak peşinde olan insanlık dışı yabancılar olarak tanıtıldı. Urban Türklerin *“birçok kişiyi (Rumu) nasıl katlettiği ve esir aldığı, Tanrı'nın krallığındaki kiliseleri yerle bir ettiğini”* anlattı. Aynı zamanda Kutsal Topraklara giden Hıristiyan hacıların kötü muamele gördüğünü ve Müslümanlar tarafından sömürüldüğünü, zenginlerin yasadışı vergilerle soyulduğunu ve fakirlere işkence yapıldığını söyledi. Doğu Akdeniz'de Müslümanların egemenliği altında yaşayan Hıristiyanların *“kılıç, yağma ve ateş”* ile *“köle”* durumuna düşürüldüğü söylenmekteydi. Sürekli işkence gören bu zavallılar zorla sünnet ediliyor, bağırsakları deşiliyor ya da ayinlerde kurban ediliyordu. Kadınlara yönelik tecavüz konusunda ise, papa *“bunlardan söz etmektense susmayı yeğlediğini”* söylüyordu. Urban'ın günümüzde savaş suçu ya da soykırım olarak tanımlanacak bu tür korkunç davranışlarla ilgili hayalî iddialardan geniş çapta yararlandığı görülüyor. Bu iddiaların Yakındoğu'daki Müslüman yönetiminin gerçekleriyle uzaktan yakından bir ilgisi yoktu ama papanın söylediklerine kendisinin inanıp inanmadığını ya da kampanyasını desteklemek adına gerçekleri bilinçli olarak mı çarpıttığını kestirmek olanaksız. Her iki halde de, Müslüman dünyasını insanlıktan yoksun biçimde sergilemesi *“Haçlı Seferi”* tezine yaşamsal bir destek oluşturmuş ve aynı zamanda Hıristiyanların Avrupa'da

⁷⁹Steven Runciman, **Haçlı Seferleri Tarihi** c.1, (Çev: Fikret İşıltan). 4.Baskı. Ankara: TTK Yay., 2008, s.84.

⁸⁰Thomas Asbridge, a.g.e., s.56.

birbirleriyle çatışmak yerine bir “*yabancı*” ile savaşmasının daha doğru olduğunu ileri sürmesini mümkün kılmıştır. Papa Urban’ın Müslümanları suçlaması ilerideki yıllarda karanlık ve süreğen sonuçlara yol açacaktır.⁸¹

Papa II. Urban, Hıristiyanları Haçlı savaşına çağırırken, Matta İncilinin (16-24) şu cümlesinden hareket ediyordu: “*Ardımdan gelmek isteyen kendini inkâr etsin, haçını alıp beni izlesin*”. Bu çağrıyla Hıristiyanlar galeyana getiriliyor ve hepsi bir ağızdan, “*Tanrı bunu istiyor!*” diye çığlık atıyorlardı.⁸² Orada bulunan kalabalık Le Puy piskoposu Adhemar De Monteil’in ardından, “*haçlarını almaya*” davranmış ve Kudüs’e gideceklerine ant içmiş olmalı. Yeminlerinin simgesi olarak, ilk gönüllüler, omuzlarına, onlara “*cruce signati*” dedirtecek olan kumaştan bir haç diktirecektir.⁸³ Şevk ve heyecan Urban’ın beklediğinden de büyüktü.⁸⁴ Asiller ve burjuvalar, efendiler ve köleler, papazlar ve keşişler, kadınlar ve çocuklar delicesine bir arzu ile Haçlı seferlerine katılmak için çabalıyorlardı.⁸⁵

Peki papa Urban’ın mesajı neden bu denli bir coşkuyla karşılandı? Papa XI. yüzyılın sonunda toplum ve onun bileşenlerinin ilgi ve eğilimlerini yegâne yüksek popüler bir düşünceye çekmeyi başarmıştı. I. Haçlı Seferi zamanında Avrupa toplumlarının hayatında dinî meseleler önde gelen belirleyiciler arasındaydı. Dinin yoğunluklu olduğu bir çağ idi : Öyle ki azizlerin, kültlerin, dinî kalıntıların, kutsal gün ve bayramların sayılarında bir artış gözlenmekteydi. Hac hem yerel hem de uluslar arası düzeydeydi ve manastır hayatı geliyordu. Günah gündelik hayatın bir parçasıydı, özellikle XI. yüzyılın sonundaki şiddet toplumunun ve bütün insanların ihtiyacı olan şey (zengin veya fakir, soylu veya işçi) günahlarını affettirebilmektir. İşte bu durum I. Haçlı Seferi’ndeki şevkin düzeyini açıklamak için hayatî öneme sahipti.⁸⁶

Evet, bu heyecan Batı toplumunu harekete geçirecekti. Fakat hareketin sebebi değildi. Duyguları coşturan bu dinî unsur yanında çağrının başarıya ulaşmasında asıl

⁸¹ A.g.e., s. 57.

⁸² Steven Runciman, a.g.e., c.1, s. 85; Cécile Morrisson, **Haçlılar**. (Çev: Nermin Acar). Ankara: Dost Kitabevi Yay. 2005, s. 24; İhsan Süreyya Sırma, **Haçlı Seferleri**. İstanbul: Beyan Yayınları, 2013, s. 29.

⁸³ Cécile Morrisson, a.g.e., s. 24.

⁸⁴ Steven Runciman, a.g.e., c.1, s. 85

⁸⁵ H. A. Nomiku, **Haçlı Seferleri**, (Yunancadan çeviren Kriton Dinçmen), İstanbul: İletişim Yayınları, 1997, s. 24.

⁸⁶ Jonathan Phillips, **The Crusade, 1095-1197**, Edinburgh: Pearson Education, 2002, s.14-15.

etken olan sosyal ve ekonomik nedenlerdi: Avrupa'da nüfus sayısı hızla artmaktaydı. Bu artışı önlemek için hatta miras ve evlilik sistemleri bile baskı altına alınmıştı. Öte yandan devir, kolonileşme çağı idi. Üstelik Haçlı seferi için vaazlar verildiği devre, kuraklık yüzünden hasatın çok fena olduğu ve neticede tarımda büyük bir çöküntü yaşandığı zamana rastlar. 1094 yılındaki sel ve salgın hastalıkları, ertesi yıl kuraklık ve açlık felaketleri izlemişti. Kutsal Kitap'ta içinde süt ve bal akan Doğu topraklarına yerleşmek efsanesi, yani zengin bir toprağa sahip olmak arzusu köylüleri, topraksız oğulları ve kurak alanları paylaşan ailelerin fertlerini cezbeden bir hayaldi. Papa, Clermont Konsili'nde *“Bu memleket artık sakinlerini doyurmaktan acizdir: onun için mülkü tahrip ediyor ve bitmez tükenmez şekilde birbirinizle savaşıyorsunuz”* demişti. O halde, Doğu'ya gitmeli ve kendilerini içinde buldukları sefaletten kurtarmalı idiler. Demek ki, onları bu maceraya iten sebep, Doğu'da para ve toprak sahibi, yani zengin olmak düşüncesi idi.⁸⁷

Tabiatıyla böyle bir düşünceye sahip olarak sefere katılan Haçlılar, Doğu'daki din kardeşlerine yardım için yola çıkmadıklarını, davranışlarıyla hemen belli ettiler. Çünkü amaçları din kardeşlerini Türklerin baskısından kurtarmak, onları sevmek ve yardım eli uzatmak falan değildi. Daha kendi ülkelerinde Yahudilere karşı giriştikleri katliamlardan sonra, Haçlıların Macar topraklarından geçerken başlayan çapulcu, yakışsız davranışları Bizans arazisinde yağma, tahrip Hıristiyan halkın malına ve canına el uzatma, hatta görülmemiş derecede vahşet ve işkencelere kadar ulaşmıştı.⁸⁸

⁸⁷ Işın Demirkent, **“Haçlı Seferleri Düşüncesinin Doğuşu Ve Hedefleri”**. Prof. Dr. Hakkı Dursun Yıldız Hatıra Sayısı. İstanbul: Tarih Dergisi. Sayı: 35. 1994, s. 75-76.

⁸⁸ A.g.m., s.76.

İKİNCİ BÖLÜM

2. HAÇLILARIN ANADOLU'DA TEMAS KURDUKLARI

TÜRK DEVLETLERİ VE BEYLİKLERİ

2.1. TÜRKİYE SELÇUKLU DEVLETİ

2.1.1. 1.Kılıç Arslan

2.1.1.1. I.Haçlı Seferi

2.1.1.1.1. Halkın Haçlı Seferi

Türklerin Anadolu'da yerleşme ve vatan kurma devresinde başlayan Haçlı seferleri bu kuruluş faaliyetlerini tehlikeye sokacak bir ehemmiyet taşır. Filhakika Türkler Marmara sâhillerine kadar geldikleri ve Bizanslılar Anadolu'yu tamamıyla kaybettikleri bir zamanda, 1074'te, imparator Mihail'in papaya bir Haçlı seferi için yaptığı müracaat o sırada netice vermemişti. Lâkin papa VII. Gregory'nin giriştiği tahrikler Avrupa'da bir Haçlı havası yaratmıştır. Cehalet ve dinî taassup içinde bulunan o devir Avrupalılarını Türklere karşı hazırlamıştı.⁸⁹ Bu kez Bizans İmparatoru Aleksios, garba karşı nefretini yenerek papa Urban'a müracaat etti ve Selçuklulara karşı yardım istedi.⁹⁰

Papa, Haçlı seferi çağrısına kaç tane askerinin yanıt vermesini beklemişti? Eli silah tutan herkese seslenmişti gerçi ama din savaşı çağrısının 'haç kuşanan' o kadar çok sayıda cengâver için çekici olacağını gerçekten ummuş olabilir miydi? Nitekim Urban'ın çağrısının olağanüstü başarılı olduğu ortaya çıktı. Piskoposlar ve papazlar Haçlı seferi haberini neredeyse anında Avrupa'nın her köşesinde tebliğe ve tüm profesyonel askerleri Kutsal Topraklar'da dövüşmek üzere davete başladılar. Davete icabet eden kral olmadı ama birçok ünlü asilzâde ve şövalye müspet yanıt verdi.⁹¹

⁸⁹ Arda Deniz-Koray Kamacı, a.g.e., s. 195.

⁹⁰ Vladimir Aleksandroviç Gordlevsky, a.g.e., s. 29.

⁹¹ Kelly Devries, "Giriş" Dünya Savaş Tarihi Haçlı Seferleri 1097 – 1444, (Çev: Emir Yener), c.5, İstanbul: Timaş, 2012, s. 7.

I. Haçlı Seferi'nde ne kadar insanın yola çıktığını gerçekte kimse bilmiyordu. Fulcher of Chartres altı milyon savaşçı erkeğin yolculuk için harekete geçtiğini ve bunlardan altı yüz bininin İznik'e (Nicaea) ulaştığını iddia eder.⁹² Anna Comnena, Pierre L'Hermitte'nin ordusunun seksen bin yaya ve yüz bin atlıdan oluştuğunu bildirir.⁹³ Bu rakamlar her ne kadar mübalağalı olsa da gerçekten papanın, Clermont'ta yaptığı konuşmanın ardından etrafa dağılarak halka Haçlı seferi vaaz etmeye başlayan gezgin keşişlerin, özellikle de Pierre L'Hermitte'nin çevresinde halk ve fakir şövalyelerden oluşan önemli bir kalabalık toplanmıştı. Runciman'ın "*toplumun çeşitli kesimlerinden oluşan bu topluluğu birbirine bağlayan yegâne unsurun dinî taassupları olduğu*"⁹⁴ iddiasına rağmen, soylular arasında uzun süreden beri cereyan etmekte olan savaşlar, kıtlık ve salgın hastalıklar karşısında yaşanan psikolojik ve ekonomik çöküntü ile doğu hakkında anlatılan zenginlik hikâyeleri böyle bir kalabalığın toplanmasındaki en büyük etkenlerdi. Pierre'nin etrafında toplanan grup bu olumsuz şartların tazyikiyle herkesten önce doğuya doğru yola çıktılar. Çoğunluğunu sosyal anlamda alt sınıflara mensup kişilerin teşkil etmesinden dolayı bunların hareketine "*Halkın Seferi*" adı verilmiştir. Fransa'dan yola çıkan Pierre'nin taraftarlarının sayısı, Almanya'ya geldiklerinde 20.000 kişiye ulaştı. Burada yapılacak diğer katılımlar için beklemekte olan Pierre'nin yanındaki Fransızlardan Gautier Sans Avoir (Meteliksiz Gautier) idaresindeki grup beklemekten sıkılarak harekete geçtiler. Pierre de bir süre sonra onların peşinden yola koyuldu.⁹⁵

Öte yandan Pierre L'Hermitte'nin Almanya'dan ayrılmasını müteakip Volkmar, Gottschalk ve soylu sınıfından Emich adlı bir kontun idaresinde doğuya hareket etmek üzere üç ayrı ordu hazırlanmıştı. Bunlar Pierre'yi takip etmeden önce Hz. İsa'yı çarmıha geren Yahudilerden intikam almak gerektiği ve Haçlı seferinin öncelikle Almanya'da yaşayan Yahudilere karşı başlatılması görüşünü ortaya attılar. Volkmar ve onu müteakip Gottschalk'ın öncülüğündeki Alman Haçlılar, 1096 Mayıs'ında Ren ve Bavyera

⁹²Rodney STARK, **GOD'S BATTALIONS: The Case for the Crusades**. New York: HarperCollins e-books, 2009, s. 131.

⁹³ Anna Komnena, **Alexiad (Malazgirt'in Sonrası)**. (Çev: Bilge Umar). İstanbul: İnkılap Kitabevi, 1996, s.305.

⁹⁴ Steven Runciman, a.g.e., c.1, s. 95.

⁹⁵ Aydın Usta, **Çıkarların Gölgesinde Haçlı Seferleri**, İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2008, s. 43.

bölgelerinde karşılaştıkları Musevileri öldürerek Macaristan sınırına kadar ilerlediler. Daha sonra bu iki grup Macar topraklarında işledikleri suçlar ve yaptıkları taşkınlıklar yüzünden Macarlar tarafından imha edildiler. Bununla birlikte Yahudilere yönelik asıl saldırılar Leisingen Kontu Emich'in komutasındaki Haçlı birlikleri tarafından gerçekleştirildi. Ren Nehri boyunca neredeyse buldukları her yerde Yahudilere saldırarak ilerleyen Emich ve beraberindeki Haçlıların ilk hedefi Speyer şehri oldu. Canlarını kurtarmak isteyen Yahudiler kentteki sinagoga sığındılar. Ancak onların bir ibadethaneye sığınmasını herhangi bir şekilde manidar bulmayan Haçlılar, en az bir Yahudi öldüren herkesin bütün günahlarının affolunacağına dair resmî bir bildirin yayınlamasından sonra, buraya saldırmaktan çekinmediler. Fakat bu esnada her ne kadar birkaç Musevi öldürüldüyse de şehrin piskoposu Johannes'in araya girip Emich ve adamlarını ikna etmesiyle Speyer'da geniş çaplı bir katliam önledi. Benzer şekilde, Trier ve Metz şehirlerinde ikamet eden Yahudiler de Haçlıların saldırılarına maruz kaldılar. Bununla birlikte, daha büyük çaplı katliamların yaşanmış olması bakımından Worms, Mainz ve Köln şehirleri öne çıkmaktadır.⁹⁶

Yahudilerin birçoğu üzüntü ve ümitsizlik içinde düşmanlarının hain kılıçlarına sığınıp, onlara yem olmaksızın kendi kendilerini idam etmeyi tercih ettiler. Bazıları elbiselerine ağır taşlar bağlayarak Ren ve Mosel nehirlerine kendilerini attılar. Anneler Hıristiyanların işkenceli pençelerinde idam olunmaktan kurtarmak maksadıyla çocuklarını kendi elleriyle boğmaya razı oldular. Yaşlılar ve kadınlar hayatlarını bitirmek maksadıyla kendilerinden daha güçlü olanlardan yardım talep ettiler.⁹⁷

Haçlı ordusundan Gautier'in komutasında olan şövalyeler, belirtilmiş olan zamandan çok önce Belgrat'a varınca, oranın valisi ve şehrin sakinleri olan Hıristiyanlar apışıp kaldılar. Henüz mahsuller kaldırılmadığından, gelen işgal ordusuna verilecek fazla bir şey de yoktu.⁹⁸ Bu sebeple Gautier ve birlikleri civarı yağmalamaya başladılar. Gautier'in on altı adamının daha da ileriye giderek Semlin'de bir pazar yerini basması

⁹⁶ Emrullah Kaleli "Haçlı Seferleri Zamanında Avrupa'da Antisemitizm (1096-1190)" İzmir: Ege Üniversitesi. Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi. XIII./I, 2013, s.23-24; Steven Runciman, a.g.e., c.1, s. 106-109; Aydın Usta, a.g.e., s. 46.

⁹⁷ Joseph François Michaud, **Haçlı Seferlerinin İlginç Olayları.** (Haz: Güray Kırpık) İstanbul: Lotus Yayınevi, 2011, s.120-121.

⁹⁸ İhsan Süreyya Sırma, a.g.e., s.38.

üzerine Macarlar bunları yakalayıp silahlarını ve elbiselerini almışlar, onları çırıl çıplak Belgrat'a yollamışlardı. Belgrat'ın etrafında yağma hareketleri başlayınca vuku bulan çarpışma esnasında Gautier'in adamlarından birçoğu öldürüldü, bir kısmı da bir kilise içinde diri diri yakıldı.⁹⁹ Komutanları Gautier ise canını zor kurtarıp Niş istikametinde kaçmaya muvaffak oldu ve orada bulunan Bizans valisinin verdiği askerler refakatinde İstanbul'a gitti. Muhtemelen Haçlıların bu zulümlerinden dolayıdır ki, görünüşte Hıristiyan dinini kabul etmiş olan Bulgarlar, Batı Avrupa'dan gelen Katolik Hıristiyanları hiç sevmiyor, onlara “*kardeş*” gözüyle bakmıyorlardı.¹⁰⁰ Bulgaristan Piskoposu Teofilakt, bir dostuna yazdığı mektupta diyordu ki: “*Frenklerin memleketimizden geçmeleri, bizi o derece meşgul ve müteessir etti ki, artık kim olduğumuzu bile idrak edemeyecek hâle geldik*”.¹⁰¹

Başka bir koldan, Pierre L'Hermitte başkanlığında ilerleyen Haçlı ordusu Macar topraklarına girdi. Semlin'e varınca bir ayakkabı alışverişi yüzünden başlayan kavga bir anda büyüyerek savaşa dönüştü ve Haçlılar burada 4.000 Macar'ı öldürüp, şehri yağmaladılar. Macar Kralı Koloman'ın intikam alacağı korkusuyla süratle Save'yi geçtiler ve Belgrat'a ulaştılar. Belgrat ahalişi şehirlerini terk ederek dağlara kaçıştı. Belgrat'ı da baştan başa yağmalayan Haçlılar Niş'e vardılar. Sofya yolu üzerinde kendilerine refakat eden Bizans kuvvetleriyle çarpıştılar. Bununla birlikte son vukuatları onlar için oldukça pahalıya mal oldu ve meydana gelen çarpışmalarda birçoğu öldürüldü.¹⁰²

Haçlı öncüleri, 1 Ağustos 1096 tarihinde İstanbul'a ulaştılar. Başta imparator Aleksios olmak üzere bütün İstanbul halkı gördükleri manzara karşısında dehşet içinde kaldılar.¹⁰³ Anna Komnena İstanbul'a ulaşan Haçlıları tasvir ederken onların ne kadar kalabalık olduklarını vurgulamak için yıldızlardan ve kum tanelerinden daha çok olduklarını, içlerinde kadın ve çocukların da yer aldığı bu Haçlıların her yerden akıp gelen derelere benzediklerini yazmıştır.¹⁰⁴ Aleksios'un istediği ordular bunlar değildi. Yine de Aleksios misafirlerini iyi karşılamış ve onların ileri gelenlerine hediyeler

⁹⁹ Steven Runciman, a.g.e., c.1, s. 96.

¹⁰⁰ İhsan Süreyya Sırma, a.g.e., s.38.

¹⁰¹ Raşit Erer, **Türklere Karşı Haçlı Seferleri**. (Edisyon: Ahmed Yüksel Özemre) İstanbul, 2002, s.20.

¹⁰² Steven Runciman, a.g.e., c.1, s. 97-98; İhsan Süreyya Sırma, a.g.e., s.38-39; Harold Lamb, **Haçlı Seferleri**. İstanbul: Tutku Yayınevi, 2012, 78-79; Aydın Usta, a.g.e., s. 44; Güray Kırpık, a.g.e., s.76.

¹⁰³ Salim Koca, a.g.e., c.2, s.74.

¹⁰⁴ Anna Komnena, a.g.e., s.303.

sunmuştu. Buna rağmen İstanbul'a ulaşabilen Haçlılar, tıpkı yollarda yaptıkları gibi evvela şehri yağma etmekle işe girişmişlerdi. Bunlar kilise damlarından kurşunları çıkarmışlar, Rumlara para ile satmışlardı. Hatta şövalyeleri beklemek bile istemeyerek kendilerini Türklere karşı götürmeye Pierre L'Hermitte'yi icbar etmeye başlamışlardı.¹⁰⁵

Pierre L'Hermitte, Haçlı güruhunun bu tazyikleri karşısında imparator Aleksios'un kontların ordusunu bekleme konusundaki ısrarını dikkate almayarak Anadolu yakasına geçmeye karar verdi.¹⁰⁶ Bu acelecilik şüphesiz bir ölçüye kadar yekpare bir komutanlık yapısının olmamasından ve ciddi levazım problemlerinden kaynaklanıyordu.¹⁰⁷ Aleksios 6 Ağustos'ta Boğaz'dan geçirdiği Haçlıları Civetot (Yalova)'daki karargâha yerleştirdi. Böylece Haçlılar 1096 sonbaharında Türkiye Selçuklu Devleti'nin sınırına ulaşmış bulunuyorlardı.¹⁰⁸

2.1.1.1.2. Drakon Savaşı

Haçlılar, derhal buradan civardaki araziye yağma akınları yapmaya ve erkek, kadın, çocuk veya Müslüman, Hıristiyan demeden önlerine çıkan herkesi vahşice öldürmeye başladılar. Savunmasız insanlara karşı elde ettikleri bu küçük başarılar Haçlıların cüretlerini arttırdı. Bunlar yavaş yavaş daha büyükçe gruplar halinde Türk topraklarına derinlemesine girmeye başladılar.¹⁰⁹ Hatta bir Fransız grubu Eylül ortalarında Selçuklu başkenti İznik'e kadar sokulmaya cüret etti. Bunlar şehrin varoşlarını yağma ve tahrip, hayvan sürülerini gasp ettikten başka Hıristiyan ahaliyi de en korkunç işkencelerle zâlimce öldürdüler. Bundan sonra Fransızlar Civetot'a geri dönerek ganimetlerini arkadaşlarına ve karargâhta bulunan Bizanslı gemicilere sattılar. Fransızların zengin ganimet sağlayan bu akını Almanların kıskançlığını uyandırdı.¹¹⁰

¹⁰⁵ **Anonim Haçlı Tarihi.(Gesta Francorum Et Aliorum Hierosolymitanorum).** (Çev: Ergin Ayan). İstanbul: Selenge Yayınları, 2013, s.52; Ahmet Refik Altınay, **Büyük Tarihi Umumî.** c.VI. İstanbul: Kitabhane-i İslâm ve Askerî [Agob Matyosyan Matbaası], (R. 1328 /M. 1912), s.12; Mike Paine, **Haçlı Seferleri.** (Çev: Cumhur Atay) İstanbul: Kalkedon Yayınları, 2011, s.26; Harold Lamb, a.g.e., s.80.

¹⁰⁶ Anna Komnena, a.g.e., s.305; Steven Runciman, a.g.e., c.1, s. 100; Aydın Usta, a.g.e., s.44.

¹⁰⁷ Michael F. Pavkovic, "**Dorileon (Eskişehir) 1097**" Dünya Savaş Tarihi Haçlı Seferleri 1097 – 1444. (Çev: Emir Yener). c.5, İstanbul: Timaş, 2012, s.19.

¹⁰⁸ Erkan Göksu, "**Haçlıların Anadolu'daki İlk Faaliyetleri Ve Kırkgeçit (Drakon) Savaşı (1096)**", Ekev Akademi Dergisi. Yıl: 13. Sayı: 19, 2009, s. 366.

¹⁰⁹ Işın Demirkent, **Türkiye Selçuklu Hükümdarı Sultan I. Kılıç Arslan.** 2.Baskı. Ankara: TTK, 2014, s. 26.

¹¹⁰ Steven Runciman, a.g.e., c.1, s. 100

Bunun üzerine Alman ve İtalyanlar, liderleri Rinaldo'nun öncülüğünde altı bin kişilik bir kuvvetle İznik çevresindeki Kserigordon kalesini ele geçirdiler.¹¹¹ Kale her türlü yiyecek maddesiyle dolu olduğu için burasını etrafa yapacakları yağma akımlarında bir üs olarak kullanmaya karar verdiler. Ancak durumu öğrenen sultan Kılıç Arslan'ın tepkisi şiddetli oldu; “*İlhan*” unvanını taşıyan başkumandanını büyük bir kuvvetle kaleyi Haçlıların elinden geri almak üzere buraya gönderdi. Kserigordon kalesi bir tepe üzerindeydi. Kalenin ihtiyacı olan su, hemen kale surlarının dışındaki bir kuyu ile vadideki bir kaynaktan sağlanıyordu. Selçuklu ordusu 29 Eylül'de Kserigordon önüne geldi ve Haçlıların pusu kurarak yaptıkları taarruzu püskürttükten sonra derhal kuyu ve kaynağı işgal etti.¹¹² Kale duvarları arkasına çekilen Haçlılar, öyle korkunç bir susuzluğun içine düştüler ki, atlarının ve eşeklerinin damarlarını kesip, kanlarını içtiler; bir kısmı kemerlerini ve elbiselerini kanalizasyonun içine atıp, sonra bastırarak elde ettikleri sıvıyı ağızlarına götürdüler; bir kısmı da nemli zeminin üzerine yatarak susuzluklarını gidermeye çalıştılar.¹¹³ Papazlar bunlara boşuna yere teselli ve cesaret vermeye uğraşıyorlardı. Sekiz gün süren öldürücü susuzluktan sonra, 6 Ekim'de reisleri Rinaldo teslim olmaya karar verdi. Dinini inkâr ettiği takdirde hayatta bırakılacağına dair bir vaad aldıktan sonra kalenin kapılarını açtı. Dinini inkâr edenler esarete gönderilirken, diğerleri kılıçtan geçirildi.¹¹⁴

Bu arada, bu haber Haçlıların karargâhı Civetot'ta, Türk casusları tarafından Kserigordon kalesinin Almanlar tarafından ele geçirildiği şeklinde duyurulmuştu. Hatta Almanların İznik'i bile zapt ettikleri ve ele geçirilen zengin ganimetin Rinaldo'nun kuvvetleri tarafından paylaşılmakta olduğu söylentisi çıkarılmıştı.¹¹⁵ Bu haberler, Türklerin de umduğu gibi, karargâhta büyük bir heyecan uyandırdı. Haçlılar, derhal İznik üzerine harekete geçmek üzereyken bu sefer doğru bilgi geldi ve karargâhtaki heyecan yerini panik duygusuna bıraktı.¹¹⁶ Haçlılar ne yapacaklarını şaşırıldılar. Pierre L'Hermitte İstanbul'a, imparatorun yanına dönmüştü. Ordu üzerindeki kumanda yetkisi

¹¹¹ Devrim Burçak-Cüneyt Kanat, **Sorularla Haçlı Seferleri**. İstanbul: Yeditepe Yayınları, 2013, s. 61.

¹¹² Işın Demirkent, a.g.e., s. 26.

¹¹³ **Anonim Haçlı Tarihi.(Gesta Francorum Et Aliorum Hierosolymitanorum)**, s.53.

¹¹⁴ Steven Runciman, a.g.e., c.1, s. 101.

¹¹⁵ Anna Komnena, a.g.e., s. 306; Emrullah Kaleli, **Anadolu Selçuklu Devri Türk Haçlı Münasebetleri**, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı. Isparta: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2004, s. 49.

¹¹⁶ Devrim Burçak-Cüneyt Kanat, a.g.e., s. 61.

sıfıra inmişti. Otoritesini, imparatorudan önemli maddî yardımlar elde ederek güçlendirmek umundundaydı. Karargâhtaki kumandanlardan bir kısmı Pierre L'Hermitte dönüncüye kadar herhangi bir girişimde bulunmak istemiyorlardı. Fakat Kserigordon'un intikamını almak isteyenler çoğunlukta idi. Üstelik Türklerin bütün kuvvetleriyle Civetot üzerine yürüdükleri haberi de yayılmıştı. Bazı Haçlı liderleri, Türklerin karşısına çıkmamanın korkaklık olduğunu söylüyorlardı. Sonunda Türklerin üzerine yürümeye karar verildi.¹¹⁷ 21 Ekim sabahı alacakaranlıkta sayısı 20.000'i aşan bütün Haçlı ordusu Civetot'tan çıktı. Karargâhta sadece ihtiyarlar, kadınlar, çocuklar ve hastalar kalmıştı.¹¹⁸

Bu arada Haçlıları yakından takip eden Türkler, gerekli önlemleri almışlardı. Haçlılar; şövalyeler önde, yayalar arkada olmak üzere Civetot'tan Drakon vadisi (kırkgeçit deresi) boyunca 5 km. kadar ilerlemişlerdi ki, yolun ormanlarla kaplı olduğu bir yerde Türkler, Haçlıları pusuya düşürdü.¹¹⁹ Daha ne olduğunu anlayamadan birdenbire ağaçların arasından üzerlerine oklar yağmaya başladı. Türk okçuları önce atları hedef aldılar. Birbirine giren atlar süvarilerini sırtlarından atarken Türkler taarruza geçtiler. Ürken atlar, geriden gelen yayaların içine daldı. Şövalyelerin çoğu Türklerin hücumuna direnmeye ve cesaretle savaşmaya çalıştılsa da orduyu kaplayan paniği önleyemediler. Haçlı ordusu, dehşet içinde Civetot'a doğru kaçmaya başladı.¹²⁰ Orada günlük ordugâh hayatı henüz başlamış olup ihtiyarlardan bir kısmı hâlâ uyumaktaydı. Şurada burada bir papaz sabah âyîni yapmaktaydı.¹²¹ Kaçanlar peşlerinde Türkler olduğu halde kampa ulaştıklarında ortalığa dehşet havası hâkim oldu. Haçlıların bir kısmı yakındaki koruya kaçarak, bir kısmı da, deniz tarafında bulunan eski bir kaleye sığınarak ancak canlarını kurtarabildiler. Fakat içlerinde Haçlı şeflerinin ve şövalyelerinin de olduğu büyük bir kısmı öldürüldü.¹²² Savaşın harareti söndükten sonra ele geçirilenler ise tutsak alındı. Öğle saatlerinde her şey olup bitmişti. Drakon'dan sahile kadar her yeri öldürülenlerin cesetleri doldurmuştu.¹²³ Haçlı reislerinin ve

¹¹⁷ Işın Demirkent, a.g.e., s. 27.

¹¹⁸ Steven Runciman, a.g.e., c.1, s. 102.

¹¹⁹ Emrullah Kaleli, a.g.e., s. 49.

¹²⁰ Işın Demirkent, a.g.e., s. 27-28.

¹²¹ Steven Runciman, a.g.e., c.1, s. 102.

¹²² Emrullah Kaleli, a.g.e., s. 50

¹²³ Anna Komnena, İsmailoğulları diye bahsettiği Türklerin öldürdüğü Haçlı cesetlerinden geniş bir alana yayılan kocaman ve yüksek bir tepe oluştuğunu yazmıştır.

şövalyelerin çoğu ölmüş, bir kısmı da esir düşmüştü. Hayatta kalanların ise hemen hemen hepsi yaralıydı. İmparator durumu öğrenince, geride kalan Haçlıları toplamak üzere buraya Konstantinos Euphorbenos kumandasında gemiler gönderdi. Bizans filosunun yaklaştığını gören Selçuklu ordusu ise İznik'e çekildi.¹²⁴

2.1.1.1.3. Prenslerin Haçlı Seferi

I.Haçlı Seferi'nin karakteristik özelliklerinden biri de bu devir hükümdarlarının seferin gerçekleşmesi ve başarılmasında hiçbir rollerinin olmayışıdır. Ne Fransa Kralı Philip ne de Alman İmparatoru VI. Heinrich papa ile kötü ilişkileri ve kendi aralarındaki düşmanca davranışları sebebiyle Haçlı seferi çağrısına pek aldırış etmediler.¹²⁵ Ama Batı'daki Hıristiyan soylularının en üst kademesi bu girişimde yer almıştı. Fransa, Batı Almanya, Aşağı Ülkeler ve İtalya'daki yüksek sosyete mensup olanlar, soyluların hemen altındaki sınıftan gelenler, çoğunlukla kont ya da dük sıfatını taşıyan bu kişiler kralların gücüne karşı gelebilir, hatta bazen bu gücü zayıflatabilirlerdi. Gerçekten de belli oranda bağımsız bir yetkiye sahiptiler ve bir grup halinde “*prens*” olarak vasıflandırılabilirlerdi.¹²⁶

Sefere katılmak için ilk başvuran toprak sahibi, Toulouse Kontu Raymond oldu. Bu sayede seferin komutasının kendisine verileceğini umuyordu. Ancak papa II. Urban, seferin kilisenin kontrolünde yapılmasında kararlıydı, bu sebeple Le Puy piskoposu Adhemar, papanın vekili sıfatıyla seferin başına geçirildi. Raymond'un ardından Vermandois Dükü Hugue, Flandre Kontu II. Robert, Normandia Dükü Robert, Blois Kontu Stephen, Aşağı Lorraine Dükü Godefroi de Boillon ile kardeşleri Baudouin ve Eustache de haç kabul ederek sefer hazırlıklarına başladılar. Son olarak güney İtalya Normanlarından Bohemond ve yeğeni Tankred de sefere katılma kararı aldılar. Denilebilir ki ana Haçlı ordusunun neredeyse tamamı Fransa ve Norman asillerinden ve askerlerinden oluşuyordu. Bunlar Pierre L'Hermitte ve Almanlar gibi aceleci davranmamışlar, papanın çağrısında belirlediği tarih olan 15 Ağustos 1096 tarihini

¹²⁴ Işın Demirkent, a.g.e., s. 28; Salim Koca, a.g.e., c.2, s.75

¹²⁵ Güray Kırpık, a.g.e., s. 59.

¹²⁶ Thomas Asbridge, a.g.e., s. 63.

beklemişlerdi. Böylece asker toplama, silah ve erzak temini için zaman ve para bulabilmişlerdi.¹²⁷

I.Haçlı Seferi'nde prenslerin komutasında toplanan ordular farklı yolları takip ederek İstanbul'a ulaşmışlardı. Godefroi, "*Halkın Haçlı Seferi*" yolunu takip ederek Regensburg üzerinden Danube vadisinin güneyine doğru ilerleyerek 1096 Aralık ayı içerisinde İstanbul'a ulaşmıştı. Vermandois Dükü Hugue, Güney İtalya'ya doğru ilerlemiş ve Bari'den Adriyatik Denizi'ne açılmış fakat Durres açıklarında gerçekleşen bir gemi kazasından dolayı 1096 Kasım'ında ordusuyla birlikte İstanbul'a varabilmişti. Toulouse Kontu Raymond muhtemelen Aralık 1096'da Provence'den ayrılmış, İtalya'dan geçmiş, Dalmaçya sahillerinde güneye doğru ilerlerken yerli halk tarafından saldırıya uğradığı için ancak Şubat 1097'de Durres'e varabilmişti. Onun kalabalık ve disiplinsiz ordusu bu noktadan sonra yol üzerinde tahribat ve yağmaya başlayınca Bizanslı eskort birlikleriyle çatışmak zorunda kalmıştı. Güney İtalya Normanlarının lideri Bohemond, ordusunu yeğeni Tankred'in idaresinde geride bırakarak Kasım 1096'da küçük bir birliğin başında Avlonya'dan yola çıkmış, fakat 1097 Nisan başlarından önce İstanbul'a varamamıştı. O muhtemelen Durres'te bir Bizans garnizonunun olmasından dolayı burayı dolanmıştı. Çünkü Bohemond, geçmişte Bizans ile savaştığı için özellikle düşmanca bir tavırdan kaçınmıştı ki İstanbul'da iyi bir karşılama bekliyordu.¹²⁸

İmparator I. Aleksios Batı'dan askerî yardım talep ettiğinde, aklında muhtemelen net bir strateji mevcuttu. Anadolu'da hâlihazırda başlamış olan "*yeniden fetih*" harekâtını genişletmek için destek birliklerine ihtiyacı vardı ve Malazgirt muharebesinden itibaren kaybedilen bölgeleri olabildiğince geri kazanmak istiyordu. Ancak İstanbul'a ulaşmış ve şehir dışında konaklamakta olan Haçlılar, Aleksios'un umduğunun tersine, Bizans komutası altında hizmet etmek isteyen paralı askerler veya gönüllüler olmak şöyle dursun, imparatorluğun istikrarı açısından potansiyel bir tehdit oluşturuyorlardı.¹²⁹ Aleksios İstanbul'a gelen her prensle ayrı ayrı ilgilenerak Haçlı

¹²⁷ Devrim Burçak-Cüneyt Kanat, a.g.e., s. 65.

¹²⁸ John France, "**The First Crusade: "Impelled By The Love Of God"**", *Crusades The Illustrated History*. (Editör: Thomas M. Madden). The University Michigan Press.

¹²⁹ David Nicolle, **I.Haçlı Seferi 1096-99**. (Çev: L.Ece Sakar). İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2013, s. 28.

ordusunun yapısındaki parçalanmışlıktan akıllıca bir şekilde faydalanma yoluna gitti. Sonra Latinlerin hoşnutsuzluğunu artırmaktan kaçınmak için mümkün olan en hızlı şekilde onları gemilerle boğazın karşı tarafına geçirdi. Böylece Anadolu'da Greklere doğrudan tehdit oluşturmayacak şekilde birleşmelerine izin verilebilirdi. Anna Komnena, imparatorun Bizans'ın çıkarlarını öncelediğinin açık bir örneği olarak Frankları aceleyle boğazın karşı tarafına geçirmek için maddî ve psikolojik her aracı kullandığını ifade eder.¹³⁰

Batılıların geleneğine uyan I. Aleksios, prenslerden vasallık yemini istedi. Bu yemin onların bir zamanlar Bizans'a ait olan her şeyi imparatorluğa sadıkane bir biçimde iade etmelerini garanti edecekti.¹³¹ Toulouse Kontu Raymond dışında Haçlı ordusunun bütün reisleri nihayet -ve uzun süren müzakerelerden sonra hatta Godefroi de Bouillon – imparatorun taleplerini kabul ettiler. Bu temel üzerinde 1097 başında tek tek Haçlı reisleriyle anlaşmalar yapıldı.¹³² Sonuç olarak, imparatorluğun vereceği doğrudan askerî katkı sınırlı kalacaktı. Bununla birlikte anlaşma Haçlılara ciddi ve somut faydalar da sağlıyordu. Buna göre Bizanslılar, mühimmat da dâhil bir miktar askerî yardım ve aynı zamanda imparatorun sefere elçi tayin ettiği general Tatikios komutasında küçük bir birlik ile katkıda bulunacaklardı. Bundan başka, Bizanslılar sonradan İznik kuşatmasında kullanılacak olan birkaç küçük gemi de sağladılar. Bizanslıların diğer (ve daha dolaylı) destekleri arasında yerel siyasî vaziyet, coğrafi ve topografik ayrıntılara dair malumat, düşmanlarının silah, zırh ve taktikleri hakkındaki istihbarat da sayılabilir.¹³³

2.1.1.1.4. Haçlıların İznik Kuşatması

Keşiş Pierre L'Hermitte'nin ordusuna karşı kolay kazanılan başarı, Kılıç Arslan'ın Haçlıları küçümsemesine yol açtı. Her ne kadar İstanbul'da bulunan adamlarından Avrupa'dan yeni Haçlı ordularının geldiği haberini aldıysa da, Haçlıların hiçbir zaman İznik'e kadar ilerleyemeyeceğini, kendisi ve ülkesi için bir tehdit unsuru olamayacağını düşündü. Bu sebeple Ermeni Gabriel'in elinde bulunan Malatya'yı zapt

¹³⁰ Thomas Asbridge, **The First Crusade: A New History**, London: Simon & Schuster UK. Ltd A Viacom Company, 2004, s. 143.

¹³¹ Claude Cahen, **Haçlı Seferleri Zamanında Doğu ve Batı**. (Çev: Mustafa Daş). İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2010, s. 92.

¹³² Georg Ostrogorsky, a.g.e., s. 336.

¹³³ Michael F. Pavkovic, a.g.m., s. 21

etmek amacıyla, başkentinden ayrılıp doğuya gitmekte bir sakınca görmedi ve 1097 ilkbaharında Malatya üzerine yürüdü.¹³⁴ Fakat sultan bu düşüncesinde yanılıyordu.

Filhakika asıl büyük ve muntazam Haçlı ordusu, kontların ve duklerin kumandasında, şövalyelerden mürekkep olarak arkadan geliyordu.¹³⁵ 1097 Mayıs'ının başlarında Haçlı ordusunun yaklaşık üçte ikisi İznik kuşatması için yola çıkmıştı. Godefroi, Flandre Kontu Robert ve Vermandois Dükü Hugue yönetimindeki ordular ve halen Tankred'in komutasındaki Güney İtalya Normanları ilk olarak İzmit'te (Nicomedia) birleştiler.¹³⁶ Buradan eski Roma yolunu takip ederek 6 Mayıs 1097'de İznik'e ulaştılar. Prens Bohemond, Toulouse Kontu Raymond, Normandia Dükü Robert ve Blois Kontu Stephen'in müfrezeleri de müteakip gün ve haftalarda şehre vardılar. Tatikios komutasındaki yaklaşık iki bin askerden oluşan bir Bizans birliği de bunları takviye ediyordu. İkinci bir Bizans kuvveti ise, bir göl kıyısı şehri olan İznik'i tamamen kuşatabilmek için gerekli gemileri sağladı.¹³⁷

Dönemin Haçlı kronik yazarları İznik'i kuşatan Haçlı ordusunun sayısı ile ilgili farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Fulcher of Chartres, İznik'te toplanan Haçlı ordusunun, zırh yeleklerle korunan yüz bin asker dâhil olmak üzere altı yüz bin olduğunu iddia ederken Ekkehard'ın rakamı üç yüz bindir. Albert of Aix kadın ve çocuklar dâhil üç yüz bin (farklı yazma nüshalarda altı yüz bin) olduklarını ifade ederken Türklerin İznik'e saldıran Haçlı ordusunun sayısının dört yüz bin olduğuna inandıklarını belirtir.¹³⁸ Anna Komnena ise yalnız Godefroi'nin ordusunun on bin şövalye ve yetmiş bin yayadan oluştuğunu ifade eder.¹³⁹

İznik, doğal arazisi ve zekice oluşturulmuş tahkimatıyla iyi korunan bir şehirdi. Onun doğal savunması, dalgaları kale duvarlarına çarpan büyük bir göl ve yakınındaki akarsuların fazla sularıyla ağzına kadar dolan bir hendekten oluşuyordu ki şehre üç

¹³⁴ Işın Demirkent, a.g.e., s. 28.

¹³⁵ Osman Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**. 13.Baskı. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2014, s.129.

¹³⁶ Thomas Asbridge, a.g.e., s.151.

¹³⁷ David Nicolle, a.g.e., s. 32.

¹³⁸ John France, **VICTORY IN THE EAST, A Military History of the First Crusade**, Cambridge, 1994, s.127.

¹³⁹ Anna Komnena, a.g.e., s.312.

taftan girişi engelliyordu. Yetenekli askerlerin koruduğu yüksek surlarla çevrili olan İznik her türlü düşman saldırısına korkusuzca karşı koyabilirdi.¹⁴⁰

Etrafi tepeler tarafından çevrelenen verimli bir arazi üzerinde bulunan İznik'in doğusunda uzunluğu kırk kilometreden daha fazla olan İznik Gölü'nün sahili uzanır. Kuzey, güney ve doğusunda uzunluğu beş kilometre, yüksekliği on metre, iki hendek tarafından güçlendirilmiş, aralıklarla yüzden fazla kuleye sahip savunma surları şehrin kalan üç tarafını çevreler. şehri zapt etmek hiç de kolay olmasa da Haçlıların en önemli avantajı sayıca kalabalık olmalarıydı.¹⁴¹

14 Mayıs 1097 günü, Haçlılar, kuşatma araçları ve duvarlara yaslamak amacıyla inşa ettikleri ahşap merdivenlerle şehre saldırdılar.¹⁴² Godefroi karargâhını şehrin kuzey suru, Tankred doğu suru önünde kurmuşlardı. Güney sur kesimi Raymond'un ordusu için boş bırakıldı. Raymond, 16 Mayıs'ta ordusu ile yetişerek güney sur kesimini de kuşattı. Bohemond bu tarihten iki veya üç gün önce yeğeni Tankred'den komutayı devralarak ordusunun başına geçmiş bulunmaktaydı.¹⁴³

O sırada Malatya'yı kuşatma altında tutan Kılıç Arslan, Haçlı tehlikesiyle ilgili daha somut bilgiler içeren mesajların gelmesi üzerine işin ciddiyetini anlamış, hemen ordusunun bir kısmını önden İznik'e gönderdiği gibi, kendisi de kuşatmayı kaldırarak başkentine dönmek üzere süratle yola koyulmuştu.¹⁴⁴ Fakat İznik yakınlarındaki tepelere vardığında gözünün önüne çıkan manzara damarlarındaki kanı dondurur. Babasının ona miras bıraktığı muhteşem kent her bir yandan kuşatılmıştır: Bir sürü asker, son saldırıda kullanılacak olan hareketli kuleleri, gülle ve taç atan mancınıkları, yerleştirmek üzere uğraşmaktadır.¹⁴⁵

Kılıç Arslan, surların güney cephesinden bütün kuvvetiyle saldırıya geçti. Toulouse kontu Raymond'un yönettiği bu cephedeki Haçlı ordusunun saflarını yararak, şehre ulaşmak istedi. Çarpışma bütün gün sürdü. Haçlılara ağır kayıplar verdirdi. Fakat,

¹⁴⁰ Thomas Asbridge, a.g.e., s.155.

¹⁴¹ A.g.e., s.155.

¹⁴² **Anonim Haçlı Tarihi.(Gesta Francorum Et Aliorum Hierosolymitanorum)**, s.67.

¹⁴³ Steven Runciman, a.g.e., c.1, s. 136.

¹⁴⁴ Emrullah Kaleli, a.g.e., s.65.

¹⁴⁵ Amin Maalouf, **Arapların Gözüyle Haçlı Seferleri.** (Çev: M.Ali Kılıçbay). 2.Baskı. İstanbul: Telos Yayıncılık, 1997, s. 30-31.

Haçlı ordusunun çokluğu ve silahlarının mükemmelliği karşısında ilerlemek mümkün olmadı. Gerçekten de Haçlı ordusu Kılıç Arslan'ın tahmin ettiğinden daha da güçlüydü. Daha önceki Haçlı öncülerinin yenilgisi, Kılıç Arslan'ı yanıltmıştı. Bunlar Batı'nın, en iyi silahlarla donatılmış ve en iyi eğitilmiş profesyonel savaşçılarıydı. Üstelik bu ordu, sayı bakımından Selçuklu kuvvetleriyle karşılaştırılmayacak kadar kalabalıktı. Kuvvetlerin eşit olmadığı bir savaşta, birliklerini boşu boşuna kırdırmanın akıllıca bir davranış olmadığını anlayan Kılıç Arslan, karanlık basınca ordusuna geri çekilme emrini verdi.¹⁴⁶

Kılıç Arslan, kuvvetlerini yıpratmadan düşmanı Anadolu'da karşılamayı hesap ederek çekilirken İznik müdafilerine de “*Bundan sonra istediğinizi tercih ediniz*” tarzında mektup yazarak kendilerini serbest bırakıyordu.¹⁴⁷ İznik bir süre daha direnmeye devam etti. Zira İznik Gölü'ne açılan kapıları vardı ve bu sayede dışarıdan erzak yardımı alabiliyorlardı.¹⁴⁸ Haçlı liderleri kendi aralarında görüşerek o sırada Palekanon'da bulunan imparatorun Civetot'ta bulunan limana kayıklar ve bunları dağlardan ve ormanların içinden göle kadar çekecek öküzler göndermesini rica ettiler. İmparator bu isteği derhal yerine getirdi. Türkler göl üzerinde imparatorluğa ait kayıkları görünce şaşkınlıklarını gizleyemediler ve teslim olmaktan başka bir seçeneğin kalmadığına karar verdiler. İmparatora haber gönderip kadınları, çocukları ve bütün mallarıyla birlikte gitmelerine izin verdiği takdirde, şehri teslim edeceklerini bildirdiler.¹⁴⁹ Bizanslılar gizlice Türklerle anlaşmış oldukları için, yalnız kendileri şehre girebildiler, Haçlılara kapıları açmadılar. İznik'teki Türkler ve bu meyânda Kılıç Arslan'ın eşi ve annesi bu sâyede Frankların ellerine düşmekten kurtuldular. Selçuk hükümeti Konya'ya nakil olunup, Orhan Gazi 1330 tarihinde İznik'i alıncaya kadar, bu şehir 233 sene Bizanslılar'da kalmıştır.¹⁵⁰ Artık Haçlıların plânı Suriye, Filistin ve nihai hedefleri olan Kudüs'e doğru devam etmektir. Bu amaçla, güneybatı istikametinde,

¹⁴⁶ Salim Koca, a.g.e., c.2, s.78.

¹⁴⁷ Osman Turan, a.g.e., s. 130.

¹⁴⁸ Devrim Burçak-Cüneyt Kanat, a.g.e., s. 78.

¹⁴⁹ August C. Krey, **The First Crusade The Accounts of Eye-Witnesses And Participants**, Princeton: Princeton University Press, 1921, 102-103; **Anonim Haçlı Tarihi.(Gesta Francorum Et Aliorum Hierosolymitanorum)**, s.69.

¹⁵⁰ Râşid Erer, a.g.e., s. 22.

Dorylaion'a (Şarhöyük, Eskişehir), oradan da Anadolu Platosu'nu katederek Suriye'ye uzanan Bizans askerî güzergâhını izlemeye karar verdiler.¹⁵¹

2.1.1.1.5. Eskişehir (Dorylaion) Savaşı

Kılıç Arslan ordusuyla İznik önünden çekildikten sonra Anadolu'daki Türk kuvvetlerini toplamaya çalışarak Haçlıları durdurmak için yeni bir savaşa hazırlandı. Danişmendli Gümüştekin ile Kayseri Selçuklu Beyi Hasan'ı süratle yardımına çağırdı. Olayların akışı içinde sonradan görüleceği üzere, Kılıç Arslan Suriye'deki Türklerden de –herhalde Halep Selçuklu Meliki Rıdvan ve Şam Emîri Tuğtekin'den- yardımcı kuvvetler istemiş olmalıdır. Fakat Suriye'den gelen birlikler henüz kendisine katılmadan Haçlılarla savaşa tutuşmak zorunda kaldı.¹⁵²

Haçlı ordusu Haziran'ın yirmi beşinde İznik'ten hareketle iki günlük yol gittikten sonra ikinci günün akşamı bir köprü önüne ulaştı. İşte orada karargâhını kurdu. Bu köprü Gallus Irmağı'nın Sakarya'ya bağlandığı yerde olup günümüzde ayakta bulunmaktadır ve gezilebilecek durumdadır. İznik'ten Lefke en az altı saatlik yol olmasına rağmen Haçlılar bu müddet zarfında ancak adı geçen ırmağın civarına gelebilmişlerdi. Lakin yol ve geçitler özellikle böyle oldukça ağır, taşınması güç malzemelerle yüklü bir büyük ordu yapısı için pek zor olduğundan bu yavaş ve bıkkın hareket tarzı o kadar şaşırtıcı olmaz.¹⁵³

Köprü yanında, Lefke adını taşıyan köyde Haçlı reisleri danışmak üzere toplandılar. Burada ikmal ve iâşe işlerini kolaylaştırmak için ordunun bir yürüyüş günlük mesafe ile birbirini takip edecek iki kol halinde birbirinden ayrılması kararlaştırıldı. Bohemond birinci ordunun, Toulouse Kontu Raymond ise ikinci ordunun kumandanları addolunmaktaydılar. Taksim işi ikmal edilir edilmez Bohemond'un ordusu Eskişehir istikametinde yola koyuldu.¹⁵⁴

Öte yandan Haçlıların Eskişehir'e doğru ilerlediğini haber alan Kılıç Arslan, Porsuk vadisi yoluyla gelerek ordusunu 30 Haziran günü Eskişehir'in kuzey-batısındaki Sarısu ovasının alçak tepeleri ve yamaçlarına yerleştirdi. Aynı gece, birinci Haçlı

¹⁵¹ Michael F. Pavkovic, a.g.m., s. 24.

¹⁵² Işın Demirkent, a.g.e., s. 33.

¹⁵³ Joseph François Michaud, a.g.e., s.,170-171.

¹⁵⁴ Steven Runciman, a.g.e., c.1, s. 141.

ordusu da bu ovaya ulaşarak karargâhını kurdu. Ertesi sabah saat 5-6 sularında Türkler, savaş naraları atarak¹⁵⁵ yamaçlardan inip Haçlı karargâhını sardılar.¹⁵⁶ Haçlılar burada dağ, tepe, vadi ve ovaların Türklerle dolu olduğunu gördüler. Bir daha böyle bir ordu ile karşılaşacaklarını düşünmemişlerdi. Selçuk askerleri Haçlı öncülerine süratli atlarıyla saldırıyor; ok ve mızrakla düşmana kayıplar verdiriyor ve eski taktiklerine göre derhal ricat ediyorlardı. Haçlılar ilk defa karşılaştıkları bu muharebe taktiği ile şaşırıyor; Türklerin haykırmaları ve Allahu Ekber sesleri ile titriyor ve çok ölü veriyorlardı.¹⁵⁷ Savaşın ortasında kalan bir gözlemci şöyle yazıyor:

“Türkler kurt gibi uluyor ve üzerimize ok yağdırıyordu. Ne yapacağımızı şaşırılmıştık. Ölümle burun buruna geldiğimiz ve çoğumuz yaralandığı için kısa sürede kaçmaya başladık; bunda şaşılacak bir şey yok, çünkü daha önce hiç böyle bir şey yaşamamıştık.”¹⁵⁸

Albert Aix’in ifadesine göre şövalyeler ve baronların karıları ve kızları esirliği ölüme tercih ederek kendi haklarında Türklerin iç duygularını ve eğilimlerini etkilemek için üzerlerine en münasip bir biçimde biçilmiş elbiselerle süslenmiş bir şekilde arz-ı endam ederek, o sırada naz ve haz meydanının depresmesine sebep oldular.¹⁵⁹

Sıcak Temmuz güneşi içinde Haçlılar bu bitmez tükenmez ok yağmuruna daha ne kadar dayanabileceklerini düşünüp ümitsizliğe düşmeye başlamışlardı. Nihayet öğleye doğru ikinci orduda bulunan arkadaşlarının yaklaştıklarını gördüler. Godfroi, Hugh ve adamları önde, Raymond ve askerleri hemen bunların arkasında yetişmişlerdi. Türkler bütün Haçlı ordusunun kurdukları tuzak içine düşmemiş olduğunu

¹⁵⁵ Işın Demirkent, a.g.e., s. 33-34.

¹⁵⁶ Gesta Francorum’un anonim yazarı o anları şöyle naklediyor: Bu Türklerin hepsi aynı anda çılgın atmaya başladılar ve bizim anlamadığımız bazı şeytanî sözcükleri kendi dillerinde haykırdılar. Kahraman Bohemond, bazı mesafelerde şeytanlar gibi haykıran sayısız Türklerin bulunduğunu görünce şövalyelerine derhal atlarından inmelerini ve kamp kurmalarını emretti. Ordugâh kurulmadan önce toplanan şövalyelere şöyle konuştu. “Kumandanlar, İsa’nın cesur askerleri! Gördüğünüz gibi, biz kuşatılmış durumdayız ve bu zorlu bir savaş olacak. Yaya askerler ordugâhı hazırlayana kadar şövalyeler cesurca savaşa girsin”. Biz kendi aramızda görüşürken Türkler her cepheden bize saldırıp, akıl almaz uzaklıklardan mızraklar ve oklar fırlattılar. Onlara karşı durmak veya üstünlük kurmak için hiçbir şansımız bulunmadığı halde kapalı bir şekilde ilerledik. O gün ordugâhtaki kadınlar, kendilerini savunan ve onlar için savaşan erkeklerle büyük bir cesaretle yardım edip, içmek için su taşıdılar. Yiğit Bohemond, derhal diğerlerine –Dük Godfroi, Büyük Hugh, Le Puy piskoposu ve öbür Hıristiyan şövalyelere- haber gönderip, acilen savaş alanına gelmelerini bildiren bir mektup yazdı. Ayrıntılı Bilgi için Bkz. **Anonim Haçlı Tarihi.(Gesta Francorum Et Aliorum Hierosolymitanorum)**. (Çev: Ergin Ayan). İstanbul: Selenge Yayınları, 2013, s. 71-72; August C. Krey, **The First Crusade The Accounts of Eye-Witnesses And Participants**, Princeton: Princeton University Press, 1921, s. 113-114.

¹⁵⁷ Osman Turan, a.g.e., s. 131.

¹⁵⁸ Thomas Asbridge, **Haçlı Seferleri**, s. 78.

¹⁵⁹ Joseph François Michaud, a.g.e., s.,173.

anlayamamışlardı. Yeni gelenleri görünce tereddüte düştüler ve iki ordunun birleşmesini önleyemediler. Haçlılar yeniden cesaretlenmişlerdi. Bunlar Bohemond, Normandiya Dükü Robert ve Blois Kontu Stephen sol kanatta, Toulouse Kontu Raymond ve Flandra Kontu Robert merkezde, Godefroi ve Hugh sağ kanatta bulunduğu halde uzunlamasına bir cephe teşkil edip, birbirlerine zafer kazandıkları takdirde elde edecekleri ganimeti hatırlatarak mukabil saldırıya geçtiler. Türkler mukabil bir taarruza karşı hazırlıklı değildiler; ayrıca herhalde cephaneleri de azalmıştı. Le Puy piskoposu güney Fransalılardan mürekkep bir birlikle ansızın arkalarından saldırınca tereddütleri paniğe döndü. Türk hatları çözüldü ve bunlar birden bire panik halinde kaçmaya başladılar. Acelelerinden bütün karargâhlarını olduğu gibi düşmana bıraktılar; sultanın ve beylerin çadırları, içinde bulunan bütün hazineleriyle Hıristiyanların eline geçti.¹⁶⁰

Gesta Francorum'un anonim yazarı bu savaşta Türklerin cesaret ve kahramanlığından söz ederken şu ifadelere yer vermiştir:

“Yaylarının tehdidi, Araplar, Süryaniler, Grekler ve Ermeniler arasında bilinen Türklerin atılganlık, cesaret ve becerisini, Franklar arasında korku yaratmaya sebep olsa da hangi tecrübeli ve bilgili kimse tasvir edebilir. Tanrı onları asla bizimkiler kadar iyi olmaktan sakınsın. Onlarda, Franklarla kendilerinden başka hiçbir insanın doğuştan şövalye olmadığına dair bir deyiş vardır. Bu doğrudur ve şayet Hıristiyanlık inancında olsalardı, teslisi kabul etselerdi ve Tanrı'nın oğlunun Bakire Meryem'den doğduğuna, göğe yükselip, oradan dünyayı yönettiğine inansalardı, yeryüzünde onlardan daha güçlü askerler olmayacağını ve bizim tarafımızdan yenilmeyeceklerini hiç kimse inkâr edemez”.¹⁶¹

Aynı yazar, güya Kılıç Arslan'ın geri çekilirken yolda, kendisine yardıma gelmekte geç kalmış olan kuvvetlere rastladığını ve aralarında şöyle bir konuşma geçtiğini de yazmaktadır: Ona yardıma gelenler:

“Ey talihsiz! Neden korkuyorsun? Senin baban hiçbir savaştan kaçmamıştı. Cesur ol, senin yardımına geldik” dediklerinde, Kılıç Arslan onlara şöyle cevap vermişti: “Siz deli misiniz? Siz henüz Haçlıların kuvvet ve cesaretlerini görmediniz. Biz onları yenmeyi ve tutsak alıp birbirine bağlamayı düşünüyorduk. Fakat bu kadar sayısız ve müthiş silahlara, parıldayan mızraklara, miğfer ve zırhlara sahip ve ölümden korkmadan ilerleyen bu insanların kana susamış hayvanlar gibi saldırılarını, tutsak almadan herkesi öldürdüklerini, dağ tepe ve ovaları doldurduklarını gördükten sonra ne yapılabilirdi? Bütün milletler bizim oklarımızdan titrer; fakat onlar, zırhları içinde oklarımıza aldırış etmeden saflarımıza sokuluyor, oklarımız onlara tesir etmiyordu. İşte pek çok ölü verdikten

¹⁶⁰Steven Runciman, a.g.e., c.1, s. 143.

¹⁶¹ **Anonim Haçlı Tarihi.(Gesta Francorum Et Aliorum Hierosolymitanorum)**, s. 73-74; August C. Krey, a.g.e., s. 115.

sonra bu kadar kaldık. Kimse onlara karşı duramaz ve zalimliklerine dayanamaz”.¹⁶²

Eskişehir Meydan Muharebesi ile birlikte Türkler artık Marmara ve diğer sâhil bölgelerini kaybediyor ve Orta Anadolu’da toplanmaya başlıyorlardı. Haçlılar Eskişehir’de bir iki gün kaldıktan sonra Bizans kıtalarıyla Konya istikametinde yola çıktılar.¹⁶³ Aslında Ankara üzerinden Kulu-Cihanbeyli güzergâhı ile Konya (Ikonion)’ya giden yol, güneye inen en kısa yoldu. Ancak yaz sıcağında yavaş hareket edebilen böylesine büyük bir ordunun, susuz Tuz Gölü havzasından geçmesi çok zordu. Bu sebeple Haçlılar Akşehir (Philomelion) üzerinden Konya’ya inmeye karar vermişlerdi. Dorylaion’da Haçlı yürüyüşünü engelleyemeyen Sultan Kılıç Arslan, Haçlılar’ın geçeceği bölgeyi boşaltmış, tarlalardaki ürünleri yaktırmış ve kuyuları doldurmuştu. Böylece yolda büyük sıkıntı çeken Haçlılar yiyecek ve su bulabilmek için Bolvadin (Polybotos)’i geçtikten sonra ana yoldan ayrılarak Pisidia Antiokheia’sına (Yalvaç) gittiler. Sonra Sultan Dağı geçitlerini aşarak Akşehir yakınında yeniden ana yola girdiler ve nihayet Ağustos ortasında Türkler tarafından tamamen boşaltılmış olan Konya’ya vardılar.¹⁶⁴

2.1.1.1.6. Urfa Ve Antakya’nın Latinler Tarafından İşgali

Ağustos ortasında Konya’ya varan Haçlılar dostane karşılandılar, ancak burayı işgal ettiler ne de şehri bir Bizans garnizonuna devrettiler; zira Konya’yı savunmanın mümkün olmadığını düşünmüş olabilirler. Türk direnişi Konya’dan sonra epey artmış; Haçlı ordusu, Herakleia (Konya Ereğlisi) önlerinde istilacıları pusuya düşürmeye çalışan yerel bir Türk garnizonunu Eylül başında yenilgiye uğratmıştı.¹⁶⁵

Bu arada Godefroi’nin kardeşi Baudouin ve Bohemond’un yeğeni Tankred, Ereğli’de ana ordudan ayrılp Gülek Boğazi’nden Kilikya bölgesine inerek Tarsus, Adana, Misis şehirlerini Türklerin elinden aldılar. Ancak Doğu’da bağımsız bir devlet kurmak isteyen Baudouin, Ermenilerle anlaşarak buradan ayrılp Urfa’ya gitti. Şehrin Ermeni hâkimi Thoros’u bertaraf ederek, ana Haçlı ordusu henüz Antakya surları

¹⁶² Anonim Haçlı Tarihi.(Gesta Francorum Et Aliorum Hierosolymitanorum), s. 75; Işın Demirkent, a.g.e., s. 35; August C.Krey, a.g.e., s. 115-116; Osman Turan, a.g.e., s. 132; Aydın Usta, a.g.e., s. 50.

¹⁶³ Osman Turan, a.g.e., s. 132.

¹⁶⁴ Ebru Altan, “Haçlı Ordularının Anadolu’da Geçtiği Yollar”, Belleten, C. LXV, Sayı: 243, Ankara: TTK Yay., Ağustos 2001, s. 573-574.

¹⁶⁵ David Nicolle, a.g.e., s.41.

önünde şehri kuşatmaya devam ederken, Urfa'da ilk Haçlı devletini kurdu. (10 Mart 1098)¹⁶⁶ Tankred ise Baudouin'in Çukurova'dan ayrılmasından sonra İskenderun Körfezi (Issos) boyunca İskenderun'a yürüdü. Şehri ele geçirdikten sonra buraya bir garnizon bırakıp Amanos dağları üzerinden Suriye geçiti yoluyla Antakya'ya gitmek üzere yola çıktı.¹⁶⁷

Ana Haçlı ordusu ise Ereğli'den kuzeydoğuya doğru Kayseri'ye hareket etmişti. Augustopolis köyü yakınında bir kez daha Türklerin hücumuna uğradıktan sonra Eylül ayının sonlarında Türkler tarafından terk edilmiş olan Kayseri'ye vardılar. Buradan Danişmendliler tarafından kuşatılmakta olan ve Ermenilerin meskûn olduğu Komana (Placentia) şehrine gittiler. Haçlıların gelişi üzerine Türkler derhal oradan uzaklaştılar. Birinci Haçlı Seferi ordusu Komana'dan sonra güneydoğuya yönelerek Ermenilerin yaşadığı Göksun ve Maraş şehirlerinden geçip Antakya Ovası'na indi (20 Ekim 1097).¹⁶⁸ Buraya yapılan yolculuk çok zor sınavlardan geçilerek gerçekleşmişti. Şehir güçlü surlarla çevrili sağlam bir savunma sistemine sahipti.¹⁶⁹ Antakya Hıristiyanlar açısından çok önemli bir şehirdi. Havarî Petrus ilk piskoposluğu bu şehirde kurmuştu. 1085'te Süleymanşah tarafından fethedilmiş, onun ölümünden sonra Büyük Selçuklu Sultanı Melikşah, Yağısıyan'ı şehre vali olarak atamıştı. Haçlıların şehre yaklaştıklarını haber alan Yağısıyan, şehrin tahkimatı ne kadar güçlü olursa olsun bazı tedbirler almak zorundaydı. Türkler şehirdeki Hıristiyan halka son derece hoşgörülü davranmışlar, büyük kiliseleri camiye çevirmemişlerdi. Ancak Yağısıyan güvenlik gerekçesiyle Süryaniler dışındaki Hıristiyanların büyük bir kısmını şehirden uzaklaştırdı.¹⁷⁰ Sonra buğday, zeytin yağ ve bal iâşesini kendi eline aldı ve tahkimatı her gün denetledi, her ihmali ağır bir şekilde cezalandırdı. Bunlar yeterli olacak mıdır? Bundan daha belirsiz bir şey olamaz. Fakat alınan tedbirler, takviye gelmesini beklerken dayanmalarına olanak verecektir.¹⁷¹

¹⁶⁶ Işın Demirkent, “**Haçlı Seferleri Ve Türkler**” Türkler Ansiklopedisi, c.6. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002, s. 1139-1140.

¹⁶⁷ Ebru Altan, a.g.m., s. 574-575.

¹⁶⁸ A.g.m., s. 575

¹⁶⁹ Jonathan Phillips, a.g.e., s. 23.

¹⁷⁰ Devrim Burçak-Cüneyt Kanat, a.g.e., s. 86.

¹⁷¹ Amin Maalouf, a.g.e., s. 42.

Antakya'nın bir savunma savaşı için gerekli olan bütün avantajlara sahip olmasına rağmen Yağısıyan'ı korkutan iki büyük tehlike vardı. Bunlardan biri, zamanında yardım alamamak, diğeri ise, içerden ihanete uğramaktı. Nitekim korktuğu iki şey de başına geldi. Özellikle Büyük Selçuklu komutanlarından Kürboğa'nın Yağısıyan'ın yardımına gelirken yolu üzerindeki Urfa'yı kuşatmakla kaybettiği zaman, Haçlı ordusunu büyük bir tehditte ve tehlikeden kurtarıırken, Yağısıyan'ın da felâketine sebep oldu.¹⁷² Norman prensi Bohemond, Antakya içinden bir hainle gizlice müzakere etmeye başlamıştı. Kuşatmanın sekizinci ayında 2 Haziran 1098'i 3 Haziran'a bağlayan gece Bohemond'un işbirlikçisi, küçük bir birliğin müdafaa edilmeyen bir kuleye tırmanmasına yardımcı oldu. Bu öncü birlik Antakya'ya girer girmez surlarda küçük bir arka kapı açtı. Bu kapıdan içeri giren Haçlılar, Müslümanlardan gayri Hıristiyanlar ve Yahudiler de dâhil şehrin sivil ahalisinden muhtemelen 10.000 kadarını kılıçtan geçirdiler; fakat garnizondan kılıç artıklarının çekildiği iç kaleyi ele geçiremediler.¹⁷³

Bohemond'un sinsi planı başarılı olmuş, Antakya'daki ilk kuşatma sona ermişti ama bunu kutlamaya zaman olmadı. Kentin düşmesinden sadece bir gün sonra, 4 Haziran'da Kürboğa'nın ordusunun öncüleri kente ulaştı.¹⁷⁴ Fakat bu ordu, ilk darbeye yere düşecek, içi kof bir devden başka bir şey değildir.¹⁷⁵ Nitekim iç kale hâlâ direniyorken ve Kürboğa şehri dışarıdan kuşatmışken Haçlıların arasında bir keşişin "kutsal mızrak mucizesi" ile ilgili sözleri Haçlılar üzerinde tesir etmiş, beşerli altışarlı gruplar halinde gerçekleştirdikleri huruç harekâtı başarılı olmuş ve Kürboğa kurtarmak için yemin ettiği Antakya'yı kaderine terk ederek geldiği yöne doğru çekip gitmişti. Yağısıyan ise kaçarken atından düşmüş ve yaralanmış, bir Ermeni tarafından kesilen başı Haçlı kumandanlarına ulaştırılmıştı.¹⁷⁶ Bu şekilde 28 Haziran 1098 tarihi Haçlılar için bir dönüm noktası oldu. Kürboğa kuvvetlerinin çekilip gitmesinden sonra iç kaledeki Yağısıyan kuvvetleri de teslim oldular. Artık Kudüs yolu açıldı. Elde edilen başarıda Bohemond'un payının büyük olması şehrin ona bırakılmasında büyük etken

¹⁷² Salim Koca, a.g.e., c.II, s. 83.

¹⁷³ Phyllis G. Jestice, "Antakya 1098" Dünya Savaş Tarihi Haçlı Seferleri 1097 – 1444. (Çev: Emir Yener). Cilt 5. İstanbul: Timaş, 2012, s. 28.

¹⁷⁴ Thomas Asbridge, a.g.e., s. 93.

¹⁷⁵ Amin Maalouf, a.g.e., s. 58.

¹⁷⁶ İhsan Süreyya Sırma, a.g.e., s. 68-69; Amin Maalouf, a.g.e., s. 59-60.

oldu.¹⁷⁷ Haçlı liderlerinin çoğunluğu şehri Bizans'a teslim etmeye hazırken,¹⁷⁸ Bohemond, Antakya'yı ve kente bağlı olan yerleri kendine mülk edindi. Bu da Frank-Bizans işbirliğinin çökmesi demekti.¹⁷⁹

2.1.1.2. 1101 Yılı Haçlı Seferleri

15 Temmuz 1099'da Kudüs'ün zaptıyla Haçlılar esas hedeflerini gerçekleştirmişler ve dört hafta sonra Askalon'da Fâtımîlere karşı kazandıkları zaferle kontrollerindeki bölgeye karşı en yakın tehdidi şimdilik uzaklaştırmışlardı. Hıristiyanların durumu emniyetten uzaktı ve yeni krallığın temellerini atan liderler bunun farkındaydılar. Önemli limanların çoğu henüz yeni alınmıştı ve Haçlıların kontrolündeki Suriye ve Filistin'e eninde sonunda bağlanacak bu son kazanımların iç kesimlerdeki topraklarla birleştirilmesi gerekiyordu. Görevler için elde yeteri kadar işgücü yoktu. Bazı Batılılar Doğu Akdeniz'de kalmaları için seçilmişlerdi ama onların çoğu vatan hasreti çekiyorlardı. Ve hacılar yerleşimci olmaktan ziyade yeminlerini yerine getirir getirmez evlerine dönmek istiyorlardı. Birkaç ay içerisinde Godefroi'nin ordusu o kadar azalmıştı ki birkaç yüz şövalye ve bir iki bin yayadan ibaret kalmıştı. 1100 yılında Baudouin kral olunca Fulcher of Chartres, Kudüs'ü Müslümanlara karşı savunmak için yeteri kadar Hıristiyan'ın kalmadığını ifade etmek için "*Keşke onlar bize saldırmaya cesaret etseler*" diyecekti.¹⁸⁰

Bu nedenle Kudüs Kralı I. Baudouin, papaya bir mektup kaleme aldı. II. Urban, Kudüs'ün alınmasından 15 gün sonra ölmüştü. Halefi II. Paschalis, derhal gerekli hazırlıklara başladı. Avrupa'nın büyük hükümdarlarının ilgisizliğine rağmen, ilk seferin sonucunda elde edilen başarı umut vericiydi. Yeni bir sefer, Avrupa'daki Haçlı ruhunun canlı tutulması açısından son derece önemliydi. 1100 yılı içinde Fransa'da Valance, Limoges ve Poitiers'de yapılan konsillerde gerekli çağrılar yapıldı. Sonuç beklenenin de üzerindeydi. Ganimet hırsı, kutsal yerlerin ziyaret edilmesi ve papanın aforoz tehdidi

¹⁷⁷ Güray Kırpık, a.g.e., s. 90-91.

¹⁷⁸ W. B. Stevenson, **The Crusaders In The East, A Brief History Of The Wars Of İslâm With The Latins In Syria During The Twelfth And Thirteenth Centuries**, Cambridge: At The University Press, 1907, s. 12.

¹⁷⁹ Claude Cahen, a.g.e., s. 97.

¹⁸⁰ James Lea Cate, "**The Crusade of 1101**", A History of the Crusades, I, Madison, Milwaukee, London, 1969, s. 343-344.

gibi farklı unsurların etkisiyle aralarında soyluların da bulunduğu çok sayıda kişi sefere çıkmayı kabul etmişti.¹⁸¹

1101 yılı Haçlı Seferleri üç ana ordudan oluşmaktaydı. Birinci ordu Milano Başpiskoposu Anselm'in komutasındaki Lombardlar ve Alman hükümdarının marşalı Konrad idaresindeki Almanlar ile 1098 yılında Antakya kuşatmasını bırakıp kaçan Blois Kontu Stephen'in birliklerinden oluşuyordu. İkinci ordu, Nevers Kontu II. Guillaume'in komuta ettiği Fransızlardı. Üçüncü ordu ise Aquitania Dükü IX. Guillaume'in komuta ettiği Fransızlar ile Bavyera Dükü IV. Welf'in idaresindeki Almanlardan teşekkül etmişti.¹⁸²

İlk toplanan ve harekete geçen ordu Lombardlar oldu ve 13 Eylül 1100 tarihinde Milan'dan yola çıktılar. Onlar kuzeydoğuya doğru yürüyüşe geçtiler. Macaristan toprakları içerisinde barışçıl bir şekilde ilerlediler. Bulgaristan'a girdiklerinde Lombardlar, Aleksios'a haberciler göndererek onun ülkesinde yolculuk yaptıkları için pazar ayrıcalığı istediler. İmparator bunu iyi bir davranış olarak görüp isteklerini kabul etti. İmparatorun açık pazar yerleri olarak belirlediği müteakip kasabalar: Keşan (Roussa), Panidos, Dimetoka (Didymoteikhon), Plovdiv (Philippolis), Edirne (Adrianople), Tekirdağ (Rodosto), Silivri (Selymbria), ve "Natura" diye anılan bir yer.¹⁸³

Kışı Bulgaristan'da geçiren Haçlılar, Aleksios'la anlaşmalarına rağmen yağmaya başladılar. Sığır ve kümes hayvanlarını parasını ödemeksizin gasp ettiler. Ordu Şubat'ın sonu veya Mart'ın başında İstanbul'a vardı ve imparatorun emriyle şehrin dışında kamp kurdu. Onlar orada Almanya ve Fransa'dan gelecek takviye birliklerini beklemek için iki ay kaldılar. Lombardlar yeniden yağmaya başlayınca Aleksios 1096-1097 yılları içerisinde yaptığı gibi misafirlerini boğazın karşı tarafına geçirmeye çalıştı. Böylece onlar diğer birlikler gelinceye kadar Civetot (Cibotus) veya "*Rufinel*" denilen yerde güven içerisinde kalacaklardı. İtalyanlar taşınmayı reddedince Aleksios, onların pazar ayrıcalıklarını kaldırdı ve açlıkla geçen üç günün ardından Haçlılar silahlanıp imparatorun Blachernae Sarayı'na saldırdılar ve imparatorun genç

¹⁸¹ Aydın Usta, a.g.e., s.71-72.

¹⁸² Işın Demirkent, **Türkiye Selçuklu Hükümdarı Sultan I. Kılıç Arslan**, s. 39; Burçak-Kanat, a.g.e., s. 105-106; Aydın Usta, a.g.e., s. 72.

¹⁸³ James Lea Cate, a.g.m., s. 352.

bir akrabasını ve evcil aslanını öldürdüler. Anselm, Albert Of Biandrate ve diğer liderler bu zorbalığın utancıyla suçluları yakalayıp kampa geri götürdüler. Liderler daha sonra Aleksios'a giderek içlerindeki suçluları cezalandırdıklarını bir yeminle ifade ederek onun öfkesini yatıştırmaya çalıştılar. İmparator hâlâ Haçlıların boğazın karşı tarafına geçmeleri konusunda ısrar etti ve onun adet olan tavrı gereği isteklerini değerli hediyelerle pekiştirdi. Fakat Anselm reddetti. Nihayet kısmen Toulouse Kontu Raymond'un arabuluculuğuyla bir uzlaşmaya varıldı.¹⁸⁴

Kont Raymond, Kudüs'ün zaptı ve müteakiben Askalon'daki zaferin ardından Ağustos 1099'da Kutsal Topraklar'ı terk etmişti. Kutsal Mezar'ın savunulması görevine Godefroi'nin geçmesinden dolayı kendisini son derece üzgün hissediyordu. 1100 yazında Lazkiye'den İstanbul'a gelmişti ve şimdi imparatorun sağlam bir müttefikiydi.¹⁸⁵

Aleksios, Haçlılara ihtiyaçlarını satın alma hakkını geri iade etti ve 21 Nisan'daki Paskalya Bayramı'ndan birkaç gün sonra ordu boğazı geçti ve İzmit'te (Nicomedia) kamp kurdu. Orada Konrad komutasındaki Alman birlikleri onlara katıldı. Bizans topraklarından ciddî bir rahatsızlık vermeden birliklerini geçiren Konrad, Aleksios tarafından gayet iyi bir şekilde karşılanmış ve Anadolu'ya geçirilmişti. Blois Kontu Stephen komutasında Fransa ve Burgonya'dan daha kalabalık birlikler gelmişti. Belli ki onlar baharın başında yola çıkmışlardı fakat İstanbul'a ne şekilde geldikleri hakkında bilgi sahibi değiliz. Haçlıların ricası üzerine Aleksios, onlara Grek general Tsitas ve Toulouse Kontu Raymond'u danışman olarak vermiş, ayrıca tahminen beş yüz kişiden oluşan ve Turkopol (Peçenekler) olarak bilinen yerli atlı destek birliklerini rehber olarak hizmet etmeleri için yanlarına vermişti.¹⁸⁶

Avrupa'dan destek birliklerinin Mayıs ayında gelmesiyle birlikte Haziran'ın başında Haçlılar yola çıkmışlardı. Blois Kontu Stephen ve diğer tecrübeli adamlar 1097'de I. Haçlı Seferi'nde kullanılan ve aşına oldukları yolu kullanmayı teklif ettiler. Lombardlar'ın farklı bir amaçları vardı. Onlar İstanbul'dayken Bohemond'un önceki yaz Sivas Türk Emîri Danişmendli Gümüştekin tarafından tutsak alınıp Niksar'da

¹⁸⁴ A.g.m., s. 353.

¹⁸⁵ A.g.m., s. 353-354.

¹⁸⁶ A.g.m., s. 354.

tutulduğunu öğrenmişlerdi. Lombardlar Pontus veya kendilerince “Horasan” diye adlandırdıkları bölgeye saldırıp Bohemond’u kurtarmak ve bir ihtimalle de olsa o toprakları ele geçirmeyi tasarladılar. Stephen, Raymond ve Aleksios Lombardları bu aptalca olarak nitelendirdikleri hedef değişikliğinden vazgeçirmeye çalıştılsa da boşuna uğraştılar. İtalyanlar ordunun en kalabalık kısmını oluşturdukları için ordunun bölünmesinden, Fransız ileri gelenleri sonunda bu fikre razı oldular.¹⁸⁷

Bu sırada Türkiye Selçuklu sultanı I. Kılıç Arslan, 1097 yılındaki seferin yaralarını sarmakla meşguldü. Devletin merkezi İznik’ten Konya’ya taşınmıştı. Sivas, Tokat, Amasya bölgesinin hâkimi ise Danişmendli Beyliği idi. Yan yana büyüyen bu iki Türk devleti, 1097 yılındaki Haçlı seferini ve bunların yarattığı yıkımı iyi bildiklerinden ittifak yoluna gittiler. Zira bir önceki sefer onları kıyılardan söküp atmıştı; birlikte hareket etmezlerse bu defa Anadolu topraklarının tamamını kaybetme tehlikeleri vardı. İttifak sadece Selçuklular ve Danişmendliler arasında sınırlı kalmadı. Haçlı tehdidine yakından tanıklık eden Halep Meliki Rıdvan, Harran Emîri Karaca ve Artuklu Beyi Belek de bu ittifaka katıldılar. Ayrıca Türkler artık Haçlıları, onların gücünü, savaş yöntemlerini ve silahlarını da iyi tanıyorlardı. Bu seferki mücadele, 1097’dekinden çok daha farklı olacaktı.¹⁸⁸

Birinci Haçlı ordusu Haziran başında İzmit’ten yanlarında Kutsal Mızrak ve Aziz Ambrose’nin kalıntıları olduğu halde yola çıktıktan sonra doğuya teveccüh ederek Ankara yolunu tuttu.¹⁸⁹ Bunlar “*Hacılar Yolu*” adıyla bilinen ve İznik-Osmaneli-Gölpazarı-Nallıhan-Ayaş üzerinden Ankara’ya ulaşan yolu takip ettiler.¹⁹⁰ Bölge büyük kısmıyla Bizanslıların elindeydi; Haçlılar iaşelerini kesintisiz sağlayabilmekteydiler. Ankara’ya gelince burası şimdi Selçuklu Sultanı Kılıç Arslan’a ait bulunuyordu. Fakat Haçlı şövalyeleri 23 Haziran’da şehrin önüne gelince burada ancak zayıf bir mukavemet gördüler ve şehri hücumla zaptettiler. Şehir bundan sonra anlaşmaya uyularak imparatorun mümessillerine teslim olundu.¹⁹¹ Haçlılar Ankara’dan sonra kuzeydoğuya dönerek Çankırı’ya geldiler. Buradaki tahkimi, hücum etmek için çok sağlam

¹⁸⁷ A.g.m., s. 354.

¹⁸⁸ Devrim Burçak-Cüneyt Kanat, a.g.e., s. 106.

¹⁸⁹ Jonathan Riley-Smith, a.g.e., s. 130.

¹⁹⁰ Ebru Altan, a.g.m., s. 576.

¹⁹¹ Steven Runciman, a.g.e., c.2, s. 18.

bulduklarından, ekinleri yakarak zarar vermekle yetinmek zorunda kaldılar. Bu noktadan sonra Haçlılar, devamlı olarak sultan Kılıç Arslan ve müttefikleri tarafından rahatsız edilmeye başladılar.¹⁹²

Türkler ordunun geride kalanlarını imha etmeye başlayınca, Hıristiyan liderler, ilerlemekte olan ordunun güvenliğini sağlamak için Franklardan bir öncü, Lombardlar'dan da bir artçı birliği oluşturdular. Artçı birliği, Türklerin ani bir saldırısı karşısında ana ordudan kopunca, atlı Türk okçularının yol yorgunu pek çok hacıyı öldürmelerine seyirci kalmak zorunda kaldılar. Sonra birkaç liderin ordunun gerisine geçip komutayı ele almalarıyla artçı birliği bir şeref kolu oldu. İlk olarak Burgonyalılar, Raymond'un Provence askerleri ve Peçenekler (Turkopol), İtalyanlardan daha iyi bir görev çıkararak ordunun gerisini daha güvenli hale getirdiler. Haçlıların yürüyüş hattı sıkılaştı ve daha az kayıp vermeye başladılar.¹⁹³

Kılıç Arslan'ın Çankırı'ya kadar Haçlıların ilerleyişine müdahale etmemiş olması, onun uyguladığı strateji ile ilgiliydi. Niyeti Haçlıları tamamen Türk bölgesi içine çekmek ve bütün Türk kuvvetleri birleştikten sonra bunları kesin bir savaşa zorlamaktı. Fakat Danişmendli ordusuyla, Halep Meliki Rıdvan'ın, Harran Emîri Karaca'nın, Artuklu Beyi Belek'in kuvvetleriyle birleştikten sonra bile Türk ordusunun sayısı ancak 20.000 kişiyi bulmuştu. Haçlı ordusunun sayısı ise 200.000'i aşıyordu. Bu durumda yine de Haçlılara karşı hemen savaşa girişilemezdi. Bu muazzam ordu önce gerilla taktiği ile yıpratılmalı idi. Bunun için Kılıç Arslan, Haçlıların yürüyüş koşullarını zorlaştırmak, hareket halindeki ordunun öncü ve artçı birliklerine hücumlarla zarar vermek, keşif görevi ile veya yiyecek bulmak üzere ana ordudan ayrılanlara saldırmak suretiyle, bunların gücünü mümkün olduğunca kırmak yoluna gitti.¹⁹⁴

Kaynaklardan Haçlıların takip ettikleri yolu tam olarak anlamak imkânsız görünüyor. Çankırı'dan (Gangra) Niksar'a direkt giden yol doğuya doğru Kızılırmak ve Amasya'nın içinden geçmekteydi. Albert Of Aix'in anlatımında, Haçlılar birkaç kasaba ve kaleyi geçtikten sonraki güzergâhı belirleyememişti. Raymond'un rüşvet vererek elde ettiği Türkler Haçlıları yanlış yola saptırmışlar, ıssız ve bozkır bir bölgeye

¹⁹² Emrullah Kaleli, a.g.e., s. 114.

¹⁹³ James Lea Cate, a.g.m., s. 355.

¹⁹⁴ Işın Demirkent, a.g.e., 42.

sürüklenmişlerdi. Hıristiyanlar şimdi yiyecek kıtlığından sıkıntı çekmeye başlamışlardı. Paraları var olmakla birlikte alışveriş için pazar bulamıyorlardı. Yalnız zengin kişiler Nicomedia veya Civetot'tan arabalarla bol miktarda ihtiyaç malzemesi getirmişlerdi. Fakir halk yiyecek aramak zorunda kalmıştı. Hayatı sürdürmek onlar için zorlaşıyordu. Kastamonu civarında ana ordudan ayrılarak arpa toplamak için araştırma yapan bazı Hıristiyanlar bir vadide tuzağa düşmüş ve büyük bir çalı yangınında yanarak ölmüşlerdi.¹⁹⁵

Bu katliam haberleri ana ordudaki Haçlıları korkutmuştu. Çankırı'dan ayrıldıktan 15 gün sonra Niksar istikâmetine yönelmişlerdi. Kızılırmak'ı geçtikten sonra Grek Hıristiyanlarının yaşadığı bir kasabaya geldiler. İddiaya göre Batılılar burada gözü dönmüş bir şekilde büyük bir katliam yapmışlardı.¹⁹⁶

Birinci Haçlı ordusu, 2 Ağustos 1101'de Merzifon yakınlarında bir ovaya geldi. Haçlılar ovayı geçerken, öğleden sonra, Türkler ovanın etrafındaki dağlardan, doludizgin, dört bir yandan savaş naraları atarak saldırdılar. Kılıç Arslan bir aydır tatbik ettiği planı sonlandırmak için bu ovayı seçmişti. Haçlılar ovaya yaklaşırken onların iyice güçten düşmüş olacaklarını hesaplayıp, ovayı kuşatan tepelere askerlerini yerleştirmiş, uygun anı kollamıştı. İşte şimdi, Türk saldırısını hiç beklemeyen Haçlıların üzerine her yerden oklar yağıyordu. Haçlılar hemen müdafaa durumuna geçip, arabaları dizerek, ağırlıklarını yığarak bir siper elde ettiler. Siperlerin arkasına da saf saf dizildiler. Türk atlıları siperlerin çevresinde at koşturup dönüyor, Haçlıları ok yağmuruna tutuyorlardı. Saldırı akşama kadar devam etti. Gece Türkler çekildiler. Ertesi gün Konrad 3.000 Alman Haçlısı ile yiyecek aramaya Merzifon'a doğru ilerledi. Haçlı kampından 4-5 km ileride, içi yiyecek dolu bir kale, Türkler tarafından boşaltılmış, Haçlılara tuzak kurulmuştu. Açlıktan gözü dönmüş Haçlılar buldukları yer şeyi yüklenip, geri dönerken, Türkler saldırdı. Almanlar, ellerine geçenleri, hayvanlarını ve 700 askerlerini kaybedip, perişan bir halde kampa döndüler. Bu sırada kamp da bir gün önceki gibi Türklerin saldırısı altındaydı.¹⁹⁷

¹⁹⁵ James Lea Cate, a.g.m., s. 355.

¹⁹⁶ A.g.m., s. 356.

¹⁹⁷ Işın Demirkent, a.g.e., s. 43-44.

Bir sonraki gün Pazar günüydü ve Türkler ve Haçlılar bu günü dinlenerek geçirdiler. Pazartesi günü Milano Başpiskoposu bütün Haçlılara vaaz verdi. Raymond'un beraberinde getirdiği Kutsal Mızrak ve Aziz Ambrose'nin hatırası sergilendi ve kalabalık günah çıkarmaya teşvik edildi. Daha sonra ordu savaş için beş kısma ayrıldı. Burgonyalılar, Raymond ve onun birlikleri, Almanlar, Batı Franklar ve Lombardlar.¹⁹⁸ Türklere ilk olarak Haçlı ordusu içinde en kalabalık grup olan Lombardlar saldırdılar. Bir süre sonra iyice yıpranan Lombardlar geri çekilerek yerini Almanlar aldı. Onlar yorulunca diğer grup yerini aldı. En son Doğu Roma'nın verdiği Peçeneklerce desteklenen Fransızlar saldırdılar. Fransızların nerede ise tümü Türkler tarafından sağ bırakılmadı. Peçenekler geri çekildiler. Raymond çok zor kaçtı. Akşam olduğunda, Haçlılar çok zayıf, çok yorulmuş ve umutlarını iyice kaybetmişlerdi. Türklere karşı yaptıkları hücum hiçbir işlerine yaramamıştı. Sonra gece çöktü. Gece karanlığında şövalyeler sadakat, kahramanlık, fedakârlık hasletlerini unutarak kadınları, çocukları, yaşlıları ve yaya askerleri ordugâhlarında bırakarak kaçtılar.¹⁹⁹

Türkler gece boyunca Haçlıların panik halinde kaçtıklarını öğrendiklerinde şafak vakti Haçlı kampına üşüştiler. Güzel kadın ve gençlerin bazıları köle pazarlarında satılmak için alıkonuldu ve diğerleri öldürüldü. Çadırlar yağmalandıktan sonra Türkler parçalanmış orduyu takibe koyuldular. Yolda gördükleri yaya askerleri olgun buğday tanesi gibi kestiler. Hıristiyanların pek çoğu savaşta veya yolda ölmüştü.²⁰⁰ Sonunda Doğu Roma topraklarında çok fazla içeri girdikleri düşünülerek, takibe son verildi. Şövalyeler ise hızla Sinop'a kaçmışlardı. Sinop, Doğu Roma hâkimiyetindeydi ve sağlam surlarla korunuyordu. Birinci Haçlı ordusunun kaybı müthişti. Askerlerinin beşte dördünü kaybetmişlerdi.²⁰¹ Batılı kaynakların çoğu Merzifon yenilgisinin sebebini Greklerin dostça olmayan tutumlarına ve Aleksios'un suç ortaklığına bağlarlar. Bu iddiayı 1101 yılının diğer ordularının uğradığı benzer felâketlerle desteklerler.²⁰²

¹⁹⁸ James Lea Cate, a.g.m., s. 356.

¹⁹⁹ Işın Demirkent, a.g.e., s. 44-45.

²⁰⁰ James Lea Cate, a.g.m., s. 357.

²⁰¹ Işın Demirkent, a.g.e., s. 45-46.

²⁰² James Lea Cate, a.g.m., s. 357.

Lombardların İzmit'ten hareketinden birkaç gün sonra, Nevers kontu II. Guillaume komutasındaki ikinci ordu da İstanbul'a ulaşmıştı. Bu ordu, ilk gelenlere göre çok daha disiplinli ve büyük bir orduydü. II. Guillaume İzmit'e geldiğinde ilk ordunun Ankara istikâmetine gittiğini öğrendi. Niyeti Lombardları takip etmekte, ancak Ankara'ya vardığında birinci ordunun nerede olduğuyula ilgili hiçbir bilgi alamadı.²⁰³ Artık öndeki orduya yetişemeyeceklerini ve Ankara'nın kuzeyindeki Paphlagonia bölgesine girmelerinin de tehlikeli olabileceğini düşündüler. Bu yüzden, Konya'da Lombardların akıbeti hakkında birşeyler öğrenebileceklerini umuduyula Ankara'dan ayrılarak sağa dönüp Konya yoluna girdiler. Böylece Haçlılar Ankara'dan Konya'ya giden en kısa yoldan yani Gölbaşı-Kulu-Cihanbeyli üzerinden Selçuklu başkenti Konya önüne geldiler.²⁰⁴ İkinci ordunun geldiğini haber alan Kılıç Arslan, Merzifon'daki savaştan sekiz gün sonra, 13 Ağustos'ta, Haçlılar Konya'ya varmadan onları yakaladı. Üç gün süren çarpışmalardan bir sonuç alınamadı ve Türkler geri çekilip takibe devam etmeye karar verdiler. Haçlılar, Türkiye Selçuklu Devleti'nin başkenti olan çok iyi tahkim edilen Konya'ya saldırdılar, ancak şehrin alınmasının mümkün olmadığını anlayarak güneye doğru yola çıktılar. Türkler ikinci Haçlı ordusunu Ereğli'ye varmadan önce yakaladı ve pusuya düşürdü. Şiddetli çarpışmalar sonucunda Haçlılar, lider kadrosu dışında tamamen imha edildiler. Kaçan birkaç şövalye önce Bizans şehri Ermenek'e, oradan da Antalya'ya vardılar.²⁰⁵

İkinci Haçlı ordusunun İstanbul'dan ayrılmasının hemen ardından Alman ve Fransızlardan oluşan üçüncü Haçlı ordusu İstanbul'a geldi. Aquitania Dükü IX. Guillaume ve Bavyera Dükü IV. Welf'in komuta ettiği ordu, İstanbul'da beş hafta dinlendikten sonra 1097 yılındaki ilk Haçlı seferinin güzergâhını takip etti.²⁰⁶ Haçlıların yol aldığı ülkenin neredeyse tamamı bozkır olup, yazın sıcaklığının en fazla hissedildiği dönemdi. Nitekim, Haçlı ordusu dayanılmaz sıcakta, Türklere yenilmeden daha önce açlıktan ve susuzluktan kırıldı. Haçlılar Ereğli'ye doğru yol alırken şehrin yakınında susuzluklarını gidermeyi ümit ettikleri bir ırmağa geldiler. Burası hiçbir zaman suyu kurumayan Ereğli Irmağı'nın aktığı Akgöl ovasıydı. Sıcaktan bunalmış Haçlılar bir an

²⁰³ Devrim Burçak-Cüneyt Kanat, a.g.e., s. 107

²⁰⁴ Ebru Altan, a.g.m., s. 577.

²⁰⁵ Steven Runciman, a.g.e., c.2, s. 21-22; Devrim Burçak-Cüneyt Kanat, a.g.e., s. 107-108.

²⁰⁶ Devrim Burçak-Cüneyt Kanat, a.g.e., s. 108.

önce susuzluklarını gidermek için ırmağa doğru koştular. Fakat, daha önce Haçlıların hareketinden haberdar olan Kılıç Arslan ve müttefikleri karşı kıyıda sazlıkların arasında puslu kurmuşlardı. Haçlılar suyun kenarına gelir gelmez, Türkler oklarla yaylım ateşine tuttular. Daha sonra da hemen Kılıç Arslan ve Gazi Gümüştekin'in oğulları ani bir hücumla geçtiler. Gafil avlanan, açlık ve susuzluktan zayıf düşmüş Haçlılar böyle şiddetli bir hücumla karşı koyamazlardı. Irmak boyunca bataklık bir arazide umutsuz bir direnişten sonra Haçlı ordusu çözüldü. Bazı Haçlılar bataklık otlarının arasında boşuna gizlenmeye çalıştı. Bazıları ırmağın akış yönünü takip ederek, bazıları da dağlara doğru kaçtı. Fakat Haçlıların çoğu ya öldürüldü veya esir alındı.²⁰⁷

I.Kılıç Arslan, 1101 yılında Anadolu'ya gelen üç Haçlı ordusunu Merzifon, Konya ve Ereğli'de ayrı ayrı hezimete uğratarak, Anadolu'nun geçilmez olduğunu ispatlamıştı. Bu bakımdan Kılıç Arslan'ın 1101 yılında kazandığı zaferler, Türk milletinin Anadolu'da kökleşip yerleşmesini sağlamak açısından çok büyük önem taşıyor. O, savaş alanlarında geçirdiği 14 yıllık saltanat dönemini, Anadolu'nun bir savunucusu olarak kazandığı bu başarılarla süslemiş ve Türk tarihinin büyük hükümdarları arasındaki önemli yerini almıştır.²⁰⁸

2.1.2. I. Mesud

2.1.2.1. II. Haçlı Seferi

2.1.2.1.1. Musul Atabeyi İmâmeddin Zengî'nin Urfa'yı Fethi

Birinci Haçlı Seferi'nden sonraki yarım yüzyıl boyunca Müslümanlar, Hıristiyanların Kutsal Toprakları fethine karşı kayda değer birleşik ya da kararlı bir tepki sergileyememişlerdi. Ta ki 1140'larda Musul ve Halep atabeyi ve ailesi (Zengî hanedanı) cihat meşalesini eline aldığı anda durum tersine dönecek gibi görünüyordu.²⁰⁹

İmâmeddin 1127 yılında Irak Selçuklu Sultanı Mahmud tarafından Musul bölgesine vali tayin olunmuştu. O, plânlı ve uzak görüşlü bir siyaset izleyerek, önce kendisine emanet edilmiş olan İslâm bölgesinde birlik ve beraberliği sağlamayı ve

²⁰⁷ Emrullah Kaleli, a.g.e., s. 122.

²⁰⁸ Işın Demirkent, a.g.e., s. 66.

²⁰⁹ Thomas Asbridge, **Haçlı Seferleri**, s. 237.

ancak ondan sonra Haçlılara karşı harekete geçmeyi kararlaştırmıştı. Zengî'nin hâkimiyeti tam olarak kurması, onun zaman zaman Selçuklu sultanı ile halife arasında çıkan olaylarda yer almak üzere doğuya gitmesi yüzünden bir hayli uzadı. Ayrıca Bizans İmparatoru Ioannes Komnenos'un 1137-1142 yılları arasında Antakya üzerine yapmış olduğu iki seferin Suriye içlerine kadar uzaması, Zengî'yi Haçlılara karşı kesin mücadeleye girişmekten alıkoymuştu. Bununla beraber o, 1139 yılından itibaren Urfa Kontluğu'nun doğusunda ve kuzeyindeki bir çok kale ve bölgeyi itaati altına almaya başlamıştı. Zengî'nin bu başarıları, asıl hedefi teşkil eden Urfa kentinin birer müjdecisi olarak sayılabilir.²¹⁰

Irak Selçuklu Sultanı Mesud'un Urfa'ya fethetmesini emretmesi üzerine Zengî harekete geçerek civardaki beylerden yardım istedi. Bu arada Harran Emîri Fazlullah b. Cafer, Zengî'ye haber göndererek kont II. Joscelin'in askeri ile şehirden ayrılmış olduğunu bildirdi. Antakya Prensi Raymond ile Urfa Kontu II. Joscelin'in aralarının açık olmasını da bir fırsat olarak değerlendiren Zengî vakit kaybetmeden komutanlarından Yağıbasan'ı öncü olarak Urfa'ya gönderdi. Kendisi de yanına aldığı Türkmenler ile birlikte Urfa'ya gelip şehri kuşattı.²¹¹

İmâmeddin Zengî, Urfa önüne gelince, İslâmî kaide ve geleneklere uygun olarak kan dökülmesini ve şehrin harap olmasını önlemek için şehre haber göndererek teslim olmalarını talep etti. Şehrin teslimi reddetmesi üzerine Urfa'nın bütün etrafını kuşattı²¹² ve geçitleri de hiç kimsenin girip çıkamayacağı şekilde kesti. Bunun üzerine şehirde yiyecek maddesi ve ikmâl sıkıntıları başladı. Fakat şehir sağlam surlarla çevriliydi ve şehir zapt edildiği takdirde halkın kaçabileceği daha yüksek bir iç kale vardı. Ancak bütün bunlar hürriyetleri için savaşan insanlar varsa gereklidir çünkü surlar, burçlar ve hendekler korunamadıkları sürece işe yaramazlar. Ordusunu surları kuşatacak biçimde yerleştirdi ve kumandanlarına uygun birer yer vererek, mancınıklarla surları

²¹⁰ Işın Demirkent, "Urfa Haçlı Kontluğu Tarihine Bir Bakış. (1098-1146)" Belleten. Cilt: LIII. Sayı: 206. Ankara: 1989.

²¹¹ Willermus Tyrensis, **Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği**. (Haz. Ergin Ayan). Ankara: Karadeniz Dergisi Yayınları, 2009, s. 14; İbn'ül Esir, a.g.e., c.11, s. 95; Abu'l Farac, a.g.e., c. 2, 378; Urfalı Mateos, a.g.e., s. 297; Coşkun Alptekin "Musul Atabeyliği" Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi. C.VII. İstanbul: Çağ Yayınları, 1992, s. 545.

²¹² Işın Demirkent, **Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi. (1118-1146)**. Ankara: TTK Yay., 1987, s. 144.

dövdürmeye başladı. Sürekli ok atışlarıyla halkı huzursuz etti.²¹³ Bu arada Urfa Kontu II. Joscelin, Tell Başır'de bulunuyordu ve kendisi ordusuyla Zengî'nin karşısına çıkmaya cesaret edemediği için Antakya ve Kudüs'e yardım için haber gönderdi. Antakya Prensi Raymond hiçbir harekete girişmedi. Kudüs Kraliçesi Melisende, krallık danışma meclisini toplayıp bir ordu gönderme konusunda selâhiyet aldı. Fakat bu ordu iş işten geçtikten sonra ancak gelebilmişti.²¹⁴

Kazılan lağımlar sayesinde kuleler düşmek üzere iken Zengî, şehre bir kez daha haber göndererek kendi göndereceği iki adama mukabil Urfalıların da iki adam göndermesini ve kulelerin düşmek üzere olduğunu görmelerini bu sayede teslim olup, şehrin tahrip olmasının ve halkın kılıçtan geçirilmesine mani olmalarını istedi. Fakat Kudüs'ten gelecek yardıma güvenen müdafiler, buna inanmamış ve Zengî'yi alaya almışlardı. Fakat kulelerin yıkılmasıyla açılan gediklerden giren Müslümanlar, savunmayı kırarak şehre girdiler (24 Aralık 1144).²¹⁵

Urfa'nın İmâmeddin Zengî tarafından kuşatılıp fethedilmesi dünya tarihi çapında bir olaydır ve Haçlı macerasında sonun başlangıcıdır.²¹⁶ Elli yıla yakın bir zaman Haçlı hâkimiyetinde kalmış, Müslüman Suriye ile Doğu ve Güneydoğu Anadolu'daki emîrlıklar arasında bir köprü vazifesi görmüş olan Urfa'nın fethi Avrupa'da endişe ile karşılanırken İslâm dünyasında bir gurur havası estirmiş, Haçlıların bütün Suriye ve Filistin'den atılabileceği ümidi yaşanmıştır. Abbasî Halifesi el-Muktefî Billah, atabey Zengî'ye Zeynü'l İslâm, el-Melikü'l-Mansur ve Nâsıru'l-Emîri'l-Mü'minin gibi unvanlar vermiştir.²¹⁷

2.1.2.1.2. Papa III. Eugenius'un Haçlı Seferi Çağrısı

Kudüs'te Urfa'nın düştüğü haber alınınca kraliçe Melisende (1131-1152) derhal Antakya ile bağlantı kurdu ve Antakya idaresiyle, papaya haberi arz ederek yeni bir Haçlı seferinin organize edilmesini rica etmek üzere Roma'ya bir elçi gönderilmesi hususunda istişarede bulundu.²¹⁸ Kudüs Kraliçesi Melisende ile Antakya Prensi

²¹³ Willermus Tyrensis, a.g.e., s. 15.

²¹⁴ Willermus Tyrensis, a.g.e., s. 16; Steven Runciman, a.g.e., c. 2, s.194; Işın Demirkent, a.g.e., s. 146.

²¹⁵ İbn'ul-Kalanisi, a.g.e., s. 39; Abu'l Farac, a.g.e., c. 2, 378; Işın Demirkent, a.g.e., s. 146-147.

²¹⁶ Işın Demirkent, a.g.e., s. 139.

²¹⁷ Coşkun Alptekin, a.g.m., c.12, s. 546.

²¹⁸ Steven Runciman, a.g.e., c. 2, s.205.

Raymond de Poitiers (1136-1149), yardım istemek üzere Antakya Prenslığı'ne bağlı Cebele şehrinin piskoposu Hugue'ün başında bulunduğu bir elçilik heyetini Roma'ya göndermeye karar verdiler. Bu heyet bu sırada Viterbo'da bulunan Papa III. Eugenius (1145-1153)'un yanına ancak 1145 yılı sonbaharında ulaşabildi. Viterbo'da Papa'nın yanında bulunan çağdaş Lâtin tarihçisi Otto von Freising, piskopos Hugue'ün Kasım 1145'te papalık sarayında *“Urfa'nın kaybindan sonra deniz ötesindeki kilisenin maruz kaldığı tehlikeyi gözyaşları içinde anlattığını ve bu konuda Romalıların ve Frankların krallarından yardım rica etmek üzere Alpleri geçmeye niyetli olduğunu duydum”* diye yazmaktadır.²¹⁹

Deniz ötesinden gelen elçiler, Haçlı seferlerinin yüreğinin attığı Fransa'da Capet hanedanından gelen kral VII. Louis'i de ziyaret ettiler. Şimdi yirmili yaşlarının ortalarında olan Louis 1137'de taç giymiş, krallığa gençlik aşlamıştı. Çoğunlukla dindar biri olarak bilinirdi. Edessa'nın (Urfa) kaderiyle ilgili haber onu çok duygulandırdı ve Haçlı devletlerine yardım için bir ordu oluşturma fikrini heyecanla benimsedi.²²⁰

Papa III. Eugenius, Vetrella'da bulunduğu sırada 1 Aralık 1145 tarihinde Fransa Kralı VII. Louis, asilzâdeleri ve Fransa'da oturan bütün Hıristiyanlara hitaben bir ferman (bulla) yayımladı. Bu fermanında, bir zamanlar papa II. Urban'ın çağrısı üzerine harekete geçen çok kalabalık sayıdaki Hıristiyan ordularının, büyük zorluklarla Kutsal Şehir Kudüs (Jerusalem, Hierosolymitani)'ü kurtardıklarını, bölgedeki daha birçok yeri de ele geçirdiklerini; Doğu Hıristiyanlarının, bugüne kadar gayretle mücadele ederek sahip oldukları toprakları korumayı başardıkları gibi Müslümanların diğer şehirlerine de cesaretle hücum ettiklerini, şimdi ise Doğu'daki durumun değiştiğini anlatmaktaydı. Urfa (Rohais, Edessa)'nın ve Hıristiyanların birçok kalesinin Müslümanlar tarafından yeniden ele geçirildiğini, şehrin piskoposunun din adamları ve diğer birçok Hıristiyan ile beraber orada öldüğünü, kutsal emanetlerin ayaklar altında çiğnendiğini, Doğu kilisesinin ve bütün Hıristiyanlığın ne kadar büyük bir tehlikeyle karşı karşıya olduğunu söylemekteydi. Bu sebeple de Hıristiyanlara karşı zaferler kazanan Müslümanlara karşı koyarak Doğu Kilisesi'ni savunmak ve Doğu'daki din kardeşlerine yardım etmek için

²¹⁹ Ebru Altan, **II.Haçlı Seferi**, Ankara: TTK Yay., 2003, s. 10-11.

²²⁰ Thomas Asbridge, a.g.e., s. 215-216.

bir Haçlı seferi çağrısında bulunuyordu. Papa fermanında, aynen Birinci Haçlı Seferi'nde olduğu gibi, bu sefere katılacak olanların, günahlarına af vaat ederek bunların eşlerinin, çocuklarının, mal ve mülklerinin kilisenin ve kendisinin himayesi altında olacağına söz veriyordu; üstelik geri dönüşlerine ya da akıbetleri kesinleşinceye kadar mal-mülkleri hakkında herhangi bir yasal muamele yapılmasını yasaklıyor, borç altında olan ve sefere katılan kişilerin borçlarının faizlerini papalık otoritesine dayanarak affedeceğini söylüyor, ayrıca sefere katılmak için para elde etmek amacıyla topraklarını ya da mülklerini kiliselere, din adamlarına veya diğer kişilere ipotek etmelerine izin verileceğini belirtiyordu.²²¹

Yarım yüzyıl önce papa II. Urban Clermont'taki vaazı ile Birinci Haçlı Seferi'ni başlatmıştı ama o konuşmasının metni bulunmadığından onun tezleri ve amaçları hakkında ancak tahmin yürütülebilir. Oysa II. Haçlı Seferi'nin kökeni tek bir konuşmaya dayanmasa bile Quantum praedecessores'in yazılı metninin varlığı seferin temelindeki fikirleri ve ne şekilde duyurulduğunu çok daha kesin bir biçimde anlatmaktadır.²²²

Papa III. Eugenius'un Haçlı seferi için öncelikli olarak Fransa'dan destek bulma çabalarının arkasındaki sebep, kuşkusuz Doğu'daki yeni kurulan Haçlı devletlerinin hepsinin Fransız soyundan olmaları ve yeni oluşan Templier şövalyelerinin (Tapınak Şövalyeleri) de Fransız olmaları idi.²²³ Ayrıca papanın Alman Kralı III. Konrad'a Roma'yı tekrar itaati altına almak ve Sicilya Kralı II. Roger'in genişleme ihtirasını kırmak için ihtiyacı vardı. Bu sebeple yeni Haçlı seferini organize etme görevini VII. Louis'e teklif etti. Ancak VII. Louis, 1145 yılında asillere yaptığı çağrının ilgi görmemesinin ardından, o yıllarda Avrupa'da sözü geçen bir din adamı olan Bernard de Clairvaux ile temasa geçerek çağrıyı onun tekrarlamasını istedi. Papa da aynı düşünceyi destekleyince rahip Bernard 31 Mart 1146 tarihinde Fransa'nın Vezelay bölgesinde vaazını vermeyi kararlaştırdı. 1095'te papa II. Urban gibi o da çok etkili bir çağrı yaptı. Bu çağrı, Avrupa'daki Haçlı ateşini tekrar körükledi. Haçı ilk kabul eden kişi, beklendiği gibi Fransa Kralı VII. Louis oldu. Bernard, Vezelay'daki çağrısının ardından Fransa'da seyahate çıktı ve vaazlarını pek çok bölgede tekrarladı. VII. Louis'in yaptığı

²²¹ Ebru Altan, a.g.e., s. 12-13.

²²² Thomas Asbridge, a.g.e., s. 216.

²²³ Emrullah Kaleli, a.g.e., s. 125.

ilk çağrıyla pek ilgilenmeyen asiller, Bernard'ın etkili hitabetiyle sefere çıkmak için sıraya girdiler. Fransa'nın ardından Almanya'da da çağrısını yapmak için seyahate çıkan Bernard insiyatif olarak Alman Kralı Konrad ile de temasa geçti. Papa, yukarıda da belirttiğimiz sebeplerden ötürü Alman kralının sefere katılması taraftarı değildi, ancak Bernard, Alman kralını da sefer için ikna edince, papa aksi yönde görüş bildiremedi. Zira bu bir emrivaki idi ve papanın sefere katılmaya karar vermiş bir kralı bu düşüncesinden vazgeçirmeye çalışması, özellikle Roma'da zayıflamış olan otoritesinin iyice yerle bir olmasına neden olabilirdi.²²⁴

Bu arada, tıpkı Birinci Haçlı Seferi'nin başladığı yıllarda olduğu gibi yine Kuzey Fransa ve Rheinland bölgesinde Yahudiler aleyhine bir hareket başladı. Yahudilerin Haçlı seferi için toplanan vergilerden muaf tutulması ve Haçlı seferinin masraflarına hiç katkıda bulunmamaları Hıristiyanlarda, onlara karşı büyük bir öfkenin doğmasına sebep olmuştu.²²⁵ Rudolf adında mutaassıp ve yobaz bir keşiş, Rheinland, Köln, Mainz, Worms, Speyer ve Strasbourg'da halkı Yahudi soykırımına kışkırttı.²²⁶ Birinci Haçlı Seferi'nde olduğu gibi, Filistin'deki düşmanlarla savaşmak maksadıyla propaganda yapılırken, işe Yahudileri de dâhil eden ve yakındaki Musevilerin katledilmesini teşvik eden bir vaazın daha kolay ve etkili olduğu kendini göstermişti. Böylece, Rudolf'un Yahudileri hedef gösterdiği, "*kulağa hoş gelen*" söylevleri neticesinde Avrupa'da antisemitizm taraftarlarının sayısı hızla yükseldi. Bu düşünce sonunda başlayan hareket sırasında çok sayıda Yahudi öldürüldü. Fakat bu arada İkinci Haçlı Seferi'nin en önemli şahsiyeti, başrahip Bernard de Clairvaux, kendisi Yahudilere karşı herhangi bir sempati duymamasına rağmen, bizzat devreye girerek, Musevileri hedef alan söz konusu saldırıları önleme görevini üstlendi. Birkaç başarısız girişimin ardından Mainz'e gelerek Rudolf'u yanına çağırdı ve onu manastırına geri dönmeye ikna etti. Ve böylece Avrupa'da bir kez daha kabaran antisemitist öfke yatıştırıldı.²²⁷

2.1.2.1.3. Kralların Haçlı Seferi

²²⁴ Steven Runciman, a.g.e., c. 2, s.210-214; Devrim Burçak-Cüneyt Kanat, a.g.e., s.117.

²²⁵ Ebru Altan, a.g.e., s. 19.

²²⁶ Steven Runciman, a.g.e., c. 2, s.211.

²²⁷ Emrullah Kaleli "**Haçlı Seferleri Zamanında Avrupa'da Antisemitizm (1096-1190)**", s. 29-30.

Fransa Kralı VII. Louis ve Alman İmparatoru III. Konrad sefer hazırlıklarına başlamıştı.²²⁸ II. Haçlı Seferi, Avrupalı Hıristiyan krallar tarafından yönetilen Haçlı seferlerinin ilki olacaktı.²²⁹ Birinci sefere, genellikle Avrupa'da bir gelecek umudu olmayan ve doğuda devletler kurmak isteyen bazı asiller liderlik ederlerken, ikinci sefer Doğu Akdeniz egemenliğinin önemini idrak eden kralların seferi olacaktır.²³⁰

Bernard, Fransız topraklarında Haçlı seferi için para ve adam toplamakla meşgulken, halledilmesi gereken diplomatik ve askerî meseleler de vardı. Her ne kadar Sicilya Kralı II. Roger, Haçlı ordularını deniz yoluyla nakletmeyi teklif etmişse de, orduların Macar ve Bizans topraklarından sevk edilmesine karar verildi. VII. Louis, Almanya ve Bizans'ın Sicilya ile olan husumetlerini bildiği için bu teklifi kabul etmeyi diplomatik açıdan doğru bulmadı ve her hâlükârda Anadolu'dan geçen I. Haçlı Seferi yolunu takip etmeyi elverişli gördü. Bizans İmparatoru Manuel Komnenos, Haçlıların gelişinden dolayı endişeliydi çünkü dedesi I. Aleksios'un 1095'teki askerî yardım isteğinin aksine şimdi böyle bir sebep yoktu ve Haçlıların davetsiz bir biçimde geliyor olmaları hoş olmayan bir gelişmeydi. Özellikle Fransızların Bizans'ın çok eski düşmanı olan Sicilyalılarla olan dostluğu bilinmekteydi. Manuel, III. Eugenius'u Haçlıların Bizans'a karşı iyi davranmalarını garanti etmesi ve Batılı muhataplarının kendisine sadakat yemini etmeleri için (ki bunu I. Aleksios başarmıştı) onları ikna etmesi konularında zorlamayı denedi. Diğer taraftan da İstanbul'un surlarını güçlendirdi.²³¹

Batıda son hazırlıklar yapılırken, Fransa Kralı VII. Louis, 11 Haziran 1147'de Aziz Denis kilisesinde Papa III. Eugenius'un da hazır bulunduğu büyük bir tören düzenledi. Louis kilisenin sunağında yere kapandı ve Aziz Denis'ten sefere çıkmak için izin istedi. Daha sonra azizin özel eşyalarını öptü. Bu devasa gösteri hem Capet hanedanı ile Aziz Denis manastırı arasındaki bağı hem de Haçlı hareketinin başı olarak papanın pozisyonunu güçlendirmiş oldu.²³²

²²⁸ Aydın Usta, a.g.e., s. 146.

²²⁹ Falk Avner, **Franks And Saracens, Reality And Fantasy In The Crusades**, London: Karnac Books Ltd., 2010, s.124.

²³⁰ Devrim Burçak-Cüneyt Kanat, a.g.e., s.118; David Nicolle, **II.Haçlı Seferi 1148**. (Çev: L.Ece Sakar). İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2014, s. 17; İhsan Süreyya Sırma, a.g.e., s. 100-101.

²³¹ Jonathan Phillips, a.g.e., s. 72.

²³² A.g.e., s. 72-73.

Anadolu'daki siyasî atmosfere bakıldığında ise, sultan I. Kılıç Arslan'ın 1107'de ölümünden sonra oğulları Şahinşah (1110-1116) ve Mesud arasında başlayan taht kavgaları sonunda Mesud, kayınpederi Danişmendli Emir Gazi'nin desteğiyle Selçuklu tahtına çıkmıştı.²³³ Mesud, II. Haçlı Seferi hareketini duyar duymaz Doğu'da bulunan tüm Müslüman hükümdar ve emirlerine durumu bildirip yardımcı kuvvetler istemişti ve bu büyük tehlikeye karşı en etkili tedbirleri almaya çalışıyordu. Selçuklu şehirlerini tahkim ediyor, tahrip olmuş birçok yeri tamir ettiriyor, ayrıca komşu ülkeleri yaklaştırmakta olan bu büyük tehlikeye karşı uyarıyordu. Çünkü kendisi aşağı yukarı 50 yıl önce babası sultan I. Kılıç Arslan zamanında vuku bulmuş olan I. Haçlı Seferi ve 1101 Yılı Haçlı Seferleri sırasında devletin ve halkının içine düştüğü sıkıntıların yeniden yaşanacağı endişesiyle²³⁴ huzursuzdu.²³⁵

Bizans İmparatoru Manuel, yeni bir Haçlı seferinin Bizans için yaratacağı tehlikeleri ve bu sırada Sicilya Kralı II. Roger'in yoğunluk kazanan düşmanca tavırlarını da göz önüne alarak sultan Mesud ile anlaşma yapmanın Bizans açısından çok daha yararlı olacağını düşündü. Ancak bu anlaşma, daha sonra Haçlılar tarafından Manuel'in Hıristiyanlığa ihanet etmesi şeklinde değerlendirilecekti. Bununla beraber, II. Haçlı Seferi ordularının henüz bu anlaşmadan haberdar olmadan Bizans topraklarından geçerken sebep oldukları zararlar, iki taraf arasındaki ilişkilerin son derece bozulması, hatta Haçlıların gelişinden önce Türklerle bir barış anlaşması yapmayı tercih ederek ne kadar yerinde bir karar verdiğini göstermişti.²³⁶

2.1.2.1.4. Alman Haçlı Ordusu Yola Çıkıyor

Alman Kralı III. Konrad ve Fransa Kralı VII. Louis ordular arasındaki çatışmayı önlemek, yiyecek ve diğer bütün ihtiyaçlarını daha kolaylıkla sağlayabilmek için ordularının başında ayrı ayrı ilerlemeye karar vermişlerdi. Önce III. Konrad yola çıktı;

²³³Ebru Altan, a.g.e., s. 47.

²³⁴Willermus Tyrensis, a.g.e., s. 38; Muharrem Kesik, **Sultan I.Mesud Dönemi**. Ankara: TTK Yay., s. 81.

²³⁵Willermus Tyrensis, II. Haçlı Seferi ordularından bahsederken şu ifadelere yer vermiştir: “ Nitekim yüzyıllardan beri görülmemiş kalabalıkta bir ordu gelip, atlılar bütün yeryüzünü kapladı. Öyle ki, ne nehirlerin suyu onları içirmeye ve ne de zengin topraklar onları beslemeye yetebildi. Bu söylenti belki abartılmıştır ama Haçlı ordusunun durumu Türk hükümdarlarını gerçekten de ürkütmüş olabilir. Eğer Tanrı lütüfkâr olsaydı bu ordu sadece Türk sultanını değil, doğunun bütün diğer eyaletlerini de Hıristiyanlığın hâkimiyeti altına alabilirdi.” Ayrıntılı Bilgi için Bkz. WILLERMUS TYRENSIS. (2009). **Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği**. (Haz. Ergin Ayan). Ankara: Karadeniz Dergisi Yayınları.

²³⁶Ebru Altan, a.g.e., s. 43-44.

ordusuyla beraber, 1147 yılının Mayıs ayında Nürnberg'den Regensburg'a gelerek gemilerle Tuna'yı geçtikten sonra 29 Mayıs'ta Ardacker denilen bir kasaba yakınında kamp kurdu. Burada iki üç gün kalarak kendisine katılacak olan yeni birlikleri bekledi. Sonra Viyana üzerinden Macaristan'a doğru ilerledi. Vasalları Bohemya Kralı II. Vladislav ve Polonya Kralı IV. Boleslav da Konrad'ın yanındaydı. Çok büyük ve karışık bir yapıya sahip olan orduda piskoposlar ve asillerin yanı sıra fakir hacılardan, eşkıyalara kadar her sınıftan insan vardı. Bu ordunun mevcudu hakkında kaynaklar farklı görüşler ileri sürmüştür.²³⁷ Bu büyük kitlenin disiplinini sağlamak zordu; ayrıca savaşı olmayan yaya hacılar da ordunun ilerlemesini zorlaştırıyordu. Orduda Konrad'dan sonra gelen kişi yeğeni Frederick von Schwaben²³⁸ idi ve Alman asilzâdelerinin başında bulunuyordu.²³⁹ Alman ordusu Macaristan'a ulaştığında burada onları Bizans elçilik heyeti karşılayarak, imparator Manuel adına Konrad'dan ülkesine hangi niyetle gelmekte olduğunu sormuş ve şayet dost olarak gelmekteyse, ondan imparatorun şahsı ve Bizans İmparatorluğu aleyhine hiçbir girişimde bulunmayacağına dâir yemin talep etmişti. Haçlılar, Romalıların kötülüğü için gelmediklerini belirttiler ve eğer meselenin yeminle garantilenmesi gerekiyorsa, bunu hemen yapacaklarını, seferlerinin Filistin'e ve Anadolu'yu yağma eden Türklere karşı olduğunu söylediler.²⁴⁰ Bu davranıştan ikna olan elçiler, Haçlı ordusunun geçişi sırasında yiyecek temin edileceğine söz verdiler. Daha sonra Haçlılar Morava'dan Niş ve Sofya'ya geçtiler. Her iki şehirde de söz verildiği gibi erzak temin edildi. Bu nedenle Grekler fazla şikâyetçi olmadılar. Fakat daha zengin bölge Plovdiv'e gelindiğinde ilişkiler biraz gerildi. Bazı yağma olayları ve erzak getirenlere kaba muameleler yapıldı. Hatta yerel halkla silahlı çatışmaya bile girildi. Konrad'ın bu disiplinsizlikleri bastırmak için fazla bir çabası olmadı. General Prosouch komutasındaki Bizans kuvvetleri, Haçlıları yakın mesafeden izleyerek, gerekli gördüğü anlarda müdahale etti. Zaman zaman ufak çatışmaların

²³⁷ Ioannes Kinnamos'a göre Alman ordusunun sayısı 900.000'den fazlaydı. (Ioannes Kinnamos, 2001: 56) Willermus Tyrensis, sefere katılanların ifadelerine dayandığı görüşüne göre Alman ordusunda yaya, kadın, çocuk ve hafif süvariler hariç 70.000 zırhlı asker bulunduğunu kaydeder. (Willermus Tyrensis, 2009: 38) Süryani Mihail Alman ordusunun 900.000 kişiden, (Süryani Mihail, 1944: II, 143) Abu'l Farac 90.000 atlı ve sayısız piyadeden oluştuğunu kaydeder. (Abu'l Farac: II, 1987, 384) Anonim Süryani, Alman ve Fransız ordularının toplam mevcudunun 395.000 olduğunu iddia eder. (Anonim Süryani, 2005: 69) Steven Runciman ise bu ordunun kadın ve çocuklar dâhil sayısının 200.000 olabileceğini kaydeder. (Steven Runciman, 2008: II, 215)

²³⁸ Daha sonra Alman İmparatoru olacak olan Frederick Barbarossa (1155-1190)

²³⁹ Willermus Tyrensis, a.g.e., s. 37; Ebru Altan, a.g.e., s. 29; Steven Runciman, a.g.e., c. II, s.215-216.

²⁴⁰ Ioannes Kinnamos, **Ioannes Kinnamos'un Historia'sı**. (Yay. Hazırlayan : Işın Demirkent). Ankara: TTK Yay., 2001, s. 55-56; Muharrem Kesik, a.g.e., s. 79-80.

şiddetlenmesiyle artan tansiyon, Haçlılarla Bizanslıları açık bir savaşın eşığıne kadar getirdi.²⁴¹

Alman Haçlı ordusu, nihayet 7 Eylül günü Çatalca (Khoirobakhos) ovasına ulaştı. Burası yemyeşil çayırları, suyu bol akan ırmakları ile çok çekici görüldüğü için Almanlar, Meryem Ana'nın doğum gününü kutlamak amacıyla burada ordugâh kurdular. Fakat Çatalca ovasında başlarına büyük bir felâket geldi. 7/8 Eylül 1147 gecesini ansızın başlayan şiddetli bir yağmur yüzünden ovanın ortasından akan Karasu (Melas) Nehri'nin suları o kadar yükseldi ki, sonunda nehir taşı ve ordugâhı sel bastı. Sel suları insanları, hayvanları, eşyaları beraberinde denize sürükledi. Ancak, Otto von Freising'in kaydına göre, Konrad'ın yeğeni Frederick von Schwaben ve yanındakiler civardaki bir yamaçta kamp kurmuş oldukları için, bu felâketten kurtulmuşlardı.²⁴²

İmparator Manuel,²⁴³ Almanların başına gelen felâketi duyunca taziye dileklerini iletmek için Konrad'a birkaç asilden oluşan bir elçilik heyeti göndermiş, onu önemli meseleleri konuşmak ve plânlamak için İstanbul'a davet etmişti. Ama Konrad, hâlâ gururundan vazgeçmekte isteksiz olduğu halde imparatorun onu İstanbul'a yaklaşırken bizzat karşılaması talebinde bulundu ve kendisiyle konuşmayı bu gibi şartlara bağladı. Manuel, Konrad'ın isteklerinin sınırsız olduğunu anlayınca, böyle bir davetten vazgeçti.²⁴⁴

Alman Haçlı ordusunun saldırgan tutumu karşısında son derece endişelenen imparator Manuel, bu defa İstanbul surlarının içine kapanarak, savunma tedbirleri aldı. III. Konrad ise, ordusuyla 10 Eylül 1147'de İstanbul önlerine geldi. Konrad buradan dikkatini şehir surlarına çevirdi. Şehrin çok iyi tahkim edilmiş olduğunu görünce, İstanbul'a saldırmaya cesaret edemedi. Haliç'in kıyısını takip ederek, İstanbul Boğazı'na ulaştı. Bu arada Bizans ordu birlikleri ile Haçlı ordu birlikleri arasında sert çarpışmalar meydana geldi. Fakat bu sırada, Fransız Haçlı ordusunun İstanbul'a

²⁴¹Emrullah Kaleli, **Anadolu Selçuklu Devri Türk-Haçlı Münasebetleri**, s. 135.

²⁴²Ioannes Kinnamos, a.g.e., s. 59; Altan, a.g.e., s. 34.

²⁴³Bizans İmparatoru Manuel, babası II. İoannes'in temelini attığı Almanya ile ittifakı kuvvetlendirmeye çalışıyordu. Hatta bu amaçla Alman İmparatoru III. Konrad'ın baldızı Bertha von Sulzbach ile evlendi. İki hükümdar Norman kralına karşı müşterek hareket ediyorlardı. Fakat Alman imparatorunun da katıldığı II. Haçlı Seferinin başlaması ile bu ittifak baltalanmış oldu. Ayrıntılı Bilgi için Bkz. Georg Ostrogorsky, **Bizans Devleti Tarihi**, Çev: Fikret İşıltan. 8.Baskı. Ankara: TTK Yay., 2015, s. 352-353.

²⁴⁴Ioannes Kinnamos, a.g.e., s. 59-60; Ebru Altan, a.g.e., s. 34-35.

ulaşmak üzere olması, Konrad'ı bir an önce Anadolu yakasına geçmeye zorladı. Konrad, ordusunu boğazdan karşı yakaya geçirebilmek için imparatorun yeterli miktarda gemi göndermesini istedi. İmparator Manuel, Haçlı ordusunun tehdidinden İstanbul'u bir an önce kurtarabilmek için Konrad'ın istediği gemileri hemen gönderdi. Bu gemilerle Alman Haçlı ordusu boğazın karşı tarafına geçti.²⁴⁵

Kadıköy'e geçtikten sonra Konrad imparatorun, Anadolu'daki yürüyüşünde kendisine rehberlik edecek, yolları iyi bilen kılavuzlar vermesini talep etti. Manuel bunun üzerine vareg alayının kumandanı olan Stephanos'u bu işle görevlendirdi.²⁴⁶ İmparator, sultan I. Mesud ile yeni barış yapmıştı ve bu barışın bozulmasını istemiyordu. Bu nedenle, Konrad'dan Almanların mümkün olduğunca Türklerle savaşa girişmemesini ve Bizans arazisi üzerinden yürüyüp, Antalya'ya gitmelerini tavsiye etti. Fakat Konrad adamlarıyla beraber bir toplantı yaptıktan sonra, imparatorun bu isteğini geri çevirerek, I. Haçlı Seferi'nin güzergâhını takip etmek üzere Stephanos'un rehberliğinde İznik'e doğru hareket etti. Konrad burada durum değerlendirmesi yaptı. Niyeti Fransızları beklemeden mümkün olduğu kadar erken Türklerle karşılaşmaktı. Ancak bu planın işlemesi için, Konrad'ın ordusunun ilerlemesine ayak bağı olan, fazla yüklerini ve ordu içindeki hacıları başka bir güzergâhtan Kudüs'e yollayarak, kendisinin de askerî kuvvetlerle beraber, Konya istikâmetine doğru ilerlemesi gerekiyordu. Fakat, bu akıllıca fikir hacılar arasında büyük bir hoşnutsuzluğa neden oldu. Haçlılar arasındaki sivil halkın birçoğu, kralın kendilerini feda ettiğine inandılar. İş ayaklanma noktasına gelince, Konrad bu fikrinden vazgeçmek zorunda kaldı. Sonunda orta bir yol bulunarak, isteyenler kralın üvey kardeşi Otto von Freising'in liderliğinde sahil yolundan güneye doğru gitmek üzere ayrıldılar.²⁴⁷

Bu arada bütün gelişmeleri yakından takip eden ve Haçlılara karşı elinden gelen her tedbiri almaya gayret gösteren Türkiye Selçuklu Sultanı Mesud, Almanların, Selçuklu topraklarına iyice yaklaşması üzerine, önceden çağrıda bulunarak komşu Türk ve Müslüman hükümdarlardan aldığı kuvvetlerle takviye ettiği ordusunu savaşa hazır duruma getirerek Almanları beklemeye koyuldu. Mesud, en uzak sınırlarına kadar doğunun bütün hükümdar beylerini para vermek veya rica etmek suretiyle Haçlılara

²⁴⁵ Salim Koca, a.g.e., c.2, s. 135-136.

²⁴⁶ Steven Runciman, a.g.e., c.2, s. 222.

²⁴⁷ Emrullah Kaleli, a.g.e., s. 137-138.

karşı savaşa davet etmişti. Çünkü Haçlı ordusunun geçişine mani olunmazsa bunların bütün yakın doğuyu tahrip edeceklerine dair herkesi uyarmıştı.²⁴⁸

2.1.2.1.5. I.Mesud'un Alman Haçlı Ordusu'na Karşı Kazandığı Dorylaion Zaferi

Alman Haçlı ordusu kral Konrad'ın idaresinde ve Bizanslı kumandan Stephanos'un rehberliğinde 15 Ekim günü İznik'ten doğuya doğru hareket etti. Yolculuklarının ilk haftasında henüz imparatorluk arazisi içinde yürüdüklerinden hiçbir zorlukla karşılaşmadılar. Yiyecek ve içecekleri vardı. Fakat Selçuklu sınırına gelindiğinde Bizanslı kılavuzlar Almanlara en kısa yolun birkaç günlük mesafede bulunduğunu, yanlarına yeterince gıda almaları gerektiğini bildirdiler ve kısa bir süre içinde rahatça konaklayabilecekleri Konya şehrine varabileceklerini söylediler. Bunun üzerine Haçlılar hayvanlarına ve arabalarına yiyecek yükleyerek kılavuzları takip ettiler. Verilen sürenin geçmesine rağmen ordu arzu edilen yere ulaşamayınca, Konrad, kılavuzları çağırdı ve komutanların huzurunda kılavuzlara birkaç gündür yolda olmalarına rağmen neden daha önce söylenen yere gelemediklerini sordu.²⁴⁹

Bizanslılar, ordunun en geç üç gün içerisinde mutlaka Konya'da olacağını söyledi. Bu vaat üzerine sakinleşen ve ikna olan kral üç gün daha sabırla bekleyeceğini ifade etti. Fakat ertesi gece kaynakların kayıtlarına göre, karargâh kurulduğunda, kılavuzlar gizlice ordudan ayrılarak kaçmışlardı.²⁵⁰ Sabah olduğunda kılavuzlar bulunamayınca durum kral Konrad'a bildirildi, o da tüm komutanlarını toplantıya çağırarak, bundan sonra izlenecek strateji hakkında bir müzakere yaptı. Kumandanların bir kısmı ileriye doğru yürünmesinin bir kısmı da dönülmesinin daha iyi olacağı kanaatinde idiler. Sonunda Haçlılar yola devam etmeye karar verdiler. Fakat ilerleyecekleri yol hakkında hiçbir bilgiye sahip olmadıkları gibi çevrelerdeki tepelerde Türkleri görmeye başladılar. Willermus'un kaydına göre, bu sırada Türklerin kalabalık bir kuvvetle çok yakınlarında bulunduğu dâir bir haber de gelmişti.²⁵¹

²⁴⁸Willermus Tyrensis, a.g.e., s. 39; Muharrem Kesik, a.g.e., s. 82.

²⁴⁹Willermus Tyrensis, a.g.e., s. 40; Muharrem Kesik, a.g.e., s. 83; Ebru Altan, a.g.e., s. 62.

²⁵⁰Willermus Tyrensis, a.g.e., s. 40; Abu'l Farac, a.g.e., c.2, s. 384; Anonim Süryani, **I ve II. Haçlı Seferleri Vekayinamesi**, (Çev: Bedii İlmen). İstanbul: Yaba Yayınevi, 2005, s. 69; Süryani Mihail, **Vekayiname**. (Çev: H. D. Andreasyan) (TTK Kütüphanesi'nde bulunan basılmamış tercüme), 2. Kısım, 1944, s. 144.

²⁵¹Willermus Tyrensis, a.g.e., s. 40-41; Muharrem Kesik, a.g.e., s. 83-84; Ebru Altan, a.g.e., s. 63.

Haçlılar nihayet 26 Ekim 1147 günü Dorylaion yakınındaki Sarisu (Bathys) Irmağı'na ulaştılar. Herkes suya koştu. Günlerce süren yürüyüşten yorgun düşmüş yayalar uzanıp dinlenmeye hazırlanıyordu. Şövalyelerin çoğu da yorgun atlarını dinlendirmek için atlardan inmişlerdi. Zaten uzun zamandan beri Haçlıları takip etmekte olan Türkler, saldırmak için böyle müsait bir ânı kolluyorlardı. Bu durum üzerine Paramum idaresindeki öncü Türk kuvvetleri aniden Haçlıların artçılarına saldırdı.²⁵² Türkler ilk defa karşılıklarına çıktığında düzensiz şekilde ilerleyen Almanlar büyük bir heves ve kargaşa içinde süratle onlara saldırdılar. Almanlar kendi ordugâhlarından pek uzak olmadıklarından Türkler geri dönüp kaçır gibi yaptılar; fakat Alman atlıları yorulunca ve ordugâhtan uzaklaşınca, Türkler hızla geri dönüp saldırdılar, atları ve adamları öldürdüler. Aynı şey sık sık tekrarlandı ve bu saldırılar Almanları müthiş bir korkuya düşürdü.²⁵³ Türkler bu surette pek çok kişiyi öldürdüler. Sonuçta Haçlılar tam bir hezimete uğratıldı. 70.000 zırhlı atlıdan ve sayısız yayadan geriye onda biri bile kalmadı. Konrad, savaş sırasında kendisine imparator Manuel tarafından hediye edilen son derece hızlı olan atını kaybedince zor anlar yaşadı ve canını güçlükle kurtarabildi. Ordusundan sağ kalanlar ve bazı komutanları ile birlikte birkaç gün içerisinde süratle İznik'e geri döndü.²⁵⁴ Türkler büyük korku salan bu orduyu imha ettikten sonra aldıkları altın, gümüş ve silâh gibi sayısız ganimetlerle kalelerine döndüler. Süryanî Mihail'e göre Türklerin memleketi o derece ganimetle doldu ki, Malatya'da gümüşün değeri kurşun derecesine düştü.²⁵⁵

2.1.2.1.6. Fransız Haçlı Ordusu'nun Anadolu'dan Geçişi

4 Ekim 1147'de İstanbul önüne gelen kral VII. Louis komutasındaki Fransız Haçlı ordusu, yol boyunca her tarafı yağmaladıklarından dolayı yiyecek sıkıntısı çektikleri için Almanlara, Türklerle mütareke yaptıkları için de Bizanslılara çok kızgındı. Fakat Alman Kralı Konrad'a hiç ilgi göstermeyen Bizans sarayı, Louis'i büyük bir merasimle karşıladı. İmparatorun bütün asilleri, din adamları ve önde gelen diğer Bizanslılar, kralı şehrin dışında hürmetle karşılayarak ona, imparatorlarının

²⁵² Muharrem Kesik, a.g.e., s. 84.

²⁵³ Ioannes Kinnamos, a.g.e., s. 64.

²⁵⁴ Muharrem Kesik, a.g.e., s. 84-85.

²⁵⁵ Süryanî Mihail, a.g.e., s. 144; Willermus Tyrensis, a.g.e., s. 42-43; Abu'l Farac, a.g.e., c.2, s. 384; Anonim Süryanî, a.g.e., s. 69; Osman Turan, a.g.e., 210.

kendisiyle görüşmeyi arzu ettiğini bildirmişlerdi. Louis bu daveti kabul edince ihtişam içinde saraya götürülmüş ve sarayın dış kapısında imparator tarafından karşılanmıştı.²⁵⁶ Orada iki imparator Haçlıların planını samimi bir tarzda müzakere ettiler ve Manuel, elinden gelen yardımı yapacağına söz verdi. Louis ve maiyeti Almanların gitmesinden sonra kendisi için hazırlanmış olan Philopation sarayına götürüldü. Fakat Konrad'a yapılan soğuk muamelelerin aksine Manuel, Louis'i ağırlamak için her türlü itinaı gösterdi. Şehrin ünlü kutsal yerlerini gezdirdi. Muhteşem ziyafetler verdi. Kısacası zengin ve kozmopolit bir şehrin sunabileceği her türlü lüks ve eğlenceyi ona ikram etti. Bu arada ordu şehrin dışında kamp kurdu. Yalnız Louis, karısı Eleanor ve maiyetlerindeki asiller ile hizmetçileri içeri girebiliyorlardı. Daha önce olduğu gibi, Haçlılar için erzak pazarları kuruldu. Bazı cezalarla Haçlıların yağmalama olayları önlenmeye çalışıldı.²⁵⁷

Manuel, Fransızlara çok iyi davranmakla birlikte, onların bir an önce karşı kıyıya geçip gitmelerini istiyordu. İşte bu nedenle imparator onları heveslendirmek için Almanlar hakkında şayialar yaydırmaya başladı. Bizanslılar, Fransızlara Türklerin büyük bir ordu topladığını ve Almanların hiçbir kayba uğramadan Türklerden 14.000 kişiyi öldürdüklerini söylediler. Fransız ordusu bu söylentilerle tahrik olmuş ve kralın gecikmesine karşı homurdanmaya başlamıştı. Çünkü Almanları kıskanıyorlardı. Sonunda kral Louis, hem Bizanslıların tavsiyesi hem de kendi adamlarının sabırsızlanması üzerine, karşı kıyıya geçti.²⁵⁸

Kral VII. Louis, İzmit Körfezi'ni dolaşarak Kasım ayı başında İznik'e ulaştı ve İznik Gölü yakınında ordugâhını kurdu. Burada, hangi yolu takip edeceğine karar vermeden önce, kendisinden önce hareket etmiş olan Alman Kralı Konrad'ın durumunu araştırdı. Louis'e, Alman kralının Türklerle yaptığı savaşta ordusunun büyük kısmını kaybettiği, kendisinin ise güçlkle kaçabildiği bildirildi. Başlangıçta bu haber, yalnızca bir söylentiydi ve henüz kesinleşmemişti. Fakat bir süre sonra, Konrad'ın, olanları bildirmek ve yardım istemek üzere göndermiş olduğu yeğeni Frederick von Schwaben ve birkaç asil, Louis'in ordugâhına gelerek Alman kralının başına gelen felâket hakkında kesin ve ayrıntılı bilgi verdiler; sonra Louis'den, bu müşkül anında ona

²⁵⁶ Ioannes Kinnamos, a.g.e., s. 65; Ebru Altan, a.g.e., s. 68.

²⁵⁷ Ioannes Kinnamos, a.g.e., s. 65; Emrullah Kaleli, a.g.e., s. 141-142.

²⁵⁸ Muharrem Kesik, a.g.e., s. 87.

yardım etmek, tavsiyelerde bulunmak ve takip edecekleri yol hakkında görüşmek üzere kralın yanına gitmesini rica ettiler.²⁵⁹

VII. Louis, Frederick ve diğer bazı şövalyelerle birlikte çok yakınlarda bulunan III. Konrad'ın karargâhına gitti. İki kral dostça selamlaşıp öpüştükten sonra konuştular. Seferin bundan sonraki kısmını ordularını birleştirerek tamamlamak amacıyla ortak bir karar aldılar. Alman ordusu mensuplarından birçoğu paraları dâhil pek çok şeylerini kaybetmiş olduklarından ve seferin zorluklarından korktukları için yaptıkları yeminleri göz ardı ederek İstanbul'a geri döndüler.²⁶⁰

Böylece iki ordu birlikte yürüyüşe başladı ve 11 Kasım'dan sonra Balıkesir yakınındaki Esseron'a ulaştılar.²⁶¹ Ancak müteakip dört haftalık süreçte ilerleme yavaşladı, zira geçilmesi gereken çok sayıda akarsu, aşılması gereken birçok dağ ve derin vadi vardı. İkmal sıkıntısı askerleri yağmaya itti ve çok sayıda yük hayvanı telef oldu. Mahallî halk ise hem kendilerini hem de hayvanlarını korumak için bölgedeki müstahkem mevkilere sığındı. Pergamon (Bergama) ve Smirna'yı (İzmir) geçtikten sonra, Haçlılar Noel'i geçirecekleri Efesos'a (Efes) vardılar. İmparator Manuel'den gelen uyarı mesajlarında büyük bir Türk ordusunun toplanmakta olduğu bildiriliyordu ve görüldüğü kadarıyla Haçlıların tutumu bir kısım bölge ahalisinde intikam duygusunu körüklemişti.²⁶² Efes, Evangelist Johannes'in yaşamış olduğu, vaazlar verdiği ve gömüldüğü yer olması itibarıyla ünlüdür. Willermus Tyrensis'in ifadesine göre, Alman kralı burada ordusunun çok azalmış olmasından utandığı veya Fransızların kudretini çekemediği için olacak ki, arta kalan askerlerini karadan geri gönderdi. Kendisi de

²⁵⁹ Willermus Tyrensis, a.g.e., s. 43-44; Muharrem Kesik, a.g.e., s. 88; Ebru Altan, a.g.e., s. 75

²⁶⁰ Willermus Tyrensis, a.g.e., s. 44.

²⁶¹ Ioannes Kinnamos, birleşen Alman ve Fransız ordularını mukayese ederken şu ifadelerle yer vermiştir: "Ordular birleşince, eskiden Fransızlar tarafından Almanlar için kullanılan bir tâbir açıkça söylenmeye başladı; bu söz şöyle idi: "Kıymılda Alman!". Bunun kaynağının nereden geldiğini açıklayacağım: Bu milletlerin savaş yapma usulleri aynı değildir. Fransızlar özellikle iyi ata binmede ve mızrakla saldırmada kabiliyetlidirler. Binicileri sürat bakımından Almanlardan hızlıdır. Almanlar ise yaya olarak savaşta Fransızlardan daha iyidir ve büyük kılıç kullanmada üstündür. Neticede Almanlar ne zaman Fransızlara karşı sefer yapsalar, atlılarından endişe duyarlar ve yaya savaşı yapmayı tercih ederler. Fransızlar onların disiplinsiz atlılarıyla karşılaşınca, onları yenerler; sonra Almanların daha becerikli kısmına saldırıp, sayıca onlardan çok az olmalarına rağmen yaya kuvvetini geri püskürtürler. Atlar ile savaşmak mümkün iken yerde savaşmayı tercih ettikleri için de, bu tâbiri söyleyerek Almanlar ile alay ederler. Belirtildiği gibi, Fransızlar tarafından bu söz Almanlara sık sık söylenirdi ve onları çok kızdırdı." Ayrıntılı Bilgi için Bkz. IOANNES KINNAMOS. (2001). **Ioannes Kinnamos'un Historia'sı**. (Yay. Hazırlayan : İşin Demirkent). Ankara: TTK Yay.

²⁶² David Nicolle, a.g.e., s. 47.

Efes'ten gemi ile İstanbul'a geri döndü. İmparator tarafından ilk defakinden daha fazla izzet ve ikramla karşılandı ve kumandanlarıyla birlikte ilkbaharın başına kadar burada kaldı. Her iki hükümdar da kız kardeş olan eşleri vasıtasıyla birbirleriyle bacanak olup, bu kız kardeşler Almanya'nın büyük ve güçlü Sulzbach kontu yaşlı Berengar'ın kızları idiler. III. Konrad'ın İstanbul'da gördüğü iltifat ve cömertlik kraliçenin kayırmalarından ileri geliyordu.²⁶³ Burada eğlenceler birbirini kovaladı; imparatorluk sarayları, çeşitli gösteriler, at yarışları ve muhteşem davetler. Böylece Konrad'ın yorgun vücudu yeniden sağlığına kavuştu. Bundan sonra III. Konrad, yeterince para ile desteklenerek, deniz yoluyla Filistin'e doğru yola çıktı.²⁶⁴

1147 yılı Noeli arifesinde Efes yakınındaki Decervion vadisinde ordugâh kurmuş olan Fransız Haçlı ordusu, buradan sonra Menderes vadisi boyunca ilerleyerek Denizli (Laodikeia)'ye ulaşmak üzere tekrar yürüyüşe geçti.²⁶⁵ Hâlâ Bizans topraklarının derinliklerinde olmalarına rağmen, anakara içine doğru ilerleyen Fransız Haçlı ordusu ciddi bir Türk birliği tarafından izleniyordu.²⁶⁶ Mesud için Fransız Haçlı ordusunun Bizans topraklarını kullanması hiçbir şeyi değiştirmede. Haçlıların Anadolu'dan geçişini engellemek için ordusunu hemen Menderes vadisine gönderdi.²⁶⁷ Menderes nehrini aşmak Haçlılar için çok zor oldu. Çünkü bir süreden beri Haçlı ordusunu takip etmekte olan Türkler nehrin geçiş yerini tutmuş bulunuyorlardı. Haçlılar bu durumda çareyi birbirlerine sıkıca kenetlenip, safların düzenini koruyarak ilerlemekte buldular.²⁶⁸ Böylece 1 Ocak 1148 tarihinde Pisidia Antiokheia'sı yakınında nehri geçmeye çalışan Haçlılar ile Türkler arasında bir savaş meydana geldi. Önceden plânlamış oldukları gibi Türklerin bir kısmı Haçlıların arka saflarına saldırdı; geçişin çıkış yerini tutmuş olan diğer Türk kuvveti de Haçlıların ön saflarına oklar yağdırmaya başladılar.²⁶⁹ Ne var ki, geri çekilmekte yavaş davranan Selçuklu ordusu, bir karşı saldırıyla geri atılarak ağır zayıat verdi.²⁷⁰ Geri çekilerek, Antiokheia kalesine sığınmak

²⁶³ Willermus Tyrensis, a.g.e., s. 44-45.

²⁶⁴ Ioannes Kinnamos, a.g.e., s. 68.

²⁶⁵ Ebru Altan, "Haçlı Ordularının Anadolu'da Geçtiği Yollar", s. 580.

²⁶⁶ David Nicolle, a.g.e., s. 47.

²⁶⁷ Salim Koca, a.g.e., c.2, s. 139.

²⁶⁸ Muharrem Kesik, a.g.e., s. 91.

²⁶⁹ Ebru Altan, **II.Haçlı Seferi**, s. 83.

²⁷⁰ David Nicolle, a.g.e., s. 50.

zorunda kaldı. Fakat bu durum, Selçuklu ordusu için kesin bir yenilgi değildi. Nitekim, Haçlı ordusu yöreden ayrıldıktan sonra, onu tekrar takip etmeye başladı.²⁷¹

Böylece büyük zorluklarla da olsa nehri aşan Haçlılar üç gün sonra Denizli'ye vardılar (4 Ocak 1148). Burada Haçlıları çok kötü bir sürpriz beklemekte idi. Çünkü halk şehri boşaltmıştı. Yiyecek neleri varsa alıp dağlara çekilmişlerdi. Haçlılar ertesi gün yeniden yola koyuldular.²⁷² Haçlılar, zorlu Antalya yolunda erzak sıkıntısı çekmeye başlamışlardı. Ocak ayının sert şartları da açlığa eklendi ve yol Haçlılar için bir kâbus halini almaya başladı. Türklerin sürekli tacizleri de morallerini bozmuş, Templier şövalyelerinden oluşan birlik dışında tamamen disiplinsiz bir halde ilerliyorlardı.²⁷³ Toros Dağları'nı aşmak zorunda olan ordu, yüksek ve tenha olan dağlık arazideki çok kıvrımlı yolda güçlükle yol alıyordu. Ayrıca, kısa bir süre önce aynı yerlerden geçmeye çalışan Otto von Freising'in ordusunda bulunan ve Türkler tarafından öldürülen Almanların cesetlerine rastlayınca ordunun morali iyice bozuldu.²⁷⁴ Kraliçe ve nedimleri mahiffeleri içinde soğuktan titreyerek, bir daha böyle güç bir seyahate çıkmamaya yemin ediyorlardı. Bir öğle sonrası, ordu deniz istikâmetinde dağlardan inmeye başladığında, Geoffroi de Rancon kumandasındaki öncü kuvveti, kralın, dağ geçidi hizasında karargâh kurması hakkında vermiş olduğu açık emre itaat etmeyerek dağ yamacından aşağıya inmeye devam etti. Bu suretle öncülerle ana ordunun teması kesildi.²⁷⁵ Türkler bu taarruz fırsatını kaçırmadı ve bunlardan bir grup, günümüzde Muğla'dan geçen yolun Denizli ile Acıpayam arasındaki yolla birleştiği zirveyi ele geçirirken, diğerleri belki de on kilometreyi aşan uzunluktaki katarı vurdular. Seçkin kraliyet muhafızlarından pek çoğu öldürüldü.²⁷⁶ Etrafı sarılan Louis bir ağaca turmanarak esir düşmekten kıl payı kurtuldu.²⁷⁷ Haçlı zayıfatı ağırdı ve Türklerin morali de yükselmişti.²⁷⁸

Anadolu'da, Türkler karşısında yaşadıkları onca felakete rağmen, Haçlılar için henüz zorluklar bitmiş değildi. Fransızların Antalya'ya varmaları için önlerinde daha 12

²⁷¹ Salim Koca, a.g.e., c.2, s. 140.

²⁷² Muharrem Kesik, a.g.e., s. 93.

²⁷³ Devrim Burçak-Cüneyt Kanat, a.g.e., s.122-123.

²⁷⁴ Ebru Altan, a.g.e., s. 86.

²⁷⁵ Steven Runciman, a.g.e., c.2, s. 226.

²⁷⁶ David Nicolle, a.g.e., s. 50-51.

²⁷⁷ Thomas Asbridge, a.g.e., s. 233.

²⁷⁸ David Nicolle, a.g.e., s. 51

zor günü vardı. Dahası, yolculuk için yeterli miktarda erzakları yoktu. Louis ve adamları Almanların Eskişehir ve İznik arasındaki yolda olduğu gibi, kendi ordularının da bozulacağından korkmuş olmalıydı. Bu nedenle Denizli’de çok az koruma ve erzak bulduklarından beri açıkça hiçbir geri çekilme konuşması olmadı. Fransızlar ellerinden geldiği kadar, Antalya’ya doğru inatla yollarına devam ettiler. Bu sırada, bu çeşit savaşlarda doğuda ve batıda şövalyelerden daha tecrübeli olan Templier şövalyeleri kendi ekipmanları ve insanları korumadaki yeteneklerinden dolayı göze çarptılar. Böylece, genel bir uzlaşma ile acil durumlarda, ordunun Templier şövalyelerinin çevresinde birleşmesi kararı alındı.²⁷⁹ Böylece Gilbert adında bir kumandan seçildi. Şövalyeler elli kişilik gruplara ayrıldı ve bu gruplardan her birinin başına da Gilbert’in adamlarından biri getirildi. Templierler tarafından Haçlılara, Türkler çok çabuk kaçabildikleri için savaş emri almadıkları takdirde asla onlara karşı saldırıya geçmemeleri, savaşmaları emredildiği zaman savaşmaları, geri çekilmeleri emredildiği zaman da derhal geri çekilmeleri şeklinde talimatlar verildi. Ayrıca ordunun kargaşa içine düşmemesi için belli bir yürüyüş düzeni belirlendi.²⁸⁰

Haçlılar bu düzen içerisinde dağlardan aşağıya inip düz ve açık ovada ilerlemeye başlayınca artık Türk saldırıları da kesildi. Türkler artık dağlardan aşağıya inerek düz ovada yol almakta olan Fransız Haçlı ordusunu Antalya’ya varıncaya kadar kontrollü bir şekilde takip etti. Antalya’ya kadar yapılan bu yolculuk sırasında da bazı ufak tefek çatışmalar oldu. Türkler düşmanın maneviyatını bozacak her türlü girişimde bulunuyorlardı.²⁸¹ Hayvan sürülerini Haçlı ordularının bir günlük yürüme mesafesi kadar önünden otlata otlata götürerek, arkalarında işgalcilere derman olamayacak çıplak alanlar bırakıyorlardı. 20 Ocak’ta Antalya’ya vardıklarında Fransız Haçlı ordusu perişan haldeydi.²⁸²

Fransızları Antalya’da şehrin Bizans valisi Landulf karşıladı ve imparatorun emrine uyararak, bir an önce yiyecek bulmak ve dinlenmek arzusunda olan aç ve yorgun Haçlılara elinden gelen yardımı yaptı. Ancak şehirde, böylesine büyük bir orduya yetecek kadar çok yiyecek bulunmadığı için haliyle fiyatlar da çok yüksekti. Bu yüzden

²⁷⁹ Emrullah Kaleli, a.g.e., s. 147-148.

²⁸⁰ Ebru Altan, a.g.e., s. 91.

²⁸¹ Muharrem Kesik, a.g.e., s. 95.

²⁸² David Nicolle, a.g.e., s. 50-51.

ancak parası olanlar pahalı olsa da yiyecek alabildiler. Fakat açlıktan ölmek üzere olan ordunun çoğunluğu, pahalı olan sınırlı miktardaki erzak maddelerinden yeterince faydalanamadılar. Ayrıca, Antalya çok zengin topraklara sahip olmasına rağmen yerli halk yanıbaşlarında bulunan Türklerin akınları yüzünden bu toprakları ekemedikleri için şehirde hububat bulmak da çok zordu. Haçlılar sağ kalabilen atları için satın alacak yem de bulamadılar. Şehrin dışında bulunan Türkler atların dışarı çıkıp ovadaki çayırlara gitmelerini engellediğinden, şövalyeler onları sağa sola çekerek oyalamasalardı hayvanlar için yiyecek ot bile bulunamayacaktı.²⁸³

Bu yeni olağanüstü durumda kral Louis, bir an önce Antakya'ya gitmek üzere hareket etmek istiyordu. Fakat baronları Efes'ten ayrıldıklarından beri tecrübe sahibi oldukları, düşman kuvvetlerinin sızdığı aynı tip çorak araziden geçmeyi öngören 40 günlük bir yolculuktan sakınmak için ve artık tükenmiş kuvvetleri de düşmanla eşit olmadığından, deniz yoluyla gitmeyi teklif ettiler. Grekler civar köy ve adalardan büyük bir filo toplamaya söz vermişler ve Antakya'ya gemiyle gitmenin sadece üç gün süreceğini söylemişlerdi.²⁸⁴

Kral Louis, bundan sonraki yolun denizden alınmasına karar verilince Landulf ile gemi temini hususunda müzakerelerde bulundu. Böyle bir mevsimde vahşî Antalya sahillerinde bir filo teşkil etmek hiç de basit bir iş olmasa gerekti.²⁸⁵ Gemilerin temini için Haçlılar Antalya'da beş hafta beklediler. Landulf'un bulduğu gemiler bütün Haçlı ordusunu taşıyacak sayıda değildi. Ayrıca deniz yolculuğu için ödenecek fiyat da çok yüksekti. Nihayet kral, maiyyeti, asiller ve piskoposlar gemilere binerek Antakya'ya yelken açarken ordunun büyük kısmını teşkil eden yayalar Antalya'da bırakıldı.²⁸⁶ VII. Louis ve beraberindekiler üç günlük bir yolculuktan sonra 19 Mart 1148'de Antakya'nın Samandağ Limanı'na vardılar.²⁸⁷

Antalya'da kalan Haçlı ordusu, bu defa yerli Rumların ihanetiyle sarsıldı: Çünkü, Antalya ve çevresinde oturan Rumlar, yiyecek sıkıntısı içinde olan Haçlı ordusunun yağma ve tahribatına maruz kalmışlardı. Elllerinde neleri varsa, hepsi Haçlılar tarafından

²⁸³ Ebru Altan, a.g.e., s. 93-94.

²⁸⁴ Emrullah Kaleli, a.g.e., s. 149.

²⁸⁵ Steven Runciman, a.g.e., c.2, s. 226-227.

²⁸⁶ Muharrem Kesik, a.g.e., s. 96.

²⁸⁷ David Nicolle, a.g.e., s. 53.

alınmıştı. Rumlar, Haçlıları memleketlerinden defetmek ve onlardan bir an önce kurtulmak için Türkleri çağırdılar. Bunun üzerine “*dağların yamaçlarından rüzgâr gibi süratli atlarıyla sahile inen Türkler*”, Haçlı karargâhını bastılar.²⁸⁸ Nitekim Türklerin gelmesi üzerine iki düşman arasında kalan Haçlılar kaçıyor; esir veya ölümler çoğalıyordu. Fakat Türkler artık acınacak durumda olan bu aç, hasta, fakir insanlara karşı savaştan vazgeçip merhamete geldiler. Aç ve fakirlere yemek verdiler, hastalarını tedavi ettiler ve kendilerine para dağıttılar.²⁸⁹ Bu durumdan son derece etkilenmiş olan üç bin Fransız genci, Rumların tecavüzünden kaçarak, Selçukluların himayesine sığındı ve hepsi muhtemelen Müslüman oldu.²⁹⁰ Seferde kralın papazı olarak bulunan Fransız resmî tarih yazarı Odo de Deuil, “*Ey ihanetten daha zalim olan merhamet! Türkler Hıristiyanlara ekmek vererek onların dinlerini değiştiriyorlardı*” diye yazarak bu durumu büyük bir üzüntüyle dile getirir, fakat “*Türklerin kesinlikle hiç kimseyi Müslüman olmaya zorlamadıklarını*” da açıkça belirtir.²⁹¹

Buraya kadar vermiş olduğumuz geniş bilgidен çıkan sonucu şu şekilde özetlemek mümkündür: Sultan Mesud, 1146 yılında Bizans ordusunun, 1147 yılında da Haçlı ordularının tehdidi ile karşılaşmıştır. Gerek Bizans’ın, gerek Haçlıların hedefi, genç Türkiye Selçuklu Devleti’ni yıkmak ve Anadolu’daki Türk varlığını ortadan kaldırmaktı. Sultan Mesud, Türk savaş taktiğini ustalıkla uygulayarak, önce Bizans ordusunu yıpratmış ve sonra bu orduyu başarısızlığa uğratarak, Konya önlerinden defetmiştir. Aynı şekilde, Alman Haçlı ordusunu Eskişehir’de imha edencesine bozguna uğratmak ve Fransız Haçlı ordusunu da büyük bir kuvvet olmaktan çıkacak kadar yıpratmak suretiyle hem Anadolu’yu, hem de Ortadoğu İslâm ülkelerini büyük bir tehditte ve tehlikeden kurtarmıştır. Kısaca söylememiz gerekirse, Mesud, tıpkı babası Kılıç Arslan gibi Bizans’a ve Batı dünyasına karşı Türk tarihinin en mükemmel ve en başarılı vatan savunması ile özellikle Batı dünyasına Anadolu’nun bir Türk yurdu olduğu gerçeğini kabul ve tescil ettirmiştir. Nitekim, Batı dünyası, II. Haçlı Seferi sırasında Türklerle dolu olarak gördükleri ve onların büyük bir gayretle savundukları

²⁸⁸ Salim Koca, a.g.e., c.2, s. 141.

²⁸⁹ Osman Turan, a.g.e., s. 211.

²⁹⁰ Salim Koca, a.g.e., c.2, s. 141.

²⁹¹ (Odo de Deuil’den aktaran Ebru Altan, a.g.e., s. 98); David Nicolle, a.g.e., s. 53; Osman Turan, a.g.e., s. 211; Muharrem Kesik, a.g.e., s. 96-97; Salim Koca, a.g.e., c.2, s. 141.

Anadolu'yu, bundan böyle “*Türkiye*” (Turkhia, Turquia) adıyla anmaya başlamışlardır.²⁹²

2.1.3. II. Kılıç Arslan

2.1.3.1. II. Kılıç Arslan ve III. Haçlı Seferi

Selâhaddin Eyyubî'nin Haçlılara büyük darbeler indirmesi ve özellikle Kudüs'ü fethederek buradaki Haçlı krallığına son vermesi²⁹³ üzerine 1187 sonbaharında Sur şehri başpiskoposu Joscius, Selâhaddin'in zaferlerini haber vermek ve yardım istemek amacıyla deniz yoluyla Avrupa'ya gitti. Batıdaki Hıristiyanlar duydukları karşısında dehşete kapıldılar. Ekim ayının sonunda papa VIII. Gregory bütün Hıristiyanları Doğu'daki kardeşlerine yardıma sevk etmek amacıyla “*Audita Tremendi*” adıyla bir genelge yayınladı.²⁹⁴ Bütün Haçlı seferi çağrılarında en etkili ve duygusal olanı buydu. VIII. Gregory, Selâhaddin'in Franklar arasındaki politik ihtilaflardan nasıl yararlandığını ve onun Hittin zaferi dâhil olmak üzere kutsal topraklardaki son gelişmeleri anlattı. Templierler ve Hospitalierler şövalyelerinin idamı ve Gerçek Haç'ın kaybı için yas tutan papa, insanların günahlarından dolayı kızgın olan Tanrı'nın yatıştırılabilmesi için kefaret olarak İsa'nın mirasının yeniden ele geçirilmesi gerektiğini söyledi. Bu yüzden biz, VIII. Gregory'nin Papa II. Urban'ın Haçlı seferi başlatmak için üzerinde durduğu noktaları tekrar ettiğini ve insanların günahlarını tamamen çıkarabilmelerinin uygun bir kefaretle yani yeterince ağır bir yükümlülük altına girmeleri ile mümkün olabileceğini vurguladığını görebiliriz. Gregory ayrıca Haçlı seferinin Tanrı'nın bir imtihanı olduğunu ve günahların tamamen affedilmesi veya şehitlik mükâfatını kazanmak için bir fırsat olarak teklif edildiğini vurguladı. Bu yönüyle Gregory'nin iddiasının Aziz Bernard'ın 1147'deki Haçlı seferi davetini takip ettiğini ve aynı yaklaşımı ortaya koydukları söylenebilir.²⁹⁵

²⁹² Salim Koca, a.g.e., c.2, s. 142.

²⁹³ Ali Sevim – Erdoğan Merçil, a.g.e., s. 552.

²⁹⁴ Helen Nicholson, “**The Third Crusade A Campaign Of Europe's Élite**”, *Crusades The Illustrated History*. (Editör: Thomas M. Madden). The University Michigan Press, 2004, s. 80.

²⁹⁵ Jonathan Phillips, a.g.e., s. 138-139.

Haçı ilk alanlardan biri İngiltere Kralı II. Henry'nin asi ve en büyük oğlu olan Poitou Kontu Richard'idi (Arslan Yürekli). Sicilya Kralı II. William ilk askerî yardım gönderen batılı hükümdar oldu; Selâhaddin'in fethettiği sahilleri taciz etmesi için bir donanma gönderdi. Papa, başpiskopos Joscius ve Kardinal elçisi ve bir manastır keşişi olan Albano'lu Henry'i Haçlı seferi için asker toplamak amacıyla Alplerin kuzeyine seyahat etmeleri için görevlendirdi. İngiltere Kralı II. Henry ve Fransa Kralı II. Philip birbirleriyle savaş halindeydiler fakat Joscius'un Ocak 1188'deki vaazına bir cevap olarak barış yapmak ve kutsal topraklara gitmek için anlaştilar. Henry Avrupa'ya karayoluyla geçmeyi planladı ve topraklarından geçmek zorunda olduğu hükümdarlara mektuplar göndererek ordusu için güvenli bir geçiş sağlanması için ricada bulundu.²⁹⁶

Mart 1188'de Almanya ve Kuzey İtalya'nın hükümdarı yaşlı imparator I. Frederick Barbarossa, Lorraine eyaletinin Metz kasabasında Alman soylularıyla toplanmadan önce büyük bir törenle haçı aldı. Frederick yayımladığı bir talimatla kendisinin iki yıl sürecek bir Haçlı seferine katılmak kaydıyla yalnızca tecrübeli savaşçıların donatılıp destekleneceğini bildirdi. Her ne kadar Batı'da sefere katılmak için niyetini açıklayan son lider olsa da Mayıs 1189'da Frederick, yola çıkan ilk hükümdar oldu. Bu arada İngiliz ve Fransız kralları arasında yeniden savaş patlak verdi. Derken Temmuz 1189'da II. Henry Haçlı yeminini gerçekleştirilmeden öldü. Ondan çok şeyler bekleyen Doğu'daki Franklar, onun ölümüyle büyük bir düş kırıklığına uğradılar. Çünkü Henry geçmişte Kudüs krallarıyla yakın ilişkiler kurmuş, kutsal topraklara para yardımında bulunmuştu. O ve kraliçe Sibylla kuzendiler ve Kudüs Kralı (Anjou kontu) V. Fulk'un (1131-1143) torunları idiler. Ama bununla birlikte II. Henry'nin halefi I. Richard kendi Haçlı yeminini gerçekleştirmek için derhal hazırlıklara başladı. 4 Temmuz 1190'da I. Richard ve II. Philip nihayet Haçlı Seferi için Vezelay'dan yola çıktılar. Onlar bir ittifak yapmışlardı ve sefer sırasında kazandıkları her şeyi eşit şekilde paylaşmayı kabul ettiler. Antlaşma eşitler arasında yapılmıştı ama Philip, Richard'ı kendisine tâbî görüyordu çünkü o geniş Fransız mülkünde Richard'ın amiri mevkiindeydi. Bununla birlikte Richard sahip olduğu geniş memleketler, kaynaklar²⁹⁷

²⁹⁶ Helen Nicholson, a.g.e., s. 80.

²⁹⁷ Savaş çok pahalıydı. Çoğu Haçlı yol masrafını kendi karşıladı ama paraları tükenince Haçlı liderlerinden kendilerini desteklemelerini belediler. 1188'de İngiltere Kralı II. Henry ve Fransa Kralı II. Philip ilerideki seferin masraflarını karşılamak için yeni bir vergiyi yürürlüğe koydular. Onların krallıklarında hiçkimse kazançlarının ve taşınır mallarının onda birini vergi olarak ödemek zorunda

ve askerî yetenekleriyle kendisini en az Philip kadar büyük bir kral olarak görüyordu. Her ne kadar iki kral Fransa'dan birlikte yola çıkmış olsalar da, onların büyük orduları ayrı ayrı yol aldılar. Çünkü ordular o kadar büyüktü ki eğer birlikte yolculuk yapacak olurlarsa gıda ve levazım ihtiyaçları karşılanamayacak boyutta olacağı için geçecekleri topraklardaki insanlar için dayanılmaz bir yük teşkil edebilirdi. Philip Ceneviz'de askerî birlikleri için gemiler kiralarken Richard İngiltere'de ordusunu Doğu'ya taşıyacak bir donanma hazırladı.²⁹⁸

Bu arada III. Haçlı Seferi'nin Doğu'ya varacak ilk ordusu Kutsal Roma İmparatoru Frederick Barbarossa (Kızılısakal) komutasındaki Alman Haçlı ordusu olacaktı.²⁹⁹ Kral Richard ve kral Philip'in aksine, II. Haçlı Seferi'ndeki başarısız Şam taarruzunda yer almış olan Alman İmparatoru Frederick Barbarossa'nın Haçlı deneyimi vardı.³⁰⁰ 1189 yazında, Macaristan üzerinden kara yolunu seçmiş olan I. Frederick, Balkan yarımadasına geldi. Elbette Bizans imparatoru ile anlaşmaya çalışmıştı: Daha 1188 sonbaharında Nürnberg'de Alman ordusunun Bizans topraklarından geçişi hakkında bir anlaşma yapılmıştı. Gerçekten de Barbarossa sadece Bizans ile değil Kutsal ülkeye giden yol üzerinde bulunan Bizans'ın düşmanları Sırplar ve Konya sultanı II. Kılıç Arslan ile müzakerelere girişmişti.³⁰¹

III. Haçlı Seferi'nin hemen arifesinde, 1188 yılında, Anadolu'daki Selçuklu Sultanlığı'nda önemli bir gelişme oldu. Artık yetmiş yaşını aşmış bulunan II. Kılıç Arslan, ölmeden önce ülkesini oğulları arasında bölüştürmeye karar vermişti. On oğlu vardı ve bir kardeşiyle onun oğlunu da bunlara katmak gerekiyordu. Ancak on oğlundan

oldukları için Haçlı yeminini etmedi. Vergi Selâhaddin Öşrü (Saladin Tithe) (Kelime İngilizce'nde bir anlamına gelen "tenth" in "tith" ye dönüşmesiyle oluşmuştu) olarak adlandırılmıştı. Vergi Fransa'da rağbet görmeyip büyük bir dirençle karşılaşıncaya Philip vergiyi kaldırmak zorunda kaldı. Bununla birlikte İngiltere'de herkes belirlenen vergiyi ödemek zorunda kaldı ve büyük miktarlarda para toplandı. II. Henry'nin ölümünden sonra yerine geçen oğlu Richard seferin maliyetini karşılayabilmek için resmî emlak ve haklarını satışa çıkararak daha fazla para topladı. Hükümetin kontrolündeki kamu binalarını, kaleleri, şehirlerin yönetim haklarını ve daha pek çok şeyi sattı. Bir çağdaş yazar kralın bir alıcı bulduğu takdirde Londra'yı bile satabileceğini söylediğini aktarmıştır. Ayrıntılı Bilgi için Bkz. Helen NICHOLSON. **The Third Crusade A Campaign Of Europe's Élite**. Crusades The Illustrated History. (Editör: Thomas M. Madden). The University Michigan Press. 2004. s. 81. ve Thomas ASBRIDGE. **Haçlı Seferleri**. (Çev: Ekin Duru). İstanbul: Say Yayınları. 2014. s. 391.

²⁹⁸ Helen Nicholson, a.g.e., s. 80-81.

²⁹⁹ Mike Paine, a.g.e., s. 61.

³⁰⁰ David Nicolle, **III.Haçlı Seferi 1191**. (Çev: L.Ece Sakar). İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2011, s. 29.

³⁰¹ Georg Ostrogorsky, a.g.e., s. 376.

birinin ortadan kaybolmuş olması gerekir, çünkü kaynaklarımızda yalnızca on bir hissedenden söz edilmektedir. Buna göre, Tokat'ı Rükneddin Süleyman Şah'a, Niksar'ı Nâsireddin Berkyarukşah'a, Elbistan'ı Mugîseddin Tuğrulşah'a, Kayseri'yi Nureddin Mahmud Sultanşah'a, Sivas ve Aksaray'ı Kutbeddin Melikşah'a, Malatya'yı Mu'izeddin Kayserşah'a, Niğde'yi Arslanşah'a, Ankara'yı Muhyiddin Mesudşah'a, Uluborlu'yu Gıyaseddin Keyhüsrev'e vererek oğulları arasında paylaştırdıktan sonra, Konya Ereğlisi'ni kardeşi Sencerşah'a, ve Amasya'yı onun oğlu Nizameddin Argunşah'a verdi. Kılıç Arslan kendisine yalnızca başkent Konya'yı ayırarak, oğullarından yılda bir kez kendisini görmelerini istedi.³⁰²

Sultan II. Kılıç Arslan ile oğulları arasında bu metbu-tâbi ilişkisi, bir müddet düzgün bir şekilde devam etti. Fakat, bu iyi ilişki, 1189 yılında, Sivas ve Aksaray Meliki Kutbeddin Melikşah'ın tahtı ele geçirmek gayesiyle Konya'ya yürümesi üzerine birden bozuldu. Konya'ya yerleşen melik Melikşah, iktidarı kendisine devretmesi için babasını sıkıştırmaya başladı.³⁰³

Frederick Barbarossa'nın Haçlı orduları Anadolu'ya geldiklerinde işte bu durumla karşılaştılar. Barbarossa, İtalya'da izlediği siyasete Manuel Komnenos karşı olduğundan, 1178'den itibaren Kılıç Arslan ile ilişki kurmuştu. 1188'de bu eski ilişkiden yararlanarak diplomatik yollarla ordularının Anadolu'dan zarar görmeden geçmesini sağlamak için, Konya'ya bir Alman soylusu olan Gottfried von Wiesenbach'ı gönderdi. Kılıç Arslan ilk yanıtını daha imparator Almanya'da, Nürnberg'deyken gönderdi; Gottfried'in de birlikte olduğu, Tolili adında birinin başkanlığındaki daha resmî bir elçi heyeti de yolda Barbarossa'yı karşılayıp selamlayacaktı. Ancak Barbarossa ile Bizanslılar arasındaki büyük gerilim yüzünden bu heyet İstanbul'da haftalar boyu tutuldu ve Alman imparatoruna gönderilen hediyeler yağmalandı. O sırada Edirne'ye gelmiş olan Barbarossa ile yeni Bizans İmparatoru İsaakios Angelos arasındaki uzlaşmaya göre serbest bırakıldılar ve elçi heyeti 14 Şubat 1190'da imparatorun huzuruna çıkabildi. Elçi, Barbarossa'ya, ülkesinden geçişi sırasında Kılıç Arslan'ın desteğini vaat etti ve seferin başına kadar onun yanında kaldı. Birkaç gün

³⁰² Claude Cahen, **Osmanlılardan Önce Anadolu**. (Çev: Erol Üyepazarcı) 2.Baskı. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2002, s. 53; Emrullah Kaleli, a.g.e., s. 157.

³⁰³ Salim Koca, a.g.e., c.2, s. 207.

sonra, Kutbeddin tarafından gönderilen yeni bir elçi geldi; bu elçi babasının gönderdiği elçinin yerine geçmek için gelmişti ve eski elçiye emrine girmesini bildirdi. Bu yeni elçi de aynı vaatleri tekrarladı; ama herşeyden önce bu yeni elçinin amacı, Barbarossa'nın Anadolu'da Kutbeddin'e düşman bir politika izlemesini önlemektir.³⁰⁴

İmparator Frederick Barbarossa komutasındaki muazzam kalabalıktaki Alman Haçlı ordusu Mart 1190'da Bizans'ın sağladığı gemilerle Çanakkale Boğazı'nı geçtikten sonra II. Haçlı Seferi yolunu takiple Alaşehir ve Denizli'yi geçerek Selçuklu topraklarına girdi.³⁰⁵ Almanlar, imparatorun sultan II. Kılıç Arslan'la dost olması ve beraberinde Selçuklu elçilerinin bulunması sebebiyle kolaylıkla yollarına devam edebileceklerini umuyorlardı.³⁰⁶ Nitekim başlangıçta Türkmenler bu ordunun yolundan uzaklaşarak dağlara çekildi ve kendilerine hayvan ve erzak satarak ticarete giriştiler. Çağdaş bir Haçlı kaynağı "*yıl boyunca Türk çadırları ve sürüleri*" ile karşılaştıklarını, "*sabit bir ikametgâhi bulunmayan Türkler hayatlarını çadır altında geçiriyor; hayvanları ile otlakları dolaşıyor ve daima silâhli ve muharebeye hazır bulduklarını*" söyler. Haçlı ordusu Bizans hudutlarını aşan bu Türkmenlerle karşılaştıktan sonra Uluborlu bölgesine girdi. Nihâyet Haçlıların yorgunluk, soğuk ve açlıktan sıkışmalarından faydalanan Türkmenler davul ve boru sesleri ile saldırmaya başladılar. Almanlar beklemedikleri böyle bir durumla karşılaşınca Selçuklu elçileri Türkmenlerin "*hiçbir kanuna (devlete) itaat etmeyen, komşu beldeleri yağmaya alışık bulunan bir kavim olup sultan ile de savaşmaktan çekinmediklerini*" beyan ettiler. Bazı İslâm müellifleri ise Türkmenlerin Haçlı ordularına karşı mücadelelerini sultanın emri olarak gösterirler.³⁰⁷

Haçlılar Akşehir'e ulaştıklarında, ilk defa, Selçuklu ordusu ile karşılaşacaklardı. Burada, Selçuklu meliklerinden Kutbeddin Melikşah, Muhiddin Mesud ve muhtemelen Gıyâseddin Keyhüsrev'in başında bulunduğu Selçuklu kuvvetleri, Akşehir ovasında

³⁰⁴ Claude Cahen, a.g.e., s. 54-55.

³⁰⁵ Devrim Burçak-Cüneyt Kanat, a.g.e., s.137; David Nicolle, a.g.e., s. 46; Osman Turan, a.g.e., s. 247.

³⁰⁶ Ali Sevim, Erdoğan Merçil, a.g.e., 552.

³⁰⁷ Osman Turan, a.g.e., s. 247.

yapılan çarpışmada pek başarılı olamadılar; yeni bir mücadele hattı meydana getirmek üzere Konya'ya çekildiler.³⁰⁸

Alman Haçlı ordusu, Selçuklu kuvvetlerini takiple Konya'ya doğru ilerlemekteydi. Vardan Vardabet, Haçlıların bu yürüyüş esnasında büyük bir kıtlığa maruz kaldıklarını ve bu yüzden Konya'ya varıncaya kadar altmış bin atı kesip yediklerini kaydetmektedir.³⁰⁹ Konya Muharebesi nihâyet başlıyordu. Türkler Konya önünde manialar ve hendekler vücuda getirip ok yağmuru ile zırhlı Alman ordusunu durdurmaya çalıştılar. Haçlılar Konya gibi büyük bir şehrin içerden ve dışardan askerlerle dolu olduğunu düşünerek ve şehre hücum etmeden yollarına devam etmek veya Konya'yı zaptetmek üzere müzakere ettiler. Nihâyet erzak sıkıntısı, Türklerin kendilerini serbest bırakmaması mülâhazaları ile savaşa karar verdiler. Böylece, Alman imparatoru, sultan Kılıç Arslan'ı hem hazırlıklı olmadığı, hem de arzu etmediği bir savaşa mecbur etmiş oldu. Selçuklu ordusu iki kısma ayrılmıştı. Bir kısmı şehri savunuyor, diğer kısmı da şehrin dışında Haçlı ordusu ile savaşıyordu. Sultan ve oğlu Melikşah, savaşı Alâeddin tepesinin yanındaki köşkten idare ediyorlardı. Hendekleri ve surları aşmak isteyen Haçlı ordusu, birkaç defa geri püskürtüldü. Fakat, sonunda hendekleri ve surları aşip, şehre girmeyi başardı. Haçlı ordusu, Konya'daki çarşı ve dükkânları yağma ederek, büyük bir tahribatta bulundu ve çok insan öldürdüler. Haçlı ordusunun Konya'daki yağması beş gün sürdü. Öte yandan, hayatının en ağır darbesini yemiş olan Kılıç Arslan, imparatorun barış istemek zorunda kaldı. Şartlar düşünüldüğünde, Kılıç Arslan'ın başka çaresi de yoktu. Yapılan anlaşmaya göre yirmi beş Selçuklu beyi rehine olarak Alman İmparatoru'nun yanına verilecekti. Bu suretle Haçlı ordusu elde ettikleri ganimetlerle Haziran ayı ortalarında Lârende (Karaman) istikâmetinde hareket etti.³¹⁰

Haçlılar 30 Mayıs'ta Karaman'a, 10 Haziran'da ise Silifke'ye vardılar. Tam bu noktada seferin kaderini değiştirecek bir olay yaşandı. Özel birliklerle hareket eden

³⁰⁸ İbn'ül Esir, a.g.e., c.12, s. 51-52; Vardan Vardabet, a.g.e., 214; Osman Turan, a.g.e., s. 248; Salim Koca, a.g.e., c.2, s. 209.

³⁰⁹ Vardan Vardabet, a.g.e., s. 214.

³¹⁰ Süryanî Mihail, a.g.e., s. 295; Abu'l Farac, a.g.e., c.2, s. 454; İbn'ül Esir, a.g.e., c.12, s. 51-52; Vardan Vardabet, a.g.e., s. 214; Osman Turan, a.g.e., s. 248-249; Salim Koca, a.g.e., c.2, s. 209.

imparator Frederick Barbarossa'nın cesedi Göksu nehrinin kenarında bulundu.³¹¹ Kesin ayrıntılar kayıptır. Bir öykü atından düştüğünü, diğeryse karşıya yüzmeye çalışırken boğulduğunu anlatır. Gerçek anlatım ne olursa olsun, Frederick sudan çıkarıldığında ölmüştü. Onun önderliği olmadan ordu, Doğu'nun geleneksel saldırıları –Müslüman çatışmacılar ve hastalıklar- altında parçalandı. Gelen dağınık ordu aylar önce yola çıkmış olanla kıyaslanacak bir şey değildi. Şansına, ordunun üzülecek durumunu hissetmeyen Frederick hâlâ ona eşlik etmekteydi. Kutsal Şehre varma yeminini yerine getirebilmesinde kararlı refakatçileri sirke içerisinde onun turşusunu kurmuşlardı. Böylece sıcaklık ve sarsıntı sirkenin koruyucu gücünün çoğunu yok etmiş olsa bile, Antakya'ya bir varil içerisinde girdi. Kalan pelte ihtiyatla oraya gömüldü, ama yine de sonuna kadar sadık takipçilerinden birkaçı güney yolculuğunda kendilerine eşlik etmesi için bazı kemiklerini çalmışlardı. Kutsal Topraklar'da bu Almanlar iki kralın, İngiltere'nin Arslan Yürekli I. Richard'ının ve Fransa'nın II. Philip'inin komutası altında Avrupa'dan gönderilmiş yeni kuvvetlerle buluşacaklardı.³¹²

2.2. DANIŞMENDLİLER

Anadolu'da kurulan ilk Türk devletlerinden Dânişmendliler, Karadeniz kıyılarından Güney-Doğu Anadolu topraklarına kadar uzanan geniş alanda yüz yılı aşkın bir süre yaşadılar. İlk zamanlarda Bizans Devleti ve Türkiye Selçukluları Devleti ile amansız bir hâkimiyet mücadelesi yapan bu devlet, Haçlı seferlerinin başlaması ile yeni ve tehlikeli bir düşman olan Avrupalı Hıristiyanlarla karşılaştı. Toprakları Anadolu'nun iç kesimlerinde olduğu için Haçlıların hedefleri arasında bulunmamasına rağmen, Dânişmendli hükümdarları tehdidin Anadolu'da Türk hâkimiyetini temelden sarsacağı bilinci ile hareket ettiler ve diğer Türk devletleri ile güçlerini birleştirerek ortak hareket ettiler. Selçuklular ve Artuklular I. Haçlı Seferi ile Filistin'de ve Güney-Doğu Anadolu'da kurulan Haçlı devletleri ile yoğun mücadeleler içerisindeyken, Dânişmendliler de onlardan geri kalmayıp benzer bir mücadeleyi yürüttüler.³¹³

³¹¹ Devrim Burçak-Cüneyt Kanat, a.g.e., s. 137-138.

³¹² Mike Paine, a.g.e., s. 61-62.

³¹³ Hüseyin Kayhan “Haçlılar Karşısında Dânişmendliler”, History Studies: International Journal of History Volume 4 Issue 2, 2012, s. 227.

2.2.1.Gümüştekin Ahmet Gazi

Gümüştekin Ahmet Gazi “*daha çok Haçlılar ve Rumlarla yaptığı mücadelelerle temayüz*” etmiştir. Doğu ve Batı kaynaklarında onun Haçlılarla yaptığı mücadelelere yer verilmiştir. Gümüştekin Ahmet Gazi, bu mücadelelerde Türkiye Selçuklu Sultanı I. Kılıç Arslan’ın müttefiki olarak önemli bir rol oynamıştır. Nitekim, Haçlıların İznik’i kuşatması üzerine (1097), I. Kılıç Arslan onlarla mücadeleye başlamıştır.³¹⁴ İznik’ten çekilen Kılıç Arslan, Haçlıları Anadolu içlerinde karşılamak amacıyla Danişmend Gümüştekin Ahmet Gazi ile Kayseri Selçuklu Emîri Hasan’a “*süratle gelip kendisine katılmalarını*” bildirdi. Çok geçmeden Kılıç Arslan’ın komutasında toplanan Selçuklu ordusu, Eskişehir ovasında, Haçlılarla giriştiği şiddetli bir meydan savaşında (Temmuz 1097), genellikle kısa süngülere ve oklara sahip bulunmaları ve zırhsız olmaları yüzünden, baştan aşağı zırhlı ve uzun mızraklı Haçlı şövalyeleri karşısında yığıtçe savaşp onlara ağır kayıplar verdirmelerine rağmen başarılı olamadılar ve dolayısıyla geri çekildiler.³¹⁵

İleri harekâta devam eden Haçlılar, Ağustos ortalarında Konya’nın Meram ovasında birkaç gün dinlendikten sonra Ereğli’ye gittiler. Kılıç Arslan, burada da Gümüştekin Ahmet Gazi ve emîr Hasan ile birlikte Haçlıların önünü kesti. Fakat savaşa girmediler ve Ereğli’yi Hıristiyanlara bırakarak çekildiler.³¹⁶

I. Haçlı Seferi sonucunda Urfa Haçlı Kontluğu (1098), Antakya Prenslığı (1098) ve Kudüs Krallığı (1099) olmak üzere üç Haçlı devleti kurulmuştur. Bu ilk Haçlı seferinin Türkler açısından olumlu sonucu ise, Türkiye Selçukluları ile Danişmendlilerin barışmasını sağlamasıdır. I. Haçlı Seferi’nin başarı ile sonuçlandığı ve Kudüs’ün ele geçirildiği haberi Avrupa’da büyük heyecan uyandırmıştır. 1101 yılında Lombardlar, Fransızlar ve Almanların üç ayrı ordu ile yola çıktığı yeni bir Haçlı Seferi düzenlenmiştir. İstanbul’a gelen Lombardlar, İtalya Normanlarının reisi ve Antakya Prensi Bohemond’un Gümüştekin Ahmet Gazi tarafından esir alındığını haber aldılar. Bunun üzerine, onu kurtarmak için I. Haçlı ordusunun takip ettiği yoldan ayrılarak Orta

³¹⁴ Sefer Solmaz “**Dânişmendliler**”, Türkler Ansiklopedisi, c.6, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002, s. 727.

³¹⁵ Ali Sevim, Erdoğan Merçil, a.g.e., 533.

³¹⁶ Anna Komnena, a.g.e., s. 332; Urfalı Mateos, a.g.e., s. 218; Abdülkerim Özeydin “**Dânişmendliler**” Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi. c.8, İstanbul: Çağ Yayınları, 1992, s. 123.

Anadolu'nun kuzeyinden içlere doğru ilerlemeye başladılar. Bu Haçlı ordusunun faaliyetlerini yakından izleyerek hedefini öğrenen Sultan I. Kılıç Arslan, durumu Gümüştekin'e bildirmişti. Ülkesine doğru yönelen bu büyük tehlike Dânişmendli hükümdarını endişelendirmişti. Her iki Türk hükümdarı daha önceden yaptıkları gibi güçlerini bir araya getirerek bu büyük tehdide karşı ortak mücadeleye karar verdiler. Anadolu'daki diğer Türk beyleri de bu ittifaka katıldılar.³¹⁷

Haçlı ordusu yaz başlarında İzmit'e geldi; oradan Eskişehir'e varınca Konya yolundan ayrılarak Haçlı esirlerinin mahpus bulunduğu Niksar'a ulaşmak maksadıyla Ankara istikâmetinde hareketine devam etti. Ankara istihkâmlarını yıkarak şehirde oturan Türkleri öldürdüler ve yapılan anlaşma gereğince 23 Haziran'da burasını Bizanslılara teslim ettiler. Daha sonra Niksar'a gitmek üzere Çankırı'ya doğru harekete geçtiler. Gümüştekin Ahmet Gazi, I. Kılıç Arslan, Halep Selçuklu Meliki Rıdvan, Harran Emîri Karaca ve Artuklu Belek'in askerlerinden oluşan 20 bin kişilik müttefik Türk kuvvetleri, 200 bin kişiden oluşan bu ilk Haçlı ordusunu 5 Ağustos 1101'de Merzifon yakınlarında büyük bir yenilgiye uğrattı.³¹⁸

Gümüştekin Ahmet Gazi ile I. Kılıç Arslan, Fransızlardan oluşan ikinci Haçlı ordusunun Anadolu'ya geldiğini ve Konya'ya doğru ilerlediğini öğrendiler. Kılıç Arslan ve Gümüştekin Ahmet Gazi kurdukları ittifak ordusuyla hemen yola çıktılar. Sekiz günde ve Haçlılar Konya'ya ulaşmadan önce onlara yetiştiler. Müttefik Türk kuvvetleri üç gün boyunca bu Haçlı ordusuna saldırarak onları yıprattı. Bu arada Haçlılar Konya'yı kuşatmışlarsa da başarılı olamayarak Ereğli'ye doğru yola çıktılar. Ancak, üç günlük yolculuk sırasında aç ve susuz kalıp yorgunluktan güç kaybeden Haçlı ordusu, müttefik Türk kuvvetlerinin ani saldırısı sonucu ikinci defa yenilgiye uğradı.³¹⁹

Üçüncü Haçlı ordusu Temmuz ayı başlarında İstanbul'dan hareketle İzmit üzerinden Konya'ya doğru harekete geçmişti. Bu Haçlı ordusunun varlığından haberdar olan Türkler daha öncekiler için uyguladıkları taktiği burada da uygulamışlardı. Ereğli'ye doğru geri çekilen Kılıç Arslan ve Gümüştekin Ahmet Gazi burada yeni katılımlarla güçlenerek, açlık ve susuzluktan bitkin düşmüş Haçlı ordusunu Ereğli

³¹⁷ Sefer Solmaz, a.g.m., s. 727-728; Hüseyin Kayhan, a.g.m., s. 227

³¹⁸ Osman Turan, a.g.e., s. 167-168; Sefer Solmaz, a.g.m., s. 728; Hüseyin Kayhan, a.g.m., s. 229; Abdülkerim Özaydın, a.g.m., s. 125.

³¹⁹ Sefer Solmaz, a.g.m., s. 728.

çayının kenarında Akgöl denilen mıntıkada yenilgiye uğrattılar (1101 Eylül başları). Bu ordudan çok az kişi kurtulmayı başarabildi.³²⁰

Gümüştekin Ahmet Gazi, Ermeni Gabriel'in yönetimindeki Malatya'yı üç yıl süreyle kuşatma ve sıkıştırmaya tâbi tuttu.³²¹ Malatya'yı savunamayacağını anlayan şehrin hâkimi Ermeni Gabriel, Antakya Haçlı Prensi Bohemond'a haber göndererek Malatya'yı kendisine vereceği sözüyle yardım istedi.³²² Bunun üzerine şehrin Ermeni ahalisi Haçlıların gelip başlarına geçmelerinden ve kendilerini şehirden kovmalarından korkarak Gümüştekin Ahmet Gazi'ye gizlice haber gönderdiler. Gabriel de Gümüştekin gelene kadar Bohemond'u şehre sokmak istemiyor ve onu oyalamak istiyordu.³²³ Beş bin kişilik bir kuvvetle yola çıkan ve Malatya'daki durumdan habersiz tedbirsizce ilerleyen Bohemond ve kuzeni Salerno Kontu Richard, Gümüştekin Ahmet Gazi tarafından Malatya'yı Aksu vadisinden ayıran dağlık bölgede pusuya düşürülerek tutsak alındı.³²⁴ Zincire vurulan Bohemond ile kuzeni önce Sivas'a, sonra da daha güvenli bir yer olan Niksar'a götürülerek hapsedildi.³²⁵ Haçlı seferlerinden sonra Gümüştekin Ahmet Gazi Malatya'yı tekrar kuşattı ve Gabriel'den şehri teslim etmesini istedi. Gabriel ise damadı Urfa Kontu Baudouin'e güvenerek bu teklifi reddetti. Gabriel'in halka sert davranması ve Süryanî metropoliti ile önde gelen birçok Süryanî'yi öldürtmesi, kuşatma nedeniyle erzak sıkıntısı çeken halkın tepkisine yol açtı. Bunun üzerine Süryanî askerler de kapıları açarak şehri Gümüştekin Ahmet Gazi'ye teslim ettiler (18 Eylül 1102). Kimseye dokunmayan Gümüştekin Ahmet Gazi, ülkesinden getirttiği ekmek, buğday, inek, öküz vb. gibi ihtiyaç maddelerini halka dağıttı. Zindanlarda bulunanları serbest bıraktı. Böylece Malatya halkı huzur ve refaha kavuştu. Malatya halkına türlü zulümler yapan Gabriel ve ailesi bu zulümlere maruz kalan Hıristiyanlar tarafından işkence ile öldürülerek cezalandırıldı.³²⁶

³²⁰ Hüseyin Kayhan, a.g.m., s. 230.

³²¹ Ali Sevim-Yaşar Yücel, a.g.e., c.1, 171

³²² Abu'l Farac, a.g.e., c.2, 342; Urfalı Mateos, a.g.e., s. 205.

³²³ Mehmet Ersan, **Türkiye Selçukluları Zamanında Anadolu'da Ermeniler**. Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı. İzmir: Yayımlanmamış Doktora Tezi, 1995, s. 152.

³²⁴ İbn'ül Esir, a.g.e., c.10, s. 247; W.B. Stevenson, a.g.e., s. 73; Abdülkerim Özaydın, a.g.m., s. 124; Mehmet Ersan, a.g.e., s. 152.

³²⁵ Abdülkerim Özaydın, a.g.m., s. 124.

³²⁶ Urfalı Mateos, a.g.e., s. 205; Abu'l Farac, a.g.e., c.2, 342; Sefer Solmaz, a.g.m., s. 728-729.

Gümüştekin Ahmet Gazi'nin Malatya'yı fethetmesi (1102) ve esir aldığı Bohemond'u Kılıç Arslan'a danışmadan serbest bırakması (1103) gibi olaylar onunla I. Kılıç Arslan'ın aralarının açılmasına sebep oldu. Özellikle Gümüştekin Ahmet Gazi'nin Bohemond'u kendisine danışmadan salıvermesi ve alınan fidyeden de pay ayrılmamasına içerleyen Kılıç Arslan, onun üzerine yürüyerek Maraş yakınlarında büyük bir bozguna uğrattı ve Maraş'ı ele geçirdi.³²⁷ Gümüştekin Ahmet Gazi bu olaydan yaklaşık iki yıl sonra Sivas'ta vefat etmiştir (Temmuz 1105).³²⁸

2.2.2. Emîr Gazi

Gümüştekin Ahmet Gazi'nin 1105 yılında vefat etmesinden sonra yerine en büyük oğlu olan Emîr Gazi geçti ve yaklaşık olarak otuz yıl hükümdarlık yaptı (1134).³²⁹ Emîr Gazi, babası gibi güneydeki şehirlerle yakından ilgilenmiştir.³³⁰ 1129 yılında Kilikya Ermeni Kralı Thoros ölmüş, yerine geçen oğlu Konstantin de birkaç ay sonra bir saray entrikası sonunda tahttan indirilmişti. Bunun üzerine Thoros'un kardeşi I. Leon iktidarı ele geçirmişti.³³¹ Gelişmeleri yakından takip eden Antakya Haçlı Prensi II. Bohemond ve Danişmendli Emîr Gazi'nin bölgeye aynı anda müdahale etmek istemesi tarafları karşı karşıya getirdi.³³² II. Bohemond'un Kilikya'ya girmesi ve Ceyhan Nehri boyunca ilerlemeye başlaması üzerine endişeye kapılan I. Leon, Danişmendli Emîr Gazi'yi yardıma çağırıldı. Ermeni kralının davetini kabul eden Emîr Gazi derhal harekete geçmişti.³³³ Şubat 1130 tarihinde Anazarba ovasında karşılaşan iki ordu arasında yapılan savaşta Haçlılar yenilgiye uğramışlar ve tamamen tahrip edilmişlerdi. II. Bohemond ve bütün Antakya soyluları savaş sırasında hayatlarını kaybetmişlerdi. II. Bohemond'un babası I. Bohemond, Gümüştekin tarafından perişan ve esir edilmiş ve oğlu Emîr Gazi de garip bir tesadüf olarak, onun oğlunu aynı âkıbete

³²⁷ İbn'ül Esir, a.g.e., c.10, s. 248; Azimî, a.g.e., s. 38; Vardan Vardabet, a.g.e., s., 187-188; Urfalı Mateos, a.g.e., s. 205; Abu'l Farac, a.g.e., c.2, 342-343; Süryanî Mihail, a.g.e., s. 56; Ali Sevim-Yaşar Yücel, a.g.e., c.1, 171; Claude Cahen, a.g.e., s. 14-15.

³²⁸ Sefer Solmaz, a.g.m., s. 729; Abdülkerim Özyayın, a.g.m., s. 128.

³²⁹ Sefer Solmaz, a.g.m., s. 730.

³³⁰ Hüseyin Kayhan, a.g.m., s. 232

³³¹ Mehmet Ersan, a.g.e., s. 92.

³³² Süryanî Mihail, a.g.e., s. 97.

³³³ Mehmet Ersan, a.g.e., s. 92.

uğratmış ve öldürmüştü.³³⁴ Savaş sonrasında Antakya Prensiği ordusunun bütün ağırlıkları ganimet olarak alınmıştı. Emîr Gazi, başta Abbasî Halifesi Musteşid Billah olmak üzere, Büyük Selçuklular Devleti Hükümdarı Sultan Sencer ve muhtemelen Irak Selçukluları Devleti Hükümdarı Sultan Mahmud'a zafernâmelerle birlikte hediyeler gönderip onların takdirini kazanmıştı.³³⁵

Emîr Gazi, iktidarının son dönemlerinde 1131 yılında Urfa Haçlı Kontluğu üzerine bir sefer düzenlemişti.³³⁶ Urfa Haçlı Kontu Joscelin, Diyarbakır (Amid) dolaylarına akınlar yaparak buradaki köyleri yağmalamış (1129) ve Resülayn'ı alarak birçok kişiyi esir etmiş veya öldürmüştü (1130).³³⁷ Bunun üzerine Emîr Gazi, doğu seferine çıkarak Maraş üzerinden Urfa Haçlı Kontluğu topraklarına girdi. Urfa Kontu Joscelin yaralı olmasına rağmen ordusuyla Dânişmendli ordusunu karşılamaya çıkmış ise de Dülük'te durumu ağırlaşmış hayatını kaybetmişti. Bundan haberdar olan Emîr Gazi, muharebeyi nihayetlendirmek için gönderdiği bir taziye-nâmede: *“Kralınızın ölümü sayesinde zafer kazandım denilmemesi için sizinle savaş durumuna son veriyorum. İşinizi rahatça yapınız; âdetinize göre reisinizi seçiniz ve memleketinizi sulh içinde idare ediniz; benden ve kuvvetlerimden korkmayınız!”* ifadesiyle, kendi ruh yüceliğini ortaya koymuştu.³³⁸

Emîr Gazi'nin ölmeden önce 1133-34 tarihinde Suriye'deki Haçlıların üzerine bir sefer düzenleyerek Ma'arra ve Kefertâb dolaylarını istila edip onlara ağır darbeler indirdiği de anlaşılmaktadır.³³⁹

³³⁴ İbn'ül Esir, a.g.e., c.10, s. 526; Abu'l Farac, a.g.e., c.2, 363; Azimî, a.g.e., s. 65; Süryanî Mihail, a.g.e., s. 98; Anonim Süryanî, a.g.e., s. 41; Claude Cahen, a.g.e., s. 25;

³³⁵ Osman Turan, a.g.e., s. 196-197; Hüseyin Kayhan, a.g.m., s. 232; Ali Sevim-Yaşar Yücel, a.g.e., c.1, s. 172; Abdülkerim Özyayın, a.g.m., s. 130; Sefer Solmaz, a.g.m., s. 731; Mehmet Ersan, a.g.e., s. 28.

³³⁶ Hüseyin Kayhan, a.g.m., s. 232

³³⁷ Sefer Solmaz, a.g.m., s. 732.

³³⁸ Süryanî Mihail, a.g.e., 103; Anonim Süryanî, a.g.e., s. 42; Osman Turan, a.g.e., 197; Işın Demirkent, **Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi. (1118-1146)**, Ankara: TTK Yay., 1987, s. 99; Sefer Solmaz, a.g.m., s. 732; Hüseyin Kayhan, a.g.m., s. 232.

³³⁹ İbn'ül Esir, a.g.e., c.11, s. 20; Azimî, a.g.e., s. 69; Osman Turan, a.g.e., 199; Hüseyin Kayhan, a.g.m., s. 232.

2.2.3. Melik Muhammed

1134 yılında Emîr Gazi'nin ölümünden sonra yerine geçen oğlu Melik Muhammed, en büyük mücadelelerini güneyde Ermeni ve Haçlılara karşı gerçekleştirdi. Bu cümleden olarak, 1135 yılında Haçlıların topraklarına girerek talan icra etmiş ve sonra ülkesine geri dönmüştü.³⁴⁰ Haçlılar ile Ermeniler arasında başlayan savaştan faydalanarak mühim bir ordu ile, 1136 yılı yazında Maraş bölgesine girdi ve Keysun'a (Göksun) kadar ilerleyip bağbozumu mevsiminde köylerle manastırları tahrip etti.³⁴¹ Sonra da kaleyi kuşatmış ve nehrin suyunu keserek aç, susuz bıraktığı halkın teslim olmasını beklemişti. Bir yandan da çevredeki yerleşim yerlerine saldırılarda bulunarak bol ganimet almıştı.³⁴² Zor durumda kalan Maraş ve Keysun Senyörü Baudouin, Bizans İmparatoru II. Ioannes'ten yardım istedi. Bunun üzerine Melik Muhammed, Keysun'u bırakarak geri çekildi.³⁴³

Melik Muhammed, Mayıs-Haziran 1141 tarihinde Maraş topraklarına girerek bir kale fethetmiş ve halkını da tutsak almıştı. Bunu Haçlıların kendi topraklarında yaptıkları saldırılara misilleme olarak yapmıştı.³⁴⁴

2.2.4. Aynuddevle

Melik Muhammed, kardeşi Aynuddevle ile aralarının bozulması üzerine Elbistan ve Ceyhun mıntikasını işgal ederek onu Danişmendli ülkesinden kovmuştu. Ülkesinden ayrılmak zorunda kalan Aynuddevle Hanzit'e gitmiş, oradan Amid'e geçmiş ve nihayet Urfa Kontu Joscelin'in yanına giderek Urfa Haçlı Kontluğu'na sığınmıştı.³⁴⁵

³⁴⁰ Hüseyin Kayhan, a.g.m., s. 232.

³⁴¹ Süryanî Mihail, a.g.e., 117; Urfalı Mateos, a.g.e., 287; Osman Turan, a.g.e., s. 200; Sefer Solmaz, a.g.m., s. 733; Abdülkerim Özaydın, a.g.m., s. 132.

³⁴² Süryanî Mihail, a.g.e., 117; Urfalı Mateos, a.g.e., 287; Hüseyin Kayhan, a.g.m., s. 232.

³⁴³ Sefer Solmaz, a.g.m., s. 733.

³⁴⁴ Azimî, a.g.e., s. 79; Abu'l Farac, a.g.e., c.2, s. 376; Süryanî Mihail, a.g.e., s. 121; Hüseyin Kayhan, a.g.m., s. 233.

³⁴⁵ Süryanî Mihail, a.g.e., s. 119; Hüseyin Kayhan, a.g.m., s. 233; ; Sefer Solmaz, a.g.m., s. 734.

Aynuddeve, Harput hâkimi Artuklu Kara Arslan ile birlikte Haçlılara ve Ermenilere karşı harekete geçerek Adıyaman, Palu, Kâhta ve Gerger'i ele geçirip, binlerce Hıristiyanı esir almıştı (1151).³⁴⁶

Görüldüğü üzere, bütün Dânişmendli hükümdarları Haçlılarla yoğun bir mücadele yürütmüştür. Bu mücadelelerin etkili olduklarını söylemek mümkündür. Özellikle Gümüştekin Ahmet Gazi, Emîr Gazi ve Melik Muhammed'in mücadeleleri çok etkili olmuştur. Dânişmendliler I. ve II. Haçlı Seferi'nde Selçuklulara verdikleri destekle Haçlıların yenilmesinde büyük pay sahibi oldular. I. Haçlı Seferi ile kurulan Haçlı devletleri ile mücadele ederek onların tehditlerinin bütün bölgeyi ve İslâm dünyasını sarmasını önlediler. Bu yönüyle onların Haçlılar karşısında önemli bir tarihi görev başardıklarını söylemek yanlış olmaz.³⁴⁷

2.3. ARTUKLULAR

Büyük Selçuklu Sultanı Melikşah'ın ölümünü (1092) takiben hanedan azaları ve muhteris emîrler arasında başlayan mücadeleler, Haçlılara Orta Doğu'da belki de umduklarından çok daha müsait bir zemin hazırladı. Böylesine uygun ortamdan yararlanmayı bilen Haçlı liderleri, önce İslâm âleminin bağrına bir kama gibi saplanan Urfa Haçlı Kontluğu'nu (10 Mart 1098) sonra da Antakya Prensiği'ni (3 Haziran 1098) ve Kudüs Krallığı'nı (15 Temmuz 1099) tesis ederek Suriye ve Filistin'de yerleştiler.³⁴⁸

Haçlılarla mücadeleyi ilk dönem Artuklular (Müslümanların Toparlanma Dönemi), İkinci Dönem Zengîler (Müslümanların taarruza geçmesi) ve Üçüncü Dönem Eyyûbîler-Memlûkler (Haçlılara nihaî darbenin vurulması) olarak ele almak mümkündür.³⁴⁹

³⁴⁶ Anonim Süryanî, a.g.e., s. 70-71; Sefer Solmaz, a.g.m., s. 741; Hüseyin Kayhan, a.g.m., s. 233; Abdülkerim Özaydın, a.g.m., s. 134.

³⁴⁷ Hüseyin Kayhan, a.g.m., s. 233

³⁴⁸ Abdülkerim Özaydın, **Sultan Muhammed Tapar Devri Selçuklu Tarihi**, Ankara: TTK Yay., 1990, s. 89.

³⁴⁹ Aydın Usta, "Artuklular ve Haçlılar (Haçlıların Bölgeye Gelişlerinden Belek'in Ölümüne Kadar 1098- 1124)" İstanbul: İstanbul Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi. Sayı: 37, 2002, s. 357.

Kudüs valisi Artuk Bey'in oğulları Sökmen ve İlgazi tarafından kurulan Hısn-ı Keyfa ve Mardin Artuklu Beylikleri kuruldukları dönemden Belek'in ölümüne kadar geçen süre içinde Güneydoğu Anadolu ve Suriye'de Haçlılara karşı yapılan mücadelelerde etkin bir şekilde görev almışlar, önemli başarılar kazanarak İslâm dünyasında takdir hislerini kendilerinde toplamışlardır.

2.3.1. Muînüddeve Sökmen

İlk Artuklu-Haçlı münasebeti 1098'de Antakya'nın Haçlılar tarafından kuşatıldığı sırada gerçekleşti.³⁵⁰ Şehrin valisi Yağısıyan'ın oğlu Şemsüddeve, Halep meliki Rıdvan'ın yanına gelmiş ve ondan Haçlılara karşı Antakya savunması için askerî yardım talep etmiştir. Rıdvan, bu yardım isteğini olumlu karşılamış, Halep askerleriyle birlikte Artukoğlu Sökmen'in Türkmenlerini Şemsüddeve'nin emrine vermiştir. Şemsüddeve ve Sökmen Antakya'ya gitmek üzere harekete geçtikleri sırada Asi ırmağı yakınlarında dar bir geçitte kenti kontrol altında tuttıkları anlaşılan atlı Haçlı birliklerinin saldırısına uğramışlar ve yaptıkları savaşı kaybedip Halep'e geri çekilmek zorunda kalmışlardır.(Mart 1098).³⁵¹ Haçlıların bölgedeki önemli merkezlerden biri olan Antakya'yı kuşatmaları civardaki Müslüman emirlikleri de harekete geçirdi. Nitekim Musul emiri Kürboğa, Büyük Selçuklu Sultanı Berkyaruk'un emriyle bölgedeki diğer emirlikleri de kendi idaresinde toplayarak Antakya'yı kuşatmakta olan Haçlılara karşı büyük bir ordu hazırladı. Haçlılara karşı harekete geçen bu ordunun içinde diğer emirlerin yanı sıra Artukoğullarından Sökmen ve kardeşi İlgazi'nin oğlu Sümeysat emiri Süleyman da yer alıyordu.³⁵² Emîrlar arasında yapılan toplantıda Sökmen, önce Diyarbakır bölgesine gidilip burayı hâkimiyet altına aldıktan sonra buradan sağlanacak kuvvetlerle Haçlılara karşı savaşılmasını teklif etti. Teklifinin kabul edilmemesine kızan Sökmen, Rıdvan'ın saflarından ayrılıp Dukak'ın tarafına geçti. Haçlıların Antakya'yı

³⁵⁰ Güray Kırpık “**Artuklu-Haçlı Münasebetleri**” Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi Özel Sayı I. Ankara. Temmuz 2009, Cilt: 29, 2009, s. 244.

³⁵¹ İbn'ül Adim, **Zubdetü'l-Haleb Min Târihi Haleb'de Selçuklular**, (Çev: Ali Sevim), Ankara: TTK Yay., 2014, s. 88-89; Urfalı Mateos, a.g.e., s. 192; Ali Sevim, **Suriye Ve Filistin Selçukluları Tarihi**, 3.Baskı, TTK Yay., Ankara: 2000, s. 184; Aydın Usta, a.g.m., s. 358.

³⁵² İbn'ül Esir, a.g.e., c.10, s. 231; İbn'ül Adim, a.g.e., s. 89; Azimî, a.g.e., s. 37; Urfalı Mateos, a.g.e., s. 196; Abu'l Farac, a.g.e., c.2, 340; Süryanî Mihail, a.g.e., s.50; Anonim Süryanî, a.g.e., s. 12; Aydın Usta, a.g.m., s. 358; Ali Sevim, “**Sökmen b. Artuk**” İslâm Ansiklopedisi. c.37. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2009, s. 393.

işgali üzerine Selçuklu ordusu Musul valisi Kürboğa kumandasında harekete geçti. Bu orduya diğer emîr ve meliklerle birlikte Sökmen de katıldı.³⁵³ İbnü'l-Esîr'in bu savaşla ilgili söyledikleri Türklerin savaşmaya istekli davranmadıklarını göstermektedir. Öyle ki, İbnü'l-Esîr "*Hiçbir Müslüman ne kılıç çekti, ne mızrak ve ne de bir ok attı. En son geri çekilenler ise Artukoğlu Sökmen ve Hıms hâkimi Cenahüddle Hüseyin idi. Çünkü onlar pusuda idiler.*" demektedir. Şüphesiz bu yenilgide Kürboğa'nın isabetsiz kararları ve beraberindeki emirleri küstürmesi etkili olmuştur.³⁵⁴

Bu savaşın hemen ardından Sökmen, kardeşi İlgazi'yi de yanına alarak Haçlıların asıl hedefi olan iktaları Kudüs'e çekildi. Haçlıların bölgede meydana getirdiği karmaşadan kendi hesabına faydalanmak isteyen Mısır Fatimîleri, vezir el-Efdal b. Bedrü'l-Cemali idaresindeki bir orduyla Kudüs'ü kuşattılar. Sökmen ve İlgazi, amcaları Sevinç ve yeğenleri Yakutî ile 40 gün kadar direndilerse de şehri Fâtimî ordusuna teslim etmek zorunda kaldılar (Temmuz 1098). Bunun ardından Sökmen Suriye, İlgazi ise Irak tarafına gittiler. Ancak Fâtimîlerin şehirdeki hâkimiyeti de uzun sürmedi. Antakya önlerindeki savaşın ardından Kudüs üzerine yürüyen Haçlılar 15 Temmuz 1099 günü şehri ele geçirdiler. Tarihçilerden İbn Hallikan "*Şehrin idaresi Artukluların elinde bırakılmış olsaydı bu Müslümanların lehinde olacak ve Haçlılar şehri kolay kolay ele geçiremeyeceklerdi*" şeklinde bir düşünceye sahiptir.³⁵⁵

Sökmen, yönetimini yeğeni Belek b. Behram'a bıraktığı Suruç'un Urfa Kontu I. Baudouin tarafından işgal edilmesi yüzünden (Temmuz-Ağustos 1098) şehri geri almak için harekete geçti.³⁵⁶ Suruç senyörü Foulque de Chartres ve yeni Urfa Kontu II. Baudouin şehri savundularsa da ağır bir yenilgiye uğradılar. Ölüler arasında Foulque de Chartres de bulunuyordu. II. Baudouin güçlkle Urfa'ya kaçtı.³⁵⁷ Hayatlarından endişeye kapılan Hıristiyan halkı, Latin Piskoposu Benedict ile birlikte iç kaleye çekilerek Sökmen'in kuvvetlerine karşı direnişi sürdürdüler. Bunun üzerine Sökmen iç kaleyi kuşatıp şiddetle sıkıştırmaya başladı. Öte yandan Urfa'ya kaçmış olan II. Baudouin, Antakya'ya giderek oradan sağladığı yeni kuvvetlerle Suruç'a yönelik savaşa

³⁵³ Ali Sevim, a.g.m., s. 393.

³⁵⁴ İbn'ül Esir, a.g.e., c.10, s. 231; Ali Sevim, a.g.m., s. 393; Güray Kırpık, a.g.m., s. 244.

³⁵⁵ Aydın Usta, a.g.m., s. 359-360.

³⁵⁶ Ali Sevim, a.g.m., s. 393.

³⁵⁷ Azimî, a.g.e., s. 38; Coşkun Alptekin, "**Artuklular**" Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi. c.8, İstanbul: Çağ Yayınları, 1992, s.175; Ali Sevim, a.g.m., s. 393.

katılınca Sökmen iç kaleyi kuşatmaktan vazgeçip II. Baudouin ile savaşa girişti. Urfa kontunun Suruç'a gelip savaştığını haber alan iç kaledeki halk aşağı inip Türk kuvvetleriyle yeniden savaşa başladı. Sökmen düşman kuvvetlerini bozguna uğratmak üzereyken bir bölüm Türkmen'in kendisinden ayrılıp savaş meydanını terk etmesi yüzünden Suruç'tan çekilmek zorunda kaldı. Böylece Suruç yeniden Haçlıların işgaline uğramış oldu.³⁵⁸

1102 yılında Hısn-ı Keyfa (Hasankeyf) Artuklu Emirliği'ni kuran Artukoğlu Sökmen'in en büyük başarısı hiç şüphesiz ki Harran'a saldıran Haçlıları, Musul valisi Çökürmüş ile Harran'da büyük bir yenilgiye uğratmasıdır.³⁵⁹ 1104 senesi içinde Haçlılar, 1101'de kendilerine vurulan darbenin bir benzerini Müslümanlara vurmak üzere harekete geçtiler. Musul-Halep hattının üzerinde yer alan ve Suriye ile doğuyu birbirine bağlayan yol üzerinde ki Harran şehri bu hareket için seçilebilecek en doğru hedefti. Harran bu sırada hâkimiyeti ele geçirmek isteyen emîrlerin rekabetleri ve Haçlıların civara yaptıkları ağır yağmalar nedeniyle oldukça güç durumdaydı. Irak, el-Cezire gibi bölgeler, Suriye'de Haçlılara karşı savaşmakta olan Müslüman emîrlerin asker deposu niteliğindediydi. Buranın alınması Suriye Müslümanlarını büyük ihtiyaç duydukları bu askerî destekten yoksun bırakabilirdi. Bu gaye ile Urfa Kontu II. Baudouin, Antakya'da bulunan Bohemond ve Tankred'e müracaat edip kendisine yardımcı olmalarını istedi. Tell-Başir Kontu Joscelin de birlikleriyle gelerek ona katıldı. Antakya ve Urfa orduları birleştikten sonra Haçlılar, Harran üzerine yürüdüler.³⁶⁰ Haçlıların Harran'ı kuşattıklarını haber alan Sökmen, Çökürmüş'le aralarındaki düşmanlığı bir tarafa bırakarak harekete geçti ve 10.000 kişilik bir kuvvetle Resülayn'a geldi.³⁶¹

İki ordu 7 Mayıs 1104 günü Belih Irmağı kıyısında karşı karşıya geldiler.³⁶² Bohemond ve Tankred sağ kanatta savaşırken II. Baudouin yeğeni Joscelin ile birlikte sol cepheyi tutmaktaydı. Savaş sürerken Urfa birlikleri ana ordudan ayrı düştü; hızla

³⁵⁸ İbn'ül Esir, a.g.e., c.10, s. 267; Urfalı Mateos, a.g.e., s. 206-207; Anonim Süryanî, a.g.e., s. 17-18; Ali Sevim, a.g.m., s. 393; Osman Turan, **Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi**, 10.Baskı, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2013, s. 157; Aydın Usta, a.g.m., s. 360; Güray Kırpık, a.g.m., s. 244-245.

³⁵⁹ Güray Kırpık, a.g.m., s. 245.

³⁶⁰ Aydın Usta, a.g.m., s. 361.

³⁶¹ Ali Sevim, a.g.m., s. 393.

³⁶² İbn'ül Esir, a.g.e., c.10, s. 303.

ilerlerken ciddi bir karşı saldırıya uğrayıp püskürtüldüler.³⁶³ Atları çamura saplanan II. Baudouin ve Joscelin esir alınıp Sökmen'in çadırına götürüldü.³⁶⁴ Bohemond ve Tankred ise Sökmen'in kuvvetlerinin ve çıkış yapan Harran garnizonunun takibi neticesinde ağır kayıplar vererek geri çekilmek zorunda kaldı.³⁶⁵ Urfalı Mateos'a göre bu savaşta otuz bin, İbn'ül Esir'e göre ise on iki bin Haçlı askeri öldürülmüştü.³⁶⁶ Bu sırada Sökmen, Haçlıların takibine gitmişti. Çökürmüş kendi adamlarını göndererek esirleri çadırdan aldırdı. Sökmen geri dönüp meseleyi öğrenince Çökürmüş'ün yaptıkları çok ağrına gitti, adamları da savaş için hazırlanmışlardı, fakat Sökmen onları geri çevirdi ve: *“Müslümanların bu gazadan duydukları sevinç bizim aramızdaki ihtilaf yüzünden kedere dönmesin. Düşmanları Müslümanlara güldürerek öfkemi teskin etmek istemem”* dedi. Çökürmüş'ten ayrılan Sökmen, askerlerine ölen Haçlıların elbiselerini giydirmek suretiyle Şabahtan ve civarındaki Haçlı kalelerini ele geçirdi.³⁶⁷

Belih Çayı Savaşı, Franklar için korkunç bir hezimet oldu. Savaşta verilen kayıplar ve esirler o kadar önemli değildi, asıl yıkım psikolojik olmuştu. Bu yenilgi Doğu Akdeniz'in kuzey bölgelerinde güç ve güven dengelerini değiştirdi; Suriye'deki yerli halk artık Latinlerin aslında yenilmez olmadığını görmüştü.³⁶⁸ Ancak galiplerin, savaşın hemen ardından ittifak bozmaları belki de bu sırada kolayca alınabilecek olan Urfa'nın fethini engellemiştir. Belih Çayı zaferi Haçlılara karşı savaşan İslâm âleminde Sökmen'e büyük ve haklı bir şöhret kazandırmış, kendisi bir kurtarıcı gözüyle görülmeye başlanmıştı.³⁶⁹

Urfa ve Antakya Haçlı ordularına karşı kazanılan başarının sonrasında, yine Haçlılar tarafından sıkıştırılmakta olan Trablusşam Emiri Fahrülmülk İbn Ammar, Sökmen'i yardımına çağırdı ve kendisine istediği kadar para ve asker vereceğini bildirdi.³⁷⁰ Aynı dönemde, Dımaşk Emîri Tuğtekin'den *“kendisinin çok hasta olduğu ve*

³⁶³ Thomas Asbridge, a.g.e., s. 156.

³⁶⁴ İbn'ül Esir, a.g.e., c.10, s. 304; Urfalı Mateos, a.g.e., s. 224; Anonim Süryanî, a.g.e., s. 21; Süryanî Mihail, a.g.e., s. 64; İbn'ül Adim, a.g.e., s. 103; Azimî, a.g.e., s. 40; Ali Sevim, a.g.m., s. 393; Osman Turan, a.g.e., s. 158; Aydın Usta, a.g.m., s. 362; Güray Kırpık, a.g.m., s. 245.

³⁶⁵ Aydın Usta, a.g.m., s. 362.

³⁶⁶ İbn'ül Esir, a.g.e., c.10, s. 304; Urfalı Mateos, a.g.e., s. 224.

³⁶⁷ İbn'ül Esir, a.g.e., c.10, s. 304.

³⁶⁸ Thomas Asbridge, a.g.e., s. 156.

³⁶⁹ Aydın Usta, a.g.m., s. 363.

³⁷⁰ İbn'ül Esir, a.g.e., c.10, s. 315; Azimî, a.g.e., s. 40; Ali Sevim, a.g.m., s. 394; Aydın Usta *“Artuklular”*, Türkler Ansiklopedisi, c.6, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002, s. 812.

ölümünden sonra Dimaşk'ı Haçlılara karşı korumak üzere şehrin yönetimini devralmasını" isteyen bir mektup geldi. Sökmen bu iki meseleyi halletmek üzere harekete geçti. Ancak, Dimaşk'a doğru ilerlediği sırada Karyeteyn denilen köyde yakalandığı difteri hastalığından kurtulamayarak vefat etti. Cenazesi adamları tarafından Hısn-ı Keyfa'ya getirilerek burada defnedildi.³⁷¹

Artukoğlu Sökmen, Haçlıların gelişinden itibaren onlara karşı yapılan hemen hemen bütün mücadelelere katılmıştı. Üstün komuta yeteneklerinin yanında kendisini Haçlılara karşı savaşa adanmış bir gazi olarak dikkat çekmişti. Ölümünden sonra Artuklu ailesinin başına Mardin Artuklularının kurucusu olan kardeşi İlgazi geçmiştir.³⁷²

2.3.2. Necmeddin İlgazi

Birinci Haçlı Seferi'ni başarı ile sona erdirmeleri sonucu olarak Suriye ülkesine yerleşmeye muvaffak olan Haçlı kuvvetlerine karşı kazanmış olduğu savaşlarla kısa zamanda İslâm dünyasında ünlü bir kumandan olarak tanınan Artukoğlu İlgazi, kardeşi Sökmen tarafından Hısn-ı Keyfa'da (Hasankeyf) kurulan ilk Artuklu Beyliği'nden sonra ikinci olarak Mardin'de "Tabaka-i İlgaziyye" adıyla teessüs etmiş bulunan Artuklu Beyliği'nin kurucusudur.³⁷³

Kudüs'ün Fâtîmîler tarafından alınmasının ardından Irak taraflarına giden İlgazi, burada Berkyaruk ve Muhammed Tapar arasındaki taht mücadelelerine karışmış ve bunlardan Muhammed Tapar adına bir süre Bağdat şihneliği görevini yürütmüştü.³⁷⁴ 1105 senesinde bu görevden azledilmesinin ardından el-Cezire'ye geldi. Daha sonra ağabeyi Sökmen'in ölümüyle onun yerine geçmiş olan oğlu İbrahim'in elinden Mardin ve çevresini alarak Artukluların Mardin kolunu kurdu. Böylelikle Haçlılar, bir önceki görevi nedeniyle o zamana kadarki Haçlı-Müslüman mücadelelerinde yer alamayan İlgazi'nin şahsında kendilerine kuvvetli bir rakip bulmuş oluyorlardı. Ağabeyi Sökmen

³⁷¹İbn'ül Esir, a.g.e., c.10, s. 315; Ali Sevim, a.g.m., s. 394; Osman Turan, a.g.e., s. 157; Ali Usta, "Artuklular ve Haçlılar (Haçlıların Bölgeye Gelişlerinden Belek'in Ölümüne Kadar 1098- 1124)" s. 363; Güray Kırpık, a.g.m., s. 246.

³⁷² Aydın Usta, a.g.m., s. 363.

³⁷³ Ali Sevim, "Artuk Oğlu İlgazi" Belleten, c.26, Sayı: 104, 1962, s. 649.

³⁷⁴ A.g.m., s. 652.

gibi dirayetli ve cesur bir komutan olan İlgazi, Türkmenler üzerinde de büyük bir nüfuza sahipti. Sonraki yıllarda Haçlılarla yaptığı mücadelelerde Türkmenlerden geniş ölçüde faydalanmış ve Haçlılara büyük darbeler indirmiştir. Ancak tüm bu özelliklerine rağmen yeri geldiğinde de onlarla ittifak yapmaktan kaçınmamıştır. Nitekim onun Haçlılarla ilk münasebeti böyle dostane şartlar altında gerçekleşmiştir.³⁷⁵

Haçlıların Suriye’de 1108-1110 yıllarında büyük başarılar kazanarak istilâ sahalarını genişletmeye muvaffak olmaları üzerine İslâm âlemi pek sıkışık bir duruma düşmüştü.³⁷⁶ Halife Mustansır-Billah’ın, Haçlılara karşı yardım sağlamak için sultan Muhammed Tapar katında teşebbüse geçmesi sonucu, sultan, Ahlatşâhlardan Sökmen el- Kutbî, Musul emîri Mevdûd ve Artukoğlu İlgazi’ye mektup yazıp Franklara karşı sefer hazırlıklarına başlamalarını ve Musul’a bağlı beldeleri Haçlı tehdidine karşı korumalarını emretti.³⁷⁷ Mevdûd ve Sökmen derhal biraraya geldi, bir durum muhakemesi yaptıktan sonra topladıkları orduyla hareket edip Cezîret İbn Ömer’de (Cizre) ordugâh kurdular ve yöredeki diğer valilerin ve gönüllülerin de kendilerine katılmaları için bir süre beklediler. Artukoğlu Necmeddin İlgazi de kalabalık bir Türkmen kitlesiyle Cezire’de beklemekte olan bu orduya katıldı.³⁷⁸ Haçlıların Anadolu, Suriye ve Filistin’e yerleşip birer devlet kurmalarından beri onlara karşı hemen bütün İslâm âlemini temsil eden müşterek bir ordu, ancak böylece oluşturulmuş bulunuyordu.³⁷⁹ Müslüman emîrler savaş meclisinde önce Urfa’nın fethedilmesine karar verdiler. Buna göre, ele geçirinceye kadar şehri muhasara altında tutacaklardı. Topluca hareket eden İslâm ordusu Mayıs 1110’da Urfa önlerine gelip şehri her taraftan kuşatarak giriş ve çıkışları önledi. Urfa halkı yeteri kadar erzak stok etmemişti. Muhasaranın uzaması sebebiyle büyük bir açlık ve ölüm tehlikesiyle karşı karşıya kaldılar.³⁸⁰

³⁷⁵ Aydın Usta, “Artukular ve Haçlılar (Haçlıların Bölgeye Gelişlerinden Belek’in Ölümüne Kadar 1098- 1124)” s. 363.

³⁷⁶ Ali Sevim, a.g.m., s. 665.

³⁷⁷ İbn’ül Adim, a.g.e., s. 109; Abdülkerim Özeydin, a.g.e., s. 103; Ali Sevim, **Suriye Ve Filistin Selçukluları Tarihi**, s. 211.

³⁷⁸ İbn’ül Adim, a.g.e., s. 109; Abdülkerim Özeydin, a.g.e., s. 103.

³⁷⁹ Ali Sevim, **Suriye Ve Filistin Selçukluları Tarihi**, s. 211.

³⁸⁰ Urfalı Mateos, a.g.e., s. 238-239; Azimî, a.g.e., s. 44; Süryanî Mihail, a.g.e., s. 65; Anonim Süryanî, a.g.e., s. 23; Vardan Vardabet, a.g.e., s. 189; W.B. Stevenson, a.g.e., s. 61; Abdülkerim Özeydin, a.g.e., s. 104.

Müslüman birliklerinin yığınak haberi üzerine Urfa Kontu Baudouin, Kudüs Kralı Baudouin'den süratle ve önemle yardım ricasında bulunmak üzere Joscelin'i Kudüs'e gönderdi. Kral bu sırada Beyrut'u kuşatmakla meşgul olup, şehri zaptetmeden herhangi bir müdahaleye kandırılmadı.³⁸¹ Kral Baudouin, Beyrut'u ele geçirdikten sonra Urfa'ya yardım için süratle kuzeye yöneldi. Haçlı kuvvetlerinin Urfa'ya yaklaştığını haber alan emîr Mevdûd, kuşatmayı terkederek onları pusuya düşürmek amacıyla, Harran'a doğru çekildi.³⁸² Urfa önlerinde toplanan Haçlı ordusu önce Harran üzerine yürüdü. Ancak kral daha sonra bunun bir harp hilesi olduğunu anlayıp Türklerle savaşa girmeden Urfa'ya gitti, şehri erzakla ve Ermeni muhafız kuvvetleriyle takviye ettikten sonra Samsat'a doğru Fırat kıyılarına süratle çekildi.³⁸³ Emîr Mevdûd ve emrindeki kuvvetler, Fırat'a doğru çekilmekte olan Haçlıları izleyerek onlara nehri geçmek üzereyken yetiştiler. Ancak Haçlıların büyük bir kısmı bu sırada Fırat'ı geçmişlerdi. Selçuklu ordusu, nehrin doğu kıyısında kalan Haçlıları kılıçtan geçirdiler ve geride kalan mal ve ağırlıklara da sahip oldular.³⁸⁴

Urfa önüne gelerek bu müstahkem şehri uzun süre kuşatan Selçuklu ordusu bir netice elde edemeden dağılmak zorunda kaldı. Çünkü kış yaklaşmış, ordugâhtaki yiyecek stokları azalmaya başlamıştı. Ancak tarihçiler Mevdûd'un bu seferinin Urfa Haçlı Kontluğu tarihinde bir dönüm noktası teşkil ettiğini ve bu sefer sayesinde kontluğun temellerinin sarsıldığını vurgulayarak bu muvaffakiyeti tespit ve kabul ederler.³⁸⁵

Antakya Haçlı Prensi Tankred'in melik Rıdvan'a ait Halep arazisi üzerinde gerçekleştirdiği istilâ ve yağma hareketi üzerine Halep halkından bir heyet halife ve sultan nezdinde yardım istemek amacıyla Bağdat'a gitti.³⁸⁶ Bu heyet 17 Şubat 1111 Cuma günü kendilerine katılan Bağdatlılarla birlikte Sultan Camiine gittiler. Burada ağlayıp figan ederek Haçlıların, kadın-erkek, çoluk-çocuk demeden Müslüman halkı esir alıp öldürdüğünü, sultan ve halifenin Müslümanların durumuyla ilgilenmediklerini

³⁸¹ Steven Runciman, a.g.e., c.2, s. 95.

³⁸² İbn'ül Adim, a.g.e., s. 110; Urfalı Mateos, a.g.e., s. 239; Ali Sevim-Erdoğan Merçil, a.g.e., s. 244.

³⁸³ Urfalı Mateos, a.g.e., s. 240; Abdülkerim Özaydın, a.g.e., s. 106.

³⁸⁴ İbn'ül Adim, a.g.e., s. 110; Urfalı Mateos, a.g.e., s. 240; Anonim Süryanî, a.g.e., s. 24; Ali Sevim-Erdoğan Merçil, a.g.e., s. 244.

³⁸⁵ Abdülkerim Özaydın, a.g.e., s. 107-108.

³⁸⁶ İbn'ül Adim, **Bugyetü't-Taleb Fi Tarih-i Haleb (seçmeler)**. Çev: Ali Sevim. Ankara: TTK Yay., 1989, s. 94.

söylediler. Hatta heyecanları son haddine varıp, hatibi minberden indirdiler. Minberi tahrip ederek Cuma namazı sırasında olay çıkardılar ve namazın kılınmasına engel oldular.³⁸⁷ Bir hafta sonra yine bir Cuma günü (24 Şubat 1111), bu kez halifenin özel camiine gidildi, zorla içeri girilerek orada da feryat, figan, taşkınlık ve tahribat yapıldı. Halife, kendi özel camiinde girişilen bu eylemlere kızmış, bunlara önyak olanların yakalanıp cezalandırılmasını istemiş ise de, sultan, bu konuda onu ikna ederek bundan vazgeçirmiş ve beraberinde bulunan emîr ve kumandanlara “*Haçlılara karşı derhal bir sefer hazırlıklarına başlamalarını*” bildirmiştir.³⁸⁸

İlgazi, sultanın oğlu Mesud’un da içinde bulunduğu ve Musul Emîri Mevdûd, Ahlat Emîri Sökmen el-Kutbî, Emîr Porsuk’un iki oğlu İlbeyi ve Zengî, Meraga hâkimi Ahmedîl, Erbil sahibi Ebû’l-Heyca’nın kuvvetlerinden kurulan ve Haçlılarla savaşacak olan Selçuklu kuvvetlerine bizzat katılmamış, ancak bir miktar asker ile oğlu Ayaz’ı göndermiştir.³⁸⁹

Emîr Mevdûd ve beraberindekiler birkaç gün Urfa önünde durdularsa da daha sonra Joscelin’in yönetimindeki Tell Başîr’e yönelerek burayı kuşattılar (28 Temmuz 1111)³⁹⁰ Nikris hastalığından rahatsız olmasına rağmen Hemedan Emîri Porsukoğlu Porsuk da sultan Muhammed Tapar’ın emrine uyarak birleşik Selçuklu ordusuna katıldı.³⁹¹ Bu sırada Şeyzer Emîri İbn Munkiz ve Halep Meliki Rıdvan, Antakya Haçlı Prensi Tankred’in saldırılarına karşı Mevdûd ve diğer emîrlerden yardım istemişlerdi.³⁹² Muhasaranın giderek şiddetlenmesi üzerine Tell Başîr senyörü Joscelin’in bir takım hediyeler vererek vaadlerde bulunduğu Meraga hâkimi Ahmedil askerleriyle birlikte ordudan ayrıldı.³⁹³ Bunun üzerine Tell Başîr kuşatması kaldırılarak Emîr Ayaz’ın da içinde bulunduğu ordu, Halep’e gelmiştir. Halep Meliki Rıdvan yardımını istediği orduya karşı şehrin kapılarını kapattı ve şehre kimseyi almadı. Bu sırada Sökmen El-Kutbî hastalanarak ordudan ayrılıp ülkesine dönerken Bâlis’te öldü. İlgazi, Sökmen’in

³⁸⁷ İbn’ül Esir, a.g.e., c.10, s. 387; Abu’l Farac, a.g.e., c.2, 350; İbn’ül Adim, **Zubdetü’l-Haleb Min Târihi Haleb’de Selçuklular**, s. 112; Steven Runciman, a.g.e., c.2, s. 99.

³⁸⁸ Ali Sevim, **Suriye Ve Filistin Selçukluları Tarihi**, s. 216; Abdülkerim Özaydın, a.g.e., s. 110-111.

³⁸⁹ İbn’ül Esir, a.g.e., c.10, s. 389; Ali Sevim, “**Artuk Oğlu İlgazi**”, s. 665.

³⁹⁰ İbn’ül Esir, a.g.e., c.10, s. 389; İbn’ül Adim, **Zubdetü’l-Haleb Min Târihi Haleb’de Selçuklular**, s. 114; İbn’ul-Kalanisi, a.g.e., s. 27; Abu’l Farac, a.g.e., c.2, 351; Urfalı Mateos, a.g.e., s. 242; Anonim Süryanî, a.g.e., s. 24; Ali Sevim-Erdoğan Merçil, a.g.e., s. 244-245.

³⁹¹ Ali Sevim, **Suriye Ve Filistin Selçukluları Tarihi**, s. 217; Abdülkerim Özaydın, a.g.e., s. 112.

³⁹² Steven Runciman, a.g.e., c.2, s. 100.

³⁹³ Abdülkerim Özaydın, a.g.e., s. 112.

cenazesini götüren askerlere saldırdı. Sökmen'in adamları efendilerinin tabutunu ortalarına alıp onun önünde savaştılar. Sonunda İlgazi mağlûp oldu. Sefere katıldığından beri rahatsızlığı devam eden Porsukoğlu Porsuk da bir mahfe içinde taşınıyordu. Porsuk ve Ahmedîl'in de ordudan ayrılması ile geriye emîr Mevdûd ve Dımaşk Atabeyi Tuğtekin kaldı. Böylece İslâm ordularının bu hareketi neticeye bağlanmadan askerler dağıldılar.³⁹⁴

1113 yılının Nisan sonlarında emîr Mevdûd, Sincar hâkimi Temirek ve Dımaşk Atabeyi Tuğtekin, Suriye'de El-Besaniye bölgesine saldırılarda bulunan Kudüs Kralı Baudouin üzerine sefere çıktıklarında Artukoğlu İlgazi, bir kez daha kendisi bizzat katılmamış, bir miktar asker ile oğlu Ayaz'ı göndermişti.³⁹⁵

Musul Emîri Mevdûd'un 1113 senesinde Dımaşk'ta Batınîlerce şehit edilmesinden sonra yerine Aksungur el-Porsukî atanmıştı.³⁹⁶ Sultan, oğlu Mesud'u kalabalık bir ordu ile Aksungur el-Porsikî'ye göndermiş ve bu kuvvetlerle birlikte Haçlılara karşı savaşmasını emretmişti.³⁹⁷ Sultan Muhammed Tapar ayrıca kendine tâbi emîrlere de haber gönderip askerleriyle birlikte cihada katılmalarını ve Aksungur el-Porsikî'nin emîrlere itaat etmelerini istedi. Aksungur Musul'a gelince İmameddin Zengî b. Aksungur ve Sincar Emîri Temirek ile öteki emîrlere Selçuklu ordusuna iltihak ettiler.³⁹⁸ Aksungur, daha sonra Cezîret İbn Ömer'e (Cizre) gitti ve Mevdûd'un naibi, burayı ona teslim etti. Aksungur'un bundan sonraki hedefi Mardin olmuştu. Artukoğlu İlgazi de ona boyun eğdi ve oğlu Ayaz'ı üç yüz askerle Aksungur'a gönderdi. Aksungur, beraberindeki on beş bin atlı ile Urfa'ya yürüyerek şehri kuşattı (15 Mayıs 1114).³⁹⁹ Müslümanlar iki ay müddetle Urfa önünde kaldılar. Ancak şehir askerî birliklerle ve yiyecek maddeleriyle mükemmelen donatılmış bulunurken, civarın tahrip

³⁹⁴ İbn'ül Esir, a.g.e., c.10, s. 389; Güray Kırpık, a.g.m., s. 247.

³⁹⁵ Ali Sevim, a.g.m., s. 665-666; Güray Kırpık, a.g.m., s. 247; Coşkun Alptekin, a.g.m., s. 180-181.

³⁹⁶ Azimî, a.g.e., s. 46; İbn'ul-Kalanisi, a.g.e., s. 28; Aydın Usta "Artuklular", s. 813; İlhan Erdem "Doğu Anadolu Türk Devletleri", Türkler Ansiklopedisi, c.6, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002, s. 646.

³⁹⁷ Ali Sevim, "Artuk Oğlu İlgazi", s. 666.

³⁹⁸ Abdülkerim Özaydın, a.g.e., s. 126.

³⁹⁹ İbn'ül Esir, a.g.e., c.10, s. 399; Abu'l Farac, a.g.e., c.2, 352; Urfalı Mateos, a.g.e., s. 254; Anonim Süryanî, a.g.e., s. 27; Ali Sevim-Erdoğan Merçil, a.g.e., s. 248.

edilmiş bulunan arazisi kuşatıcıları besleyecek durumda değildi. Aksungur, kuşatmayı kaldırıp civarın yağmalanmasıyla yetinmek zorunda kaldı.⁴⁰⁰

Aksungur, Urfa kuşatmasını terkettikten sonra Şabahtan yörelerine döndü ve babasının sefere katılmaması nedeniyle İlgazi'nin oğlu Ayaz'ı tutuklayarak Mardin'in köylerini yağmaladı.⁴⁰¹ Musul atabeyinin bu hareketi üzerine İlgazi, yeğenleri Belek ve Hısn-ı Keyfa hâkimi Davud ile birleşerek Dara yakınlarında bulunan Aksungur el-Porsukî'nin idaresindeki Selçuklu ordusu üzerine yürüdü. Gafil avlanan Aksungur ağır bir mağlubiyete uğradı. Selçuklu ordusunda bulunan Muhammed Tapar'ın oğlu Mesud, Sincar ve Nusaybin emîrleri esir alındı ise de sultandan çekinen İlgazi, şehzadeyi derhal serbest bıraktı. Oğlu Ayaz da, savaş sırasında esaretten kurtulmayı başarmıştı (1115).⁴⁰²

Bu hareketiyle Büyük Selçuklu Sultanı Muhammed Tapar'a karşı asî durumuna düşen İlgazi, önlem olarak yine sultan ile arası açık olan Dımaşk Atabeyi Tuğtekin ile birleşti.⁴⁰³ Tuğtekin ise emîr Mevdûd'u öldürmekle suçlandığı için sultan Muhammed'den korkuyordu. Bu nedenle iki emîr ona karşı işbirliği ve Haçlılarla ittifak yapmaya karar verdiler. Nitekim onlar, Antakya Prensi Roger ile bir anlaşma yaptılar.⁴⁰⁴ İlgazi, sultana karşı yeni yardımcı kuvvetler bulmak için Mardin'e dönmek üzere Tuğtekin'den ayrıldı ise de sultana bağlı Humus hâkimi Hayır Han, bir baskınla onu tutsak alıp hapsetti (Ocak 1115).⁴⁰⁵ Hayır Han, kendisine isyan halinde bulunan İlgazi'yi tutsak edip hapsetmiş olduğunu ve müttefiki Tuğtekin'in bunu haber alıp da kurtarmaya teşebbüs etmeden önce, süratle asker göndermesini sultandan istedi.⁴⁰⁶ Müttefiki İlgazi'nin esir düştüğünü öğrenen Tuğtekin, Humus'a gelerek İlgazi'nin serbest bırakılmasını istedi. Hayır Han ise cevabî mektubunda Tuğtekin geri dönmezse İlgazi'yi öldürmeye and içtiğini bildiriyordu. İlgazi de müttefiki Tuğtekin'e Humus'tan uzaklaşmasının kendisi için daha hayırlı olacağına dair haber gönderince, Tuğtekin şehirden ayrılmak zorunda kaldı. Ancak Selçuklu ordusunun gelmesi gecikince Tuğtekin'in tehditlerinden korkan ve kaledeki adamlarının Tuğtekin tarafından

⁴⁰⁰ Steven Runciman, a.g.e., c.2, s. 106.

⁴⁰¹ Ali Sevim-Erdoğan Merçil, a.g.e., s. 248; W.B Stevenson, a.g.e., s. 97.

⁴⁰² İbn'ül Esir, a.g.e., c.10, s. 400; Urfalı Mateos, a.g.e., s. 254; Aydın Usta "Artuklular", s. 813; İlhan Erdem, a.g.m., s. 646.

⁴⁰³ Aydın Usta "Artuklular", s. 813.

⁴⁰⁴ İbn'ül Esir, a.g.e., c.10, s. 400; Ali Sevim-Erdoğan Merçil, a.g.e., s. 249.

⁴⁰⁵ İbn'ül Esir, a.g.e., c.10, s. 401; Azimî, a.g.e., s. 47.

⁴⁰⁶ Ali Sevim, "Artuk Oğlu İlgazi", s. 668.

aldatılarak kaleyi ona teslim etmelerinden çekinen Hayır Han, İlgazi'nin oğlu Ayaz'ın rehin bırakılması şartıyla İlgazi'yi serbest bırakmıştır. Humus'tan ayrılan İlgazi, Halep'ten topladığı Türkmenlerle oğlu Ayaz'ı kurtarmak için geri dönmüş fakat Selçuklu ordusunun yaklaşması üzerine bir netice elde edemedi Humus'tan ayrılmıştır.⁴⁰⁷

İlgazi'nin isyanını bastırmak için kuvvet tedarik eden sultan Muhammed Tapar onun Tuğtekin ve Haçlılarla ittifak akdettiğini duyunca, bu defa Hemedan Emîri Porsukoğlu Porsuk komutasında muazzam bir ordu hazırladı. Emîr Porsuk'a önce İlgazi ve Tuğtekin'i cezalandırmasını sonra da Haçlılar üzerine yürümesini emretti.⁴⁰⁸ Derhal harekete geçen Porsuk'un kumandasındaki kalabalık Selçuklu ordusu, Rakka yakınlarından Fırat Irmağı'nı geçerek Halep yönüne harekete başladı. Porsuk, Halep'te idarenin başında bulunan Lülü ve ordu komutanı Şems'ül Havas'a ulaklarla sultanın menşûr niteliğindeki mektubunu göndererek Halep'in derhal kendisine teslimini istedi.⁴⁰⁹ Fakat Lülü ve Şems'ül Havas, daha önce sultana verdikleri sözden dönerek Tuğtekin ve İlgazi'den yardım istediler. Tuğtekin'e şehri teslim edeceklerini bildiren bu kişiler, karşılığında Dimaşk'ta herhangi bir yerin kendilerine ikta edilmesini istediler. Teklifi uygun gören Tuğtekin ve İlgazi, iki bin atlıyı hemen Halep'e gönderip şehrin Porsukoğlu Porsuk'a karşı savunulmasını sağladılar.⁴¹⁰ Bunun üzerine Porsuk, Humus Emîri Hayır Han'ın yardımıyla, Tuğtekin'e ait olup onun ordu ağırlıklarının önemli bir kısmının içinde bulunduğu Hama üzerine bir baskın yaptı. Şehir zaptedilerek, orada oturan Müslümanların hiddetten deliye dönen gözleri önünde yağmalandı.⁴¹¹ Porsuk, sultanın buyruğu üzerine, burasını Humus Emîri Hayır Han'a vermiş, o da buna karşılık yanında rehin tuttuğu İlgazi'nin oğlu Ayaz'ı kendisine teslim etmiştir.⁴¹²

Selçuklu ordusunun harekete geçmesi üzerine İlgazi, Tuğtekin ve Antakya Haçlı Prensi Roger, Efamiye kalesi önlerinde bir araya geldiler. Kudüs Kralı I. Baudouin ve Trablus hâkimi Pons da kuvvetleriyle birlikte onlara katıldılar. Mütteliklerin toplam

⁴⁰⁷ İbn'ül Esir, a.g.e., c.10, s. 401; Abdülkerim Özaydın, a.g.e., s. 129-130.

⁴⁰⁸ Abdülkerim Özaydın, a.g.e., s. 130.

⁴⁰⁹ Ali Sevim, **Suriye Ve Filistin Selçukluları Tarihi**, s. 232-233.

⁴¹⁰ Coşkun Alptekin, "**Büyük Selçuklular**", Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi, c. 7, İstanbul: Çağ Yayınları, 1992, s.164.

⁴¹¹ Steven Runciman, a.g.e., c.2, s. 108.

⁴¹² Ali Sevim, **Suriye Ve Filistin Selçukluları Tarihi**, s. 233.

gücü 12.700 süvari ve yayaya ulaşmıştı. Ancak Selçuklu ordusunun direkt olarak bunların üzerine yürümek yerine el-Cezire'ye dönmesi tehlikenin geçtiğini düşünen müttefiklerin dağılmasına neden oldu. Onların dağıldığı haberini alan Porsuk yeniden harekete geçerek Haçlılara ait Kefertab'ı ele geçirdikten sonra Efamiye üzerine yürümüş ise de sağlam surlara sahip olan bu kaleyi alamayarak, güneye inip Haçlı işgaline uğramış olan Maarratü'n-Nu'man üzerine yürümüştür.⁴¹³ Selçuklu ordusu Maarratü'n-Nu'man'dan hareketle Halep'e gitmek üzere Tell-Dânis'e doğru yola çıktı. Ordu kendinden emin ve hiçbir tedbir almadan ilerliyor, her zamanki gibi ağırlıkları ve hayvanları önden gidiyordu. Asıl ordu da onları takip ediyordu.⁴¹⁴

Öte yandan Roger ise Kefertab'ın kuşatıldığını öğrenince, 500 atlı ve 2000 yayadan oluşan bir birlikle Antakya'dan yardıma koşmuştu. O da bu sırada Selçuklu ordusunun nerede olduğunu bilmeden hareket ediyordu.⁴¹⁵ Theodor Berneville adında keşfe gönderilmiş bir şövalye dört nala gelip Selçuklu ordusunun Tell-Dânis istikâmetinde ilerlediğini söyledi. 14 Eylül 1115 sabahı, Frank ordusu gizlice hiçbir şeyden haberi olmaksızın endişesizce yürümekte olan Porsuk'un birliklerine saldırdı. Bunlar birden bire ağaçların arasından fırlayarak bir an içinde henüz kurulması tamamlanmamış olan ordugâhı hücumla zaptettiler. Pek kısa bir süre içinde bütün Müslüman ordusu büyük bir perişanlık içine düşmüş bulunuyordu.⁴¹⁶ Bir rivayete göre Selçuklu ordusu Tell-Dânis Savaşı'nda üç bin kayıp vermişti.⁴¹⁷ Roger panikleyen Porsuk karşısında muazzam bir zafer kazandı. Ele geçirilen Müslüman kampındaki ganimet o kadar büyüktü ki Roger'in bunu adamlarına paylaşırması üç gün sürdü.⁴¹⁸ Böylelikle İlgazi, Franklarla olan ittifakı sayesinde sultanın öfkesinden kurtulmuş oluyordu. Ancak bunun menfi neticeleri de kısa zamanda kendini gösterdi. Tell-Dânis'de alınan mağlubiyetin ardından Sultan Muhammed Tapar, Haçlılara karşı düzenlenen bu seferlere son vermek zorunda kaldı. Artık Franklarla mücadele etme görevi hâlâ birbirleriyle tam bir uzlaşma sağlayamamış olan Kuzey Suriye'deki Müslüman emîrlere kalıyordu. Haçlıların kazandığı bu başarı onların bölgedeki güç ve

⁴¹³ Aydın Usta, "Artuklular ve Haçlılar (Haçlıların Bölgeye Gelişlerinden Belek'in Ölümüne Kadar 1098- 1124)" s. 365; Ali Sevim, a.g.e., s. 233-234.

⁴¹⁴ Abdülkerim Özaydın, a.g.e., s. 132.

⁴¹⁵ Ali Sevim-Erdoğan Merçil, a.g.e., s. 250.

⁴¹⁶ Steven Runciman, a.g.e., c.2, s. 109.

⁴¹⁷ Ali Sevim-Erdoğan Merçil, a.g.e., s. 251.

⁴¹⁸ Thomas Asbridge, a.g.e., s. 175; W.B Stevenson, a.g.e., s. 100.

prestijlerini doruk noktasına çıkarmış ve Runciman'ın da tabiriyle bölgede onların lehine bir denge oluşmuştu. Franklar bu zaferin meyvelerini, o sırada karışıklık içinde bulunan Halep'i tazyik ederek sömürmeye devam ettiler.⁴¹⁹

Halep'te melik Rıdvan'ın Kasım 1113'teki ölümünden sonra oğlu Alp Arslan tahta çıkmıştı. Kısa süre sonra Alp Arslan, Hacib Lülü tarafından öldürüldü. Kardeşi Sultan-Şah, Lülü tarafından tahta çıkarıldı. Ancak, Haçlıların devam eden baskısı şehri açlık ve yok olmanın eşiğine getirmişti.⁴²⁰ Halep halkı, civardaki hükümdarlardan kendilerine yardım gelmesinden ümidi kestiler. İleri gelenlerini (ayan) ve bazı kumandanlarını İlgazi'ye göndererek Haçlıları uzaklaştırmak için yardım istemek hususunda anlaştılar. İlgazi'nin askerleriyle birlikte şehre gelmesiyle rahata kavuşacaklarını düşünüyorlardı.⁴²¹ İlgazi, oğlu Timurtaş ile beraber gelerek şehri teslim aldı. Böylece Suriye Selçuklularının Halep melikliği sona erdi (Mayıs 1117).⁴²² Şehirde oldukça kötüleşmiş olan iktisadî durumu biraz olsun düzelterek, Haçlılarla kısa süreli bir ateşkes yaptıktan sonra asker toplamak üzere Mardin'e döndü. Halep'in idaresini oğlu Timurtaş'a bıraktı.⁴²³

İlgazi, kısa bir zaman zarfında, Bitlis ve Erzen sahibi Togan Arslan ve Munkizî'lerden Usame b. el-Mubarek el-Kilâbî kuvvetleriyle birlikte 20.000⁴²⁴ e yakın bir ordu meydana getirmişti.⁴²⁵ İlgazi, Dımaşk Atabeyi Tuğtekin'e de haber göndererek kendisiyle birleşmesini istedi. Bu arada Antakya Haçlı Prensi Roger, Kudüs Kralı II. Baudouin ve Trablus Kontu Pons'u yardıma çağırılmıştı.⁴²⁶ İlgazi, Haziran ortasında Bâlis yanında Fırat'ı geçerek Halep'ten yirmi beş kilometre kadar güneyde bulunan Kınnesrin'e yöneldi ve Tuğtekin'i beklemek üzere karargâhını buraya kurdu. Roger ise sabırsızdı. Kral Baudouin'in direktifine rağmen, düşmanın derhal karşısına çıkmayı

⁴¹⁹ Aydın Usta, “**Artuklular ve Haçlılar (Haçlıların Bölgeye Gelişlerinden Belek'in Ölümüne Kadar 1098- 1124)**” s. 365; Steven Runciman, a.g.e., c.2, s. 111.

⁴²⁰ Aydın Usta “**Artuklular**”, s. 813.

⁴²¹ İbn'ül Adim, “**Artukluların Halep'teki Hâkimiyeti**”, (Çev: Aydın Usta), Tarih İncelemeleri Dergisi, c. 23, S. 2, Aralık 2008, s. 231.

⁴²² Coşkun Alptekin, a.g.m., s. 182.

⁴²³ Aydın Usta “**Artuklular**”, s. 813-814.

⁴²⁴ Tell-Afrin Savaşı'nda İslâm ordusunun sayısı hakkında kaynaklar farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Bu rakamı Urfalı Mateos 80.000, Abu'l Farac 7.000, İbn'ül Esir 20.000, İbn'ül Adim ise 40.000 olarak ifade etmişlerdir.

⁴²⁵ Ali Sevim, “**Artuk Oğlu İlgazi**”, s. 673.

⁴²⁶ Aydın Usta, “**Artuklular ve Haçlılar (Haçlıların Bölgeye Gelişlerinden Belek'in Ölümüne Kadar 1098- 1124)**” s. 366-367.

kararlaştırdı. 20 Haziran 1119'da bütün Antakya ordusunu, yedi yüz ağır teçhizatlı şövalye ve dört bin yayayı Demirköprü'den geçirerek Sarmeda ovasının doğu ucunda bulunan küçük Tell-Afrin kalesi önünde karargâh kurdu.⁴²⁷ İlgazi, Franklar arasına gönderdiği tüccar kılığındaki casusları vasıtasıyla düşman ordusunun yeri, durumu ve sayıları hakkında geniş bilgi almaya muvaffak olmuştu. Müttefiki Tuğtekin'i beklemek istemişse de emirlerin düşmana bir an önce saldırmaları konusundaki ısrarları üzerine harekete geçti.⁴²⁸ Çevreyi iyi bilen Artuklu komutanı, Roger'in kampını üç yandan sarmak üzere birliklerini harekete geçirdi ve bir Arap tarihçinin anlattığına göre “*şafak sökerken Franklar Müslüman ordularının kendilerini tümüyle kuşatmak üzere olduklarını gördüler.*”⁴²⁹

28 Haziran sabahı dört bir taraftan kuşatıldığını gören Roger, ordusunu savaş düzenine koyarak Türk ordusunun üzerine saldırdı. İlk anda başarı sağlayan Antakya birlikleri, Türk birliklerinin yoğun ok atışı sayesinde durduruldu. Daha sonra saldırıya geçen Türk ordusu Haçlıların büyük kısmını kılıçtan geçirerek, bir kısmını da esir aldı. Öldürülenler arasında Antakya Prensi Roger de bulunuyordu.⁴³⁰ Bu öylesine korkunç bir yenilgiydi ve ölen Hıristiyanların sayısı o kadar çoktu ki bundan böyle Antakyalılar bu bölgeden “*Ager Sanguinis*” yani Kanlı Tarla diye söz ettiler.⁴³¹ Bu zafer sayesinde Halep üzerindeki Haçlı baskısı bir süre için gevşemiş ve İlgazi, halife tarafından hilatler ile ödüllendirilmişti. Ancak savaşın hemen akabinde askerlerini yağma yapmak üzere Haçlı topraklarına dağıtması nedeniyle savunmasız kalmış olan Antakya ele geçirilemedi.⁴³²

Roger'in yenilgi haberini aldığında Kudüs Kralı II. Baudouin Lazkiye'ye ulaşmış olup Trablus Kontu Pons da hemen onun arkasındaydı. Kral cebrî ve süratli yürüyüşüne devam etti ve ağustosun ilk günlerinde Antakya'ya vardı. Kral, dul kalmış

⁴²⁷ Steven Runciman, a.g.e., c.2, s. 123.

⁴²⁸ İbn'ül Adim, **Zubdetü'l-Haleb Min Târihi Haleb'de Selçuklular**, s. 136; Ali Sevim, a.g.m., s. 674.

⁴²⁹ Thomas Asbridge, a.g.e., s. 179-180.

⁴³⁰ İbn'ül Esir, a.g.e., c.10, s. 440; İbn'ul-Kalanisi, a.g.e., s. 29; İbn'ül Adim, a.g.e., s. 137-138; Abu'l Farac, a.g.e., c.2, 356; Urfalı Mateos, a.g.e., s. 265; Anonim Süryanî, a.g.e., s. 29; W.B. Stevenson, a.g.e., s. 104; Aydın Usta, “**Artuklular ve Haçlılar (Haçlıların Bölgeye Gelişlerinden Belek'in Ölümüne Kadar 1098- 1124)**” s. 367.

⁴³¹ Thomas Asbridge, a.g.e., s. 180.

⁴³² Aydın Usta “**Artuklular**”, s. 814

olan kız kardeşi, patrik ve bütün ahali tarafından sevinçle karşılandı.⁴³³ Kral II. Baudouin burada gerekli savunma tertibatını alıp, yönetim ile ilgili yeni düzenlemeler yaptıktan sonra yanındaki 700 süvari ve birkaç bin yaya ile şehirden çıkarak İlgazi'nin üzerine yürüdü.⁴³⁴ Bu arada Tell-Afrin Savaşı'na katılmamış olan Dimaşk Atabeyi Tuğtekin, Artah'ta bulunan İlgazi ile birleşti. İlgazi, Esarib ve Zerdana kalelerini Haçlılar'dan aldıktan sonra yanında Tuğtekin ve Togan Arslan olduğu halde Kudüs kralının kamp kurduğu Tell-Danis üzerine yürüdü.⁴³⁵

İki taraf arasında 15 Haziran 1119 günü yapılan savaştan kesin bir netice çıkmadı. Baudouin, Türklerin şiddetlenen hücumları karşısında kuvvetlerini daha fazla yıpratmamak için Burc-i Hab müstahkem mevkiine geri çekildi. İlgazi de durumu daha fazla zorlamayarak Halep'e döndü.⁴³⁶ İlgazi, II. Baudouin ile kısa bir mütareke yaptıktan sonra asker toplamak için Mardin'e döndü. Onun dönüşünün ardından Haçlılar anlaşmayı bozarak Halep ve çevresini yağmalamaya başladılar. 1120'de yeniden harekete geçen İlgazi, ordusundaki Türkmenlerin itaatsiz davranışları sebebiyle Haçlılara karşı önemli bir harekâta girişmeden yeni bir mütareke yaptı.⁴³⁷ Halep şehrini oğlu Süleyman'ın idaresine bıraktı ve asker toplamak üzere Mardin'e döndü. İlgazi'nin sürekli olarak asker temini için Mardin'e gitmesi ve Haçlılara karşı kalıcı bir başarı kazanamaması Halep şehrinin iktisadî açıdan içine düştüğü kötü durumla ilgilidir. Nitekim, İlgazi'nin bütün çabasına rağmen Haçlılar şehri tazyik etmeye devam ediyorlardı. Mardin'e dönen İlgazi, Suriye'de Haçlılara karşı yaptığı mücadelelere bir süre için ara vermek zorunda kaldı.⁴³⁸

Haçlılarla yaptığı savaşlarda ünü çok artan İlgazi, Irak Selçuklu Sultanı Mahmut tarafından Gürcüler üzerine sefere tayin edildi. Bu seferden muvaffak olamadan dönmesine rağmen (1121), sultan yanındaki itibarını muhafaza eden İlgazi, bir süre

⁴³³ Steven Runciman, a.g.e., c.2, s. 125-126.

⁴³⁴ Aydın Usta, "Artuklular ve Haçlılar (Haçlıların Bölgeye Gelişlerinden Belek'in Ölümüne Kadar 1098- 1124)" s. 367.

⁴³⁵ İbn'ül Esir, a.g.e., c.10, s. 440; İbn'ül Adim, a.g.e., s. 140.

⁴³⁶ İbn'ül Adim, a.g.e., s. 141; Urfalı Mateos, a.g.e., s. 265; Süryanî Mihail, a.g.e., s. 74; Anonim Süryanî, a.g.e., s. 30.

⁴³⁷ Ali Sevim, a.g.m., s. 681-682; Aydın Usta "Artuklular", s. 814; İlhan Erdem, a.g.m., s. 647.

⁴³⁸ Aydın Usta, "Artuklular ve Haçlılar (Haçlıların Bölgeye Gelişlerinden Belek'in Ölümüne Kadar 1098- 1124)" s. 369; Aydın Usta "Artuklular", s. 814; İlhan Erdem, a.g.m., s. 647.

sonra Meyyafarikin (Silvan)'ın iktasını sultan Mahmut'tan aldı.⁴³⁹ İlgazi, Gürcüler üzerine çıktığı seferden dönüşünde, Halep'in idaresini bırakmış olduğu oğlu Süleyman'ın isyanı ile karşı karşıya kaldı.⁴⁴⁰ Bu isyanı kısa sürede bastıran İlgazi, bölgedeki yokluğundan istifade ederek Halep'i tazyike başlamış olan Haçlılarla yeni bir barış yaptı. 1122 senesinde yeğeni Belek ve Dımaşk Atabeyi Tuğtekin ile birlikte Haçlıların üzerine yürüdü. Ancak, Zerdana kalesini kuşattığı sırada hastalandı. Mardin'e dönerken Aculeyn denilen yerde vefat etti (19 Kasım 1122). Ölümünden sonra Mardin Artuklularının başına oğlu Timurtaş geçti. Ailenin liderliğini ise yeğeni Belek Gazi üstlendi.⁴⁴¹

2.3.3. Nureddevle Belek Gazi

Haçlılara karşı gaza hareketinde bulunan diğer bir Artuklu beyi ise Artukoğlu Behram'ın oğlu Nureddevle Belek Gazi'dir. Belek, Kılıç Arslan ve Gümüştekin Ahmet Gazi'nin yanında ilk Haçlılara ve 1101 Haçlılarına karşı savaşmıştır. Merzifon (Mursivan) zaferinden sonra kaçan Haçlıları takip eden Türk komutan Belek Gazi'dir.⁴⁴² Haçlılar Antakya'yı ele geçirdikten sonra bu şehri kurtarmaya gelen Kürboğa kumandasındaki Büyük Selçuklu ordusunda da görev alan Belek, kendi idaresinden memnun olmayan Suruç Hıristiyanlarının, şehri, Urfa Kontu I. Baudouin'e teslim etmesiyle buradaki hâkimiyetini kaybetti (1098).⁴⁴³ Bu suretle emarettten mahrum olmak talihsizliğine uğrayan Belek, Hıristiyanların esaretinden kurtulmak için başvuruda bulunan Suruç halkını kurtarmak için büyük amcası Sökmen ile birlikte, takriben 1100 yılının sonlarına doğru Suruç'a yürüdü ve Urfa'nın yeni kontu II. Baudouin de Bourg ile Suruç Senyörü Foulque de Chartres'i mağlup etti. Bu mağlubiyet üzerine Antakya'ya giderek askerî yardım alan II. Baudouin kendisine hücum eden

⁴³⁹ İbn'ül Esir, a.g.e., c.10, s. 450; Coşkun Alptekin, a.g.m., s. 182.

⁴⁴⁰ İbn'ül Adim, a.g.e., s. 150; Ali Sevim, a.g.m., s. 686.

⁴⁴¹ Aydın Usta "Artuklular", s. 814.

⁴⁴² Güray Kırpık, a.g.m., s. 249.

⁴⁴³ Anonim Süryanî, a.g.e., s. 17; Coşkun Alptekin, "Belek b. Behrâm", İslâm Ansiklopedisi. c.5, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1992, s. 402; Steven Runciman, a.g.e., c.1, s. 161;

Belek ile Sökmen'i mağlup ederek geri çekilmek zorunda bıraktı (1101).⁴⁴⁴ Haçlılar karşısında kazanılan Belih Çayı Savaşı'na (1104) amcası Sökmen ile birlikte katılan Belek, Musul Emîri Mevdûd'un 1110 yılında Urfa bölgesine yaptığı büyük sefere de diğer amcası İlgazi ile birlikte katıldı.⁴⁴⁵ Daha önce Harput ve Palu çevresini ele geçirmiş olan Belek, Türkiye Selçuklu Sultanı I. Kılıç Arslan'ın dul eşi ile evlenerek Malatya'ya da hâkim olmuştu. O, özellikle Haçlılara karşı amcası İlgazi'den sonra büyük başarılar kazandı.⁴⁴⁶

13 Eylül 1122'de Urfa Kontu Joscelin ve Birecik hâkimi Galeran, küçük bir süvari birliğiyle Suruç yakınında dolaşırken birdenbire Belek'in ordusu ile karşılaşmışlardı. Şiddetli yağın yağmurun ovayı bataklık haline getirmesi yüzünden hafif silahlı Türkmenlerin Frankları kuşatması hiç de güç olmamıştı. Joscelin, Galeran ve arkadaşlarından altmış esir edildiler.⁴⁴⁷ Belek, esirleri Harput kalesine kapattı. Ertesi sene, Müslüman topraklarına karşı sefere çıkan Kudüs Kralı II. Baudouin, Joscelin ve Galeran'ın esir düştüğü yeri görmek üzere yanında küçük bir muhafız birliğiyle ana ordudan ayrıldı. Onun hareketlerini yakından takip etmekte olan Belek Gazi yaptığı baskınla 18 Nisan 1123 tarihinde Kudüs kralını esir etmeyi başardı. Bu değerli esirini de, Harput kalesine gönderdi.⁴⁴⁸ Irak Selçuklu Sultanı Mahmut bu zaferden sonra Halep şehrinin menşurunu Belek'e göndererek onu Haçlılar'a karşı savaşan İslam ordularına başkumandan tayin etti.⁴⁴⁹

Urfa Kontu Joscelin, Ermenilerle ilişkilerini her zaman iyi düzeyde tutmuştu. Harput'ta hapiste bulunduğu zaman içinde de civardaki Ermenilerle irtibat kurmaya muvaffak oldu. Ermenilerden bir grup kimliklerini gizleyerek Harput kalesine girmeyi başardılar. Bunlar kalede bulunan zayıf garnizonu etkisiz hale getirerek esirleri

⁴⁴⁴ Urfalı Mateos, a.g.e., s. 206-207; Anonim Süryanî, a.g.e., s. 17-18; W.B. Stevenson, a.g.e., s. 70; İbrahim Artuk "Artukoğlu Belek'in Hayatı Ve Mezarı" Elazığ: Fırat Havzası Sanat Tarihi Sempozyumu, 1992, s. 79.

⁴⁴⁵ Coşkun Alptekin, "Belek b. Behrâm", s. 402.

⁴⁴⁶ Ali Sevim-Yaşar Yücel, a.g.e., c.1, s. 168.

⁴⁴⁷ İbn'ül Esir, a.g.e., c.10, s. 485; İbn'ül-Kalanisi, a.g.e., s. 31; Urfalı Mateos, a.g.e., s. 272; İbn'ül Adim, a.g.e., s. 152; Abu'l Farac, a.g.e., c.2, 358; Süryanî Mihail, a.g.e., s. 79; Azimî, a.g.e., s. 54; Anonim Süryanî, a.g.e., s. 32; Steven Runciman, a.g.e., c.2, s. 133; W. B. Stevenson, a.g.e., s. 108; Güray Kırpık, a.g.m., s. 249-250.

⁴⁴⁸ İbn'ül-Kalanisi, a.g.e., s. 31; W.B. Stevenson, a.g.e., s. 109; Aydın Usta "Artuklular", s. 815.

⁴⁴⁹ Coşkun Alptekin, "Belek b. Behrâm", s. 403.

kurtardılar.⁴⁵⁰ Ancak hapisten kurtulan Haçlı liderleri ile diğer esirler şehir halkı tarafından kuşatılan kaleden çıkmanın mümkün olmadığını anlayınca Ermenilerden de takviye alarak kale içinde savunmaya geçtiler. Kudüs Kralı Baudouin, Urfa Kontu Joscelin'i kuvvet toplayıp süratle Harput'a dönmesi için Kudüs'e gönderdi.⁴⁵¹ Olup bitenlerden Halep bölgesinde iken haberdar olan Belek, hemen geri döndü ve Harput'u kuşattı. Kısa sürede kaleyi ele geçirince II. Baudouin, Galeran ve II. Baudouin'in yeğeninin hayatını bağışladı, ancak kendisine ihanet edenleri affetmedi ve yetmiş kadar Frank ve Ermeni'yi öldürerek cezalandırdı.⁴⁵² Bu sırada Joscelin ve Godefroi adındaki Frank asilzadesi Harput önlerine şövalyelerle gelmişlerdi. Kalenin Belek tarafından tekrar ele geçirildiğini öğrenince üzülen ve geri döndüler.⁴⁵³ Esirleri yeniden zincire vuran Belek, bunları önce Harran'a götürdü ise de daha sonra Halep kalesinde hapsetti.⁴⁵⁴ Kudüs Kralı II. Baudouin, fidye ödeninceye kadar on altı ay tutuklu kalmıştı.⁴⁵⁵

1124 yılı içinde, Belek başsız kalan Haçlılara son darbeyi vurmak için beraberinde amcazadesi Timurtaş, Musul hâkimi Aksungur el-Porsukî, Dımaşk Atabeyi Tuğtekin ve diğer Artuklu kuvvetleri olduğu halde harekete geçti. Haçlı esirlerini Halep'e naklettikten sonra Azaz'ı kuşattı. Ancak, bir süre sonra kuşatmayı kaldırdı. Halep'e dönerek Melik Rıdvan'ın kızı Ferhunde Hatun ile evlendi.⁴⁵⁶ Belek Gazi, aynı yıl içerisinde Menbic hâkimi Hasan b. Gümüştekin'e karşı, onun hakkında kendisine ulaştırılan bir şeyden dolayı tutumunu değiştirip bir kısım askeriyle amcaoğlu (İlgazi'nin oğlu) Timurtaş'ı sevk etti ve onlara "*Menbic üzerine yürümelerini ve Hasan'dan, kendileriyle birlikte Tell-Bâşir'i yağmalamak için gelmesini istemelerini ve şehirden çıkınca da onu yakalamalarını*" emretti; bunun üzerine Timurtaş, harekete geçip Menbic'e girdi.⁴⁵⁷ Timurtaş, Hasan'ı yakaladıysa da onun kardeşi İsa kuvvetleriyle kaleye çekilip müdafaaya geçti.⁴⁵⁸ İsa, Urfa Kontu Joscelin'e haber göndererek

⁴⁵⁰ Aydın Usta, "Artuklular ve Haçlılar (Haçlıların Bölgeye Gelişlerinden Belek'in Ölümüne Kadar 1098- 1124)" s. 372.

⁴⁵¹ Coşkun Alptekin, "Belek b. Behrâm", s. 403.

⁴⁵² Mehmet Ersan, a.g.e., s. 135.

⁴⁵³ Güray Kırpık, a.g.m., s. 249-250.

⁴⁵⁴ Coşkun Alptekin, "Artuklular", s. 183.

⁴⁵⁵ Thomas Asbridge, a.g.e., s. 183.

⁴⁵⁶ Aydın Usta "Artuklular", s. 816.

⁴⁵⁷ İbn'ül Adim, a.g.e., s. 165.

⁴⁵⁸ Coşkun Alptekin, "Belek b. Behrâm", s. 403.

kendisine yardım etmesi şartıyla kaleyi ona teslim edeceğini bildirdi.⁴⁵⁹ Bu çağrı üzerine Joscelin, Kudüs, Trablus ve diğer Haçlı memleketlerine giderek atlı ve yaya olmak üzere 10 binden fazla asker toplayıp savaşa hazırlandı ve Belek'i uzaklaştırmak amacıyla Menbic'e yöneldi. Bunun üzerine Belek, Joscelin'in Menbic'e yaklaştığı sırada ona karşı harekete geçti; çok geçmeden iki taraf kuvvetleri, 5 Mayıs 1124 Pazartesi günü savaşa tutuşup çarpışmaya başladılar, sonunda Haçlılar, bozguna uğrayıp geri çekildiler.⁴⁶⁰

Bu sırada Belek Gazi, uzun zamandan beri Franklar tarafından kuşatılan ve yardımdan tamamıyla mahrum kalan Sur şehrinin imdadına koşmaya karar vermişti. Suriye sahilinde Müslümanlar elinde kalmış yegâne şehir olan Sur'un düşmesi Mısır ile Suriye'nin deniz yolundan irtibatını büsbütün kesecekti. Dımaşk Atabeyi Tuğtekin bu hususta işbirliği yapmaya davet ediyordu.⁴⁶¹ Harekete hazırlanan Belek, Menbic kuşatmasını Timurtaş'a devredecekti. 6 Mayıs günü iç kaleyi dövmek için kurulacak mancınıkların yerlerini tespit için başında tulgası ve kalkanı ile dolaşır ve maiyetine emirler verirken kaleden atılan bir ok onun sol köprücük kemiğine isabet ederek saplandı. Rivayete göre bu oku bizzat kale müdafii İsa atmıştı.⁴⁶² Belek oku çıkardı, ona tükürerek "*bu ok bütün İslâmlara vurulmuş bir darbedir*" dedi ve biraz sonra ruhunu teslim etti.⁴⁶³ Runciman'a göre, Belek bu sözünde haklıydı. Çünkü Haçlı şövalyelerinin bu âna kadar karşılaştıkları bütün Türk kumandanları içinde en büyük cevvaliyeti ve akıllılığı gösteren o olmuştu. Artukoğulları'nın büyük kudreti ondan sonra kısa bir sürede çökecekti.⁴⁶⁴

2.4.DİLMAÇOĞULLARI

2.4.1. Togan Arslan

Şemsüddeve Togan Arslan (1113-1134), XII. yüzyıl boyunca daha ziyade Bitlis ve Erzen'i merkez edinen bir beylik kuran Dilmaçoğulları hanedanının dördüncü

⁴⁵⁹ Aydın Usta, "**Artuklular ve Haçlılar (Haçlıların Bölgeye Gelişlerinden Belek'in Ölümüne Kadar 1098- 1124)**" s. 372.

⁴⁶⁰ İbn'ül Adim, a.g.e., s. 166.

⁴⁶¹ İbrahim Artuk "**Artuk Oğlu Belek'in Mezarı**", İstanbul: Tarihten Sesler. Sayı: 17-18, 1944, s. 38.

⁴⁶² İbn'ül Adim, a.g.e., s. 166.

⁴⁶³ İbrahim Artuk, a.g.m., s. 38.

⁴⁶⁴ Steven Runciman, a.g.e., c.2, s. 136.

beyidir.⁴⁶⁵ Dilmaçoğlu Beyliği, Melikşâh zamanına kadar çıktığı halde bazı kaynaklarda bu hanedanın Togan Arslan'a nisbet edilmesi rivâyetleri onun uzun süren idaresi ve şöhreti ile ilgili olmak icab eder. Filhakika onun çok akıllı, kudretli, gazalarda kahraman, memleketine sahip ve güzel siyaseti ile tanındığı kaydedilir.⁴⁶⁶

Togan Arslan, Artuklu İlgazi ile birlikte Haçlılara ve Gürcülere karşı yapılan sefer ve savaşlarda mühim hizmetler gördü.⁴⁶⁷ İlgazi, Togan Arslan'ın yardımıyla Antakya Haçlı Prensi Roger'i Tell-Afrin'de ağır bir yenilgiye uğrattı, ordusu hemen hemen imha edilen Roger de bu savaşta hayatını kaybetti (Haziran 1119).⁴⁶⁸ İbnü'l Adim, *“Zubdetü'l-Haleb Min Târihi Haleb”* adlı eserinde Togan Arslan'ın Tell-Afrin Savaşı'nın kazanılmasındaki rolünü şu sözlerle kaydetmiştir: *“Bu arada Dilmaçoğlu Togan Arslan, kuvvetleriyle Haçlıların arkalarından dolaşıp çadırlarına saldırarak içindekileri öldürdü ve çadırları da yağma etti; bu sırada da bozguna uğrayıp kaçan Haçlılar da öldürüldüler”*.⁴⁶⁹

İlgazi, Tuğtekin ve Togan Arslan, Tell-Afrin zaferinden sonra Esârib ve Zerdana'yı ele geçirdiler. Zerdana kalesinden elde etmiş oldukları para ve ganimetleri Kınnesrin'e gönderdikten sonra yağma için etrafa dağılmış olan Türkmen askerlerini yeniden toplayıp daha önce Roger'in yardımına gelen fakat yetişemeyen Kudüs Kralı II. Baudouin'in bulunduğu Tell-Danis üzerine yürüdüler. Yolda Zerdana'yı kurtarmak için, sığınmış olduğu kraldan ayrılarak gelmekte olan Zerdana senyörü Robert'in kuvvetleriyle karşılaşmışlardır. Senyörün kuvvetleri Dımaşk ve Humus askerlerine hücumla geçmişse de bir başarı kazanamayarak darmadağın bir halde Burc-i Hab'a kaçmışlardır. 15 Ağustos 1119'da İlgazi, Togan Arslan ve Tuğtekin, Robert'in kuvvetlerini bertaraf ettikten sonra krala karşı hücumla geçerek ordusunu çevirme hareketine girişirken Türk okçuları da Haçlı kuvvetlerini ok yağmuruna tutmuşlardı. Kral ordusunu dokuz kısma ayırmıştı. Türk ordusu, Haçlı ordusunun sağ kanadında bulunan Trablus Kontu Pons'un kuvvetleri üzerine yürüyerek onları bozguna uğratıp kaçmaya mecbur etti. Bu durum karşısında kral, kuşatmanın gevşetilmesinden istifade

⁴⁶⁵ İbrahim Ethem Polat, a.g.e., , s. 100.

⁴⁶⁶ Osman Turan, a.g.e., s. 127.

⁴⁶⁷ A.g.e., s. 128.

⁴⁶⁸ Ali Sevim, *“Dilmaçoğulları”* İslâm Ansiklopedisi. c. 9, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, s. 301.

⁴⁶⁹ İbn'ül Adim, a.g.e., s. 137.

ile derhal Tell-Danis'i terk ederek Burc-i Hab'a çekilmek zorunda kaldı. Urfalı Mateos'un ifadesine göre, savaş sırasında vuku bulan korkunç sıcağın tesiri ile bilhassa kralın zayıyatı artmış ve bu suretle birçok askeri helâk olmuştur. İbnü'l Esir ve İbnü'l Adim, Tell-Danis Savaşı'nı Türkmenlerin kazanmış olduklarını kaydetmelerine rağmen, Urfalı Mateos "*her iki tarafın kesin bir sonuç alamadığına*" işaret etmektedir.⁴⁷⁰

1133 yılında Togan Arslan, bu kez de Humus Emîri Hayır Han'la birlikte Haçlılara karşı bir sefere çıkmıştır.⁴⁷¹

2.5.AHLATŞAHLAR

2.5.1. Sökmen El Kutbî

Ahlatşahlar, 1100-1207 tarihleri arasında Ahlat ve civarında hüküm sürmüş bir Türk-İslâm hanedanıdır.⁴⁷² Tarihte Sökmenliler, Ahlatşahlar ve Ermensahlar adlarıyla anılan bu Türk beyliği, sultan Alp Arslan'ın yeğeni (kardeşi Yakutî'nin oğlu Azerbaycan Selçuklu Genel Valisi Kutbeddin İl Arslan'ın Türk asıllı yetiştirmesi (Memlük) olan Sökmen el-Kutbî (O, bu lakabı Kutbeddin'in yetiştirmesi olduğu için almıştır) tarafından kurulmuştur. Sökmen, sultan Melikşâh'ın ölümünden sonra şehzadeler arasında baş gösteren saltanat çatışmalarına karışan efendisi Kutbeddin İsmail'in öldürülmesi üzerine, onun oğlu Mevdud'a tâbî olarak hizmetine girdi.⁴⁷³

Bu arada Büyük Selçuklu Devleti'nin Mervânileri 1085 yılında ortadan kaldırmış olmasına rağmen Ahlat halen bir Mervâni emîri tarafından yönetiliyordu. Ancak Mervâni emîrinin zulüm ve işkencelerinden bıkmış olan halk, adalet ve iyiliği ile şöhret kazanmış Sökmen'e haber göndererek onu Ahlat'a davet etti. Bu davete icabet eden Sökmen de kuvvetleriyle birlikte Ahlat'a gelerek güç kullanmadan şehri teslim aldı (1100). Muhammed Tapar da taht mücadeleleri sırasında daima kendisini

⁴⁷⁰ İbn'ül Esir, a.g.e., c.10, s. 440; Urfalı Mateos, a.g.e., s. 265; İbn'ül Adim, a.g.e., s. 145; Ali Sevim, "**Artuk Oğlu İlgazi**", s. 679-680.

⁴⁷¹ Ali Sevim-Yaşar Yücel, a.g.e., c.1, s. 160.

⁴⁷² Abdülkerim Özaydın, "**Ahlatşahlar**", Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi, c.8, İstanbul: Çağ Yayınları, 1992, s. 195.

⁴⁷³ Ali Sevim-Yaşar Yücel, a.g.e., c.1, s. 155.

destekleyen ve başarılı hizmetler veren Sökmen el-Kutbî'ye Ahlat ve Van Gölü havzasını ikta ederek hâkimiyetini tanıdı.⁴⁷⁴

Haçlılar Suriye sahillerini ve Filistin'i işgâl ettikten sonra Musul bölgesini de tehdiye başlamış ve şiddetli muharebelere girişmişlerdi.⁴⁷⁵ Sultan Muhammed Tapar, genişleme siyaseti güden Haçlılara karşı savaşmaları için Musul Atabeyi Mevdûd ve Ahlat Emîri Sökmen'e mektuplar yazdı. Mevdûd ve Sökmen, Mardin Artuklu Emîri İlgazi'nin de katılmasıyla Haçlılara karşı harekete geçti ve Urfa'yı kuşattılar (Mayıs 1110).⁴⁷⁶ Antakya, Kudüs ve Trablus Haçlıları Urfa'nın muhasara edildiği haberini alır almaz aralarındaki düşmanlıkları bir kenara bırakarak, güçlerini birleştirip Müslüman ordusu üzerine geldiler. Tankred, Bertram ve Baudouin'in Urfa taraflarına geldiğini haber alan Mevdûd, Sökmen El-Kutbî ve diğer Türk beyleri Urfa önlerinden çekildiler (19 Temmuz 1110). Harran'a gelerek kamp kuran Selçuklu kuvvetleri Tuğtekin'in kuvvetleri gelmeden Haçlılara saldırmaktan çekinmekteydi. Haçlılar bu durumu anlayarak paniklediler ve büyük orduların arasında kalmaktan korkarak panik halinde Fırat kıyılarından süratle geri döndüler.⁴⁷⁷ Haçlı birliklerinin çekildiğini öğrenen Mevdûd ve Sökmenle birlikte tüm Selçuklu ordusu derhal onları takiben Fırat istikametinde harekete geçti. Ancak süratli süvariler, Haçlı liderlerinin bir kısmı emniyet içinde Fırat'ı geçtikten sonra onlara ulaşabildi. Nehri henüz geçmemiş olan Franklar, Selçuklu askerlerini görünce büyük bir heyecan ve telâşla nehir kenarında bulabildikleri iki gemiye hücum ettiler. Bu ağırlığa dayanamayan gemilerin ikisi de nehir ortasında battı ve içindekiler boğuldu. Bu arada karşı tarafa geçip kurtulmak için nehre atılan sayısız adam da boğulup öldü. Ordunun geri kalan yaklaşık 5.000 kişilik kısmı kral Baudouin, Tankred ve diğerlerinin gözleri önünde kılıçtan geçirildi. Müslümanların eli ganimetlerle doldu. Selçuklu ordusunun esas hedefi Urfa'yı ele geçirmek olduğundan nehri geçip de Frank birlikleriyle savaşa girmedi.⁴⁷⁸ Haçlılar ise Ermenilerden oluşan bir garnizonu Urfa'ya bırakarak kendi askerlerini alıp götürdüler. Urfa Kontu Baudouin Türklerden korkusundan dolayı şehri bırakarak diğer kontların

⁴⁷⁴ Recep Yaşa, "Ahlatşahlar" Türkler Ansiklopedisi, c.6, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002, s. 832.

⁴⁷⁵ Osman Turan, a.g.e., s. 105.

⁴⁷⁶ Recep Yaşa, a.g.e., s. 833.

⁴⁷⁷ Güray Kırpık, a.g.m., s. 252.

⁴⁷⁸ Abdülkerim Özaydın, **Sultan Muhammed Tapar Devri Selçuklu Tarihi**, Ankara: TTK Yay., 1990, s. 107.

ardından gitti.⁴⁷⁹ Daha sonra Selçuklu ordusu yeniden Urfa üzerine yürüyüp bir kuşatma denemesinde bulunmuş ise de başarılı bir sonuç alınmamıştır.⁴⁸⁰

1111 yılında Haçlı ucundan Bağdat'a gelen Müslümanların yardım ricaları ve hatta feryatları üzerine Muhammed Tapar, Mevdûd kumandasında kalabalık bir orduyu Haçlılar üzerine gönderdi. Bu orduda Sökmen el-Kutbî, Meraga hâkimi Ahmedil, Porsuk'un oğulları İlbeyi ve Zengî gibi büyük emirler de bulunuyorlardı. Fakat bu ordu Urfa şöyle dursun kırk beş gün kuşattığı Tell-Bâşir kalesini bile (Antep yöresinde) bile alamadı.⁴⁸¹ Ahlat Emîri Sökmen el-Kutbî bu sefer sırasında Halep'te iken hastalığının ağırlaşması üzerine kuvvetleri ile birlikte oradan ayrıldı. Fakat, Fırat kıyısındaki Bâlis şehrinde aniden öldü. Bunun üzerine ona bağlı kuvvetler Sökmen'in cesedini alarak önce Meyyâfârikîn'e oradan da Ahlat'a götürüp gömdüler.⁴⁸²

Sökmen'in tabutu memleketine götürülürken Artuklu İlgazi, gaza ve cihat esnasında vefat eden bu emîrin ve askerlerinin mallarını almak için yollarını kesmekte tereddüt göstermedi. Fakat Sökmen'in askerleri beylerinin tabutunu ortalarına aldıktan sonra Artuklular'ı bozguna uğrattıkları gibi, üstelik epeyce de ganimet ele geçirdiler. İlgazi'nin asla mazur görülmecek bu hareketi Sökmen ile aralarının iyi olmamasından ileri gelmişti.⁴⁸³

İslam'ın ve Müslümanların koruyucusu Selçuklu Türklerinin beyleri birlikte hareket ettiklerinde Haçlıları çok kolay bir şekilde tedip edecek güçte idi. Tek problem parçalanmışlık ve şahsî çıkarları millet çıkarlarının üstünde tutarak hareket etmek olmuştu. Sökmen El- Kutbî ismi, Kılıç Arslan, İlgazi, Belek Gazi, Danişmend Gazi, Tuğtekin, Nureddin Mahmud, Selahaddin ve Baybars gibi Haçlılara karşı mücadelede önde gelen isimler arasındaki yerini almıştır.⁴⁸⁴

⁴⁷⁹ Güray Kırpık, a.g.m., s. 253.

⁴⁸⁰ Ali Sevim, **Suriye Ve Filistin Selçukluları Tarihi**, s. 212.

⁴⁸¹ Faruk Sümer, **Selçuklular Devrinde Doğu Anadolu'da Türk Beylikleri**, 3. Baskı, Ankara: TTK Yay., 2015, s. 94.

⁴⁸² Recep Yaşa, a.g.e., s. 833.

⁴⁸³ Faruk Sümer, a.g.e., s. 94-95.

⁴⁸⁴ Güray Kırpık, a.g.m., s. 254.

2.6. YINALOĞULLARI

2.6.1. Fahruddevle İbrahim

Yıvaloğulları, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde kurulan Türkmen beyliklerinin ilklerinden olup hâkimiyet alanları Amid (Diyarbakır) merkez olmak üzere civarındaki birkaç kaleden ibarettir. Bu yüzden söz konusu beyliğin Amid Türkmen Beyliği olarak adlandırılması daha doğrudur. Nitekim dönemin kaynakları da bölge beylerini Yıvaloğulları yerine Sahib-i Amid olarak zikretmektedirler. Amid, X. yüzyıldan başlayarak Orta Çağ'ın sonuna kadar Diyâr-ı Bekr olarak adlandırılan ve günümüzde de Diyarbakır, Batman, Siirt ve Mardin illerini kapsayan Yukarı Dicle havzasının merkezi şehri konumunda olmuştur.⁴⁸⁵

Büyük Selçuklu Devleti Sultanı Melikşah'ın ölümü üzerine Suriye ve Filistin Selçuklu Hükümdarı Tutuş, saltanatı ele geçirmek amacıyla mücadeleye başladığı sıralarda, Diyarbakır ve çevresine de hâkim olmuştu (1093). Bölge valiliğine mâiyyeti emîrlerinden olup, oğlu Dukak'a atabey yaptığı Tuğtekin'i atamıştı. Fakat Tutuş'un başarısızlığı ve ölümü (26 Şubat 1095) üzerine, Diyarbakır ve çevresinde birçok küçük beylikler kuruldu. Bu arada Türkmen emîrlerinden Sadr da Amid (eski Diyarbakır)'e hâkim olmuştu. Sadr'ın ölümünden sonra yerine beyliğe adını veren oğlu Yinal (İnal) geçti. Onun ölümünden sonra da oğlu İbrahim, tahta geçti ve Dımaşk Selçuklu Devleti'ne (Melik Dukak'a) tâbî oldu.⁴⁸⁶

İbrahim Bey zamanında Haçlılar, Urfa ve Antakya'yı ele geçirerek birer kontluk kurmuşlardı. Yıvaloğulları için de tehdit oluşturan bu oluşumlara karşı, İbrahim Bey 1098 yılında Musul Emîri Kürboğa ile Antakya seferine katılarak Haçlılara karşı mücadele etmiştir.⁴⁸⁷

Birinci Haçlı Seferi ve akabinde Haçlılara karşı Anadolu'yu büyük bir gayretle müdafaa eden Türkiye Selçuklu Sultanı I. Kılıç Arslan, 1105 yılında doğuya yönelik hâkimiyet sahasını genişletmek istediğinde, diğer Doğu Anadolu Türk beyleri gibi Diyarbakır'a hâkim olan Yıvaloğlu Fahruddevle İbrahim Bey de I. Kılıç Arslan'ın

⁴⁸⁵Adnan Çevik "XII. Yüzyılda Güneydoğu Anadolu Bölgesinde Bir Türkmen Beyliği Yıvaloğulları", Türkler Ansiklopedisi, c.6, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002, s. 845.

⁴⁸⁶Ali Sevim-Yaşar Yücel, a.g.e., c.1, s. 162.

⁴⁸⁷İlhan Erdem, a.g.m., s. 689.

tâbiyetine girmiş ve Haçlılara karşı onunla birlikte mücadele etmeyi kabul etmişti. I. Kılıç Arslan, aralarında Diyarbakır Beyi Fahruddevle İbrahim'in de bulunduğu emîrlerle birlikte Urfa Kontu Baudouin'e karşı harekete geçti. Baudouin civar bölgelere ve bu arada Mardin Beyi Uluğ Sâlâr'ın memleketine de akın yapmış; birçok ganimetler almıştı. Kılıç Arslan Urfa'yı 1106'da kuşattı. Fakat zaptı daima güç olan Urfa mukavemet ettiğinden ve Çökürmüş'ün adamları sultana Harran'ı kendisine teslim edeceğini bildirdiğinden oraya gitti. Haçlılar karşısında halka emniyet geldi. Fakat hastalanan sultan, Malatya'ya dönünce Urfa muhasarası da kaldı ve doğuda genişleme hareketi de bir müddet ileri gidemedi.⁴⁸⁸

2.6.2. Sâduddevle Ebû Mansur İlaldı

Fahruddevle İbrahim'in ölümünden sonra yerine kaynakların babasından daha iyi bir emîrdir diye bahsettiği Sâduddevle Ebû Mansur İlaldı, Amid (Diyarbakır) emîri oldu (1109-1110).⁴⁸⁹ İlaldı, Selçuklular tarafından Haçlılara karşı düzenlenen askerî seferlere katılmıştır.⁴⁹⁰

Sâduddevle Ebû Mansur İlaldı'nın Haçlılarla olan münasebetlerine, Urfa Haçlı Kontu Joscelin'in 1128-1129 yılında Amid önlerine kadar gelerek civardaki Müslüman köylerini yağmalaması ve muhtemelen İlaldı'nın yardım talebi üzerine de Hısn-ı Keyfa Artuklu Emîri Davud'un müdahalesi sonucu geri çekilmek zorunda bırakılmalarını da ilave edebiliriz. Süryani Mihail, bu yağmanın sebebini şöyle açıklamaktadır;

“1129 tarihinde, Joscelin, Amid memleketine taarruz etti ve Aşuma (Karacadağ) dağındaki Türkleri ve Kürtleri kırdı. O, şehrin kapısına kadar ilerleyip köyleri yağma etti. Çünkü Türkler, Joscelin'in Antakya'da bulunduğu sırada Urfa'ya taarruz ettikleri vakit, Amid'li askerler onlara refakat etmişlerdi.”⁴⁹¹

⁴⁸⁸ Osman Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**. 13.Baskı. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2014, s.136-137.

⁴⁸⁹ İbn'ül Esir, a.g.e., c.10, s. 383; Adnan Çevik, a.g.m., s. 846

⁴⁹⁰ Ali Sevim-Yaşar Yücel, a.g.e., c.1, s. 162.

⁴⁹¹ Süryanî Mihail, a.g.e., s. 95; Işın Demirkent, a.g.e., s. 89; Adnan Çevik, a.g.m., s. 847.

SONUÇ

Anadolu, tarih boyunca pek çok uygarlığa ev sahipliği yapmış ve aynı zamanda doğu ve batı medeniyetleri arasında bir karşılaşma ve çatışma alanı olma özelliğini her zaman korumuştur. Emevîlerle başlayan ve Abbasîlerle devam eden Müslümanların Anadolu seferleri İstanbul'a kadar uzansa da, Bizans'ın şiddetli direnişi ile karşılaşmış ve bir neticeye ulaşamamıştı. Özellikle Abbasîler, Sugur adı verilen sınır şehirlerine yerleştirdikleri Türklerin askerî kabiliyetlerinden istifade ile bu akınlarda onları görevlendirmişler ve bu sayede Türkler Anadolu'yu yakından tanıma imkânı elde etmişlerdi.

Maveraünnehir'de Gazneli ve Karahanlı gibi büyük devletlerin baskısı altında bulunan Oğuz Türklerinin vatan arayışı Selçuk Bey'in torunları Tuğrul ve Çağrı Beyleri harekete geçirmiş, Çağrı Bey'in başlattığı Anadolu akınları daha sonra Tuğrul Bey ve hanedana mensup diğer kumandanlar tarafından devam ettirilmiştir. Gürcü, Rum ve Ermenilerden müteşekkil Bizans orduları ise bu akınlara karşı koyamamış, önce 1048 Pasinler ve ardından 1071 Malazgirt zaferleriyle Anadolu hızlı bir şekilde el ve sahip değiştirmeye başlamıştı. Bizans, kendi askerî imkânları ile durduramadığı Türkler karşısında Batı'dan yardım istemekten başka çare bulamamıştı. 1074'te imparator Mihail'in papa VII. Gregory nezdindeki Türklere karşı yardım çağrısı o sırada bir netice vermemişti. Daha sonra Bizans imparatoru olan Aleksios Komnenos'un yardım çağrıları papa II. Urban tarafından bu sefer dikkatle değerlendirilmiş ve papanın Hıristiyan Avrupa halklarının dinî duygularını kabartan söylemleri üzerine büyük çapta ordular teşekkül etmişti.

Kudüs'e giden yolda Anadolu, hem bir güzergâh hem de Türklerden kurtarılacak bir coğrafyaydı. O sıralarda Anadolu'da merkezî bir Türk devletinin olmayışı ve Türklerin farklı bölgelerde farklı isimler altında teşkilatlanmış olmaları Haçlılara karşı mücadelenin zorlu geçeceğini ortaya koymuştu. I. Kılıç Arslan'ın I. Haçlı Seferi'nde, Pierre L'Hermitte komutasındaki Avrupa'nın alt sınıflarına mensup ve savaş becerisi olmayan ordularına karşı kazandığı 21 Ekim 1096'daki Drakon zaferi onun Haçlıları küçümsemesine yol açtı. Bu sebeple o başkentini terk ederek Malatya'yı kuşatmaya gitti. Fakat asıl büyük ve muntazam ordular, kontların ve düklerin kumandasında,

şövalyelerden mürekkep olarak arkadan geliyordu. I. Kılıç Arslan'ın başkenti İznik'i Haçlılara terk etmek zorunda kalması tehlikenin büyüklüğünü anlamasına yol açtı. Derhal Anadolu ve Suriye'deki Türk ve Müslüman beylere haberler göndererek Haçlılara karşı birlik olmaya davet etti. Davete hemen icabet eden Danişmend Gümüştekin Ahmet Gazi ve Kayseri Beyi Hasan ile Anadolu'da ilerlemekte olan Haçlılara Eskişehir (Dorylaion) yakınlarında saldırdı. Fakat kısa süngü ve oklara sahip bulunmaları ve zırhsız olmaları yüzünden, baştan aşağı zırhlı ve uzun mızraklı Haçlı şövalyeleri karşısında başarılı olamadılar.

I. Haçlı Seferi'nde Haçlılar amaçlarına ulaşmışlar, Urfa ve Antakya'nın ardından 15 Temmuz 1099'da Kudüs'ü ele geçirerek burada bir Latin krallığı kurmuşlardı. Bununla beraber Haçlıların durumu emniyetten uzaktı. Eldeki görevler için yeterince insan gücü yoktu. Gelenlerin birçoğu Avrupa'daki evlerine geri dönmüşlerdi. Bir Müslüman saldırısı neticesinde Kudüs'ü kaybetmekten korkmaya başlamışlardı. Derhal Avrupa'ya mektuplar yazıldı. Papa II. Paschalis ve kardinalleri Avrupa'nın değişik yerlerinde vaazlar vererek kitleleri harekete geçirdiler. Üç büyük ordu hazırlandı ve Kudüs'e doğru yola çıktı. I. Kılıç Arslan, I. Haçlı Seferi'nden edindiği tecrübeyle derhal diğer Türk ve Müslüman beylerle bir kez daha birleşme yoluna gitti. Danişmend Gümüştekin Ahmet Gazi, Halep Meliki Rıdvan, Harran Emîri Karaca ve Artuklu Beyi Belek ittifaka katıldılar. 1101 yılında Anadolu'ya giren üç büyük ordudan ilki Merzifon'da, ikincisi Konya'da ve üçüncüsü ise Ereğli'de yenilgiye uğratıldı.

I. Kılıç Arslan'dan sonra, Doğu Akdeniz'de hâkimiyet kuran Haçlılara karşı Anadolu Türk beylerinin mücadelesi daha çok Güney Anadolu ve Kuzey Suriye dolaylarında yoğunluk kazanmıştır. 1147 yılındaki II. Haçlı Seferi'ne kadar yaklaşık elli yıl sürecek bu mücadeleler sırasında biz daha çok Artuklu ve Danişmendli beylerinin ön plana çıktığını görmekteyiz.

1104 senesi içinde Haçlılar, 1101'de kendilerine vurulan darbenin bir benzerini Müslümanlara vurmak üzere harekete geçmişler, Antakya ve Urfa Haçlı orduları birleşerek hedef olarak seçtikleri Harran üzerine yürümüşlerdi. Hısn-ı Keyfa Artuklu Emîri Sökmen daha önce aralarındaki düşmanlığı bir tarafa bırakarak derhal Musul valisi Çökürmüş ile ittifak yaparak Haçlıları 7 Mayıs 1104'te Belih Çayı

Muharebesi'nde yenilgiye uğratmıştır. Bu zaferin kazancı daha çok psikolojik olmuştur. Doğu Akdeniz'in kuzeyindeki güç ve güven dengelerini değiştirmiş ve Latinlerin yenilmez olmadıkları anlaşılmıştır.

1110 yılından itibaren yine bir Artuklu beyi olan İlgazi'nin Haçlılarla olan mücadelelerde ismini sıklıkla duyurmaya başladığını görmekteyiz. Ama o kimi zaman da bölgedeki çekişmeler yüzünden Haçlılarla ittifak yapmaktan kaçınmamıştır. Onun Haçlılara karşı en büyük başarısı daha önce ittifak yaptığı Antakya Haçlı Prensi Roger'i 1119'da Tell-Afrin Savaşı'nda yenilgiye uğratmasıdır.

Harput Artuklu Emîri Belek Gazi, Haçlıların Antakya kuşatması esnasında Antakya'nın yardımına gelen Kürboğa'nın ordusunda yer aldığından beri (1098), Haçlılarla yapılan pek çok savaşa kimi zaman amcaları Sökmen ve İlgazi, kimi zaman da yalnız kendi kuvvetleriyle katılmıştır. Haçlılarla yapılan savaşlarda amcalarından daha ileriye giderek 13 Eylül 1122'deki savaşta Urfa Kontu Joscelin ve Birecik hâkimi Galeran'ı, 18 Nisan 1123 tarihinde ise onları kurtarmaya gelen Kudüs Kralı II. Baudouin'i bir baskınla ele geçirerek esir aldı.

Babası Gümüştekin Ahmet Gazi'den sonra Danişmendliler'in başına geçen Emîr Gazi de tıpkı babası gibi Haçlılara karşı parlak zaferler kazanmıştı. Kilikya Ermeni Kralı Thoros'un ölümüyle ortaya çıkan karışıklıktan faydalanan Antakya Haçlı Prensi II. Bohemond ve Emîr Gazi'nin aynı anda bölgeye müdahale etmek istemesi üzerine iki taraf karşı karşıya gelmişler, 1130 yılında Anazarba ovasında yapılan savaşta Haçlılar yenilmiş, II. Bohemond başta olmak üzere bütün Antakya soyluları ölmüştü.

1144 yılında Musul Atabeyi İmâmeddin Zengî'nin Urfa'yı fethetmesi Avrupa'yı yeniden harekete geçirmiş, papa III. Eugenius ve Bernard de Clairvaux'ın çalışmaları neticesinde Avrupa'nın iki büyük kralı Alman İmparatoru III. Konrad ve Fransa Kralı VII. Louis Haçlı seferine çıkmaya karar vermişti. Bu sırada Türkiye Selçuklu hükümdarı olan I. Mesud, babasının 50 sene önce Haçlıların önünden çekilmek zorunda kaldığı Eskişehir'de III. Konrad komutasındaki Almanları kesin bir mağlubiyete uğrattı. Almanların akıbetine uğramak istemeyen ve Bizans arazisi üzerinden ilerleyen Fransa Kralı VII. Louis'in ordusuna karşı ise yıpratma savaşları gerçekleştirdi. Güçlkle

Antalya'ya ulaşan VII. Louis ordusundan arta kalan çok az kuvvetle ve deniz yoluyla Antakya'ya ve buradan da Kudüs'e ulaşabildi.

1187'de Selâhaddin Eyyubî'nin Kudüs'ü Haçlılar'dan geri alması üzerine III. Haçlı Seferi düzenlenmiş, Avrupa krallarından yalnızca Alman İmparatoru Frederick Barbarossa Anadolu üzerinden Kudüs'e gitmeye karar vermişti. Bu sırada yaşı oldukça ilerlemiş ve ülkesini oğulları arasında paylaşmış olan Türkiye Selçuklu Hükümdarı II. Kılıç Arslan kalabalık Alman ordusu karşısında etkili bir mücadele ortaya koyamamıştı.

Buraya kadar vermiş olduğumuz bilgilerden de anlaşılacağı üzere Anadolu üzerinden gerçekleşen ilk üç Haçlı seferi ve bunların arasında geçen dönemde, Anadolu Türk devlet ve beyliklerinin hükümdar ve beyleri kendi aralarındaki ihtilaf ve düşmanlıkları bir tarafa bırakarak genellikle Haçlılara karşı birlik ve dayanışma içerisinde mücadele etmişler, Anadolu'daki Türk hâkimiyetinin yıkılmasına izin vermemişlerdir.

KAYNAKLAR

- AHMED BİN MAHMUD. **Selçuk-Nâme-I**. (Hazırlayan: Erdoğan MERÇİL) İstanbul: Tercüman, 1977.
- ALPTEKİN, Coşkun. **Belek b. Behrâm**. İslâm Ansiklopedisi. c.V. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1992, s. 402-403.
- _____, Coşkun. **Büyük Selçuklular**. Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi. c.VII. İstanbul: Çağ Yayınları, 1992.
- _____, Coşkun. **Türkiye Selçukluları, Artuklular**, Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi. c.VIII. İstanbul: Çağ Yayınları, 1992.
- ALTAN, Ebru. **Haçlı Ordularının Anadolu'da Geçtiği Yollar**, Belleten, c. LXV, Sayı: 243, Ankara: TTK Yay., 2001, s. 571-582.
- _____, Ebru. **II.Haçlı Seferi**. Ankara: TTK Yay., 2003.
- ALTINAY, Ahmet Refik. **Büyük Tarihi Umumî**. c.VI. İstanbul: Kitabhane-i İslâm ve Askerî [Agob Matyosyan Matbaası], R. 1328/M. 1912.
- ANONİM. **Anonim Haçlı Tarihi.(Gesta Francorum Et Aliorum Hierosolymitanorum)**. (Çev: Ergin Ayan). İstanbul: Selenge Yayınları, 2013.
- ANONİM SÜRYANİ. **I ve II. Haçlı Seferleri Vekayinamesi**. (Çev: Bedii İlmen). İstanbul: Yaba Yayınevi, 2005.
- ARTUK, İbrahim. **Artukoğlu Belek'in Hayatı Ve Mezarı**. Elazığ: Fırat Havzası Sanat Tarihi Sempozyumu, 1992, s.79-86
- _____, İbrahim. **Artuk Oğlu Belek'in Mezarı**. İstanbul: Tarihten Sesler. Sayı: 18. s. 38-40, 1944.
- ASBRIDGE, Thomas. **Haçlı Seferleri**. (Çev: Ekin Duru). İstanbul: Say Yayınları, 2014.

- _____, Thomas. **The First Crusade: A New History.** London: Simon & Schuster UK. Ltd A Viacom Company, 2004.
- AZİMÎ, Ebû Abdullah Muhammed, **AZİMÎ TARİHİ (Selçuklular Dönemiyle İlgili Bölümler).** (Çev. Ali Sevim). 2.Baskı. Ankara: TTK Yay., 2006.
- CAHEN, Claude. **Haçlı Seferleri Zamanında Doğu ve Batı.** (Çev: Mustafa Daş). İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2010
- _____, Claude. **Osmanlılardan Önce Anadolu.** (Çev: Erol Üyepazarcı) 2.Baskı. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2002.
- _____, Claude. **Türklerin Anadolu'ya İlk Girişi XI. Yüzyılın İkinci Yarısı.** (Çev: Yaşar Yücel, Bahaeddin Yediyıldız). Ankara: TTK Yay., 1988.
- CATE, James Lea. **The Crusade of 1101, A History of the Crusades, c.I,** Madison, Milwaukee, London, 1969, s. 343-367.
- ÇEVİK, Adnan. **XII. Yüzyılda Güneydoğu Anadolu Bölgesinde Bir Türkmen Beyliği Yınaloğulları.** Türkler Ansiklopedisi. c.VI. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002.
- DEMİRKENT, Işın. **Haçlılar.** İslâm Ansiklopedisi. c. XIV. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1996, s. 525-546.
- _____, Işın. **Haçlı Seferleri Düşüncesinin Doğuşu Ve Hedefleri.** Prof. Dr. Hakkı Dursun Yıldız Hatıra Sayısı. İstanbul: Tarih Dergisi. Sayı: 35. 1994, s. 65-78.
- _____, Işın. **Haçlı Seferleri Ve Türkler.** Türkler Ansiklopedisi, c.VI. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002.
- _____, Işın. **Türkiye Selçuklu Hükümdarı Sultan I. Kılıç Arslan.** 2.Baskı. Ankara: TTK Yay., 2014.
- _____, Işın. **Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi.(1118-1146).** Ankara: TTK Yay., 1987.

- _____, İşın. **Urfa Haçlı Kontluğu Tarihine Bir Bakış. (1098-1146)**. Belleten. Cilt: LIII. Sayı: 206. 1989, s. 167-174.
- DENİZ, Arda ve Koray KAMACI. **Ortadoğu Ve Avrupa'nın Sendromu Haçlı Seferleri**. İstanbul: IQ Kùltür Sanat Yayıncılık, 2013.
- DEVRIES, Kelly. **Giriş**. Dünya Savaş Tarihi Haçlı Seferleri 1097 – 1444. (Çev: Emir Yener). Cilt V. İstanbul: Timaş, 2012.
- ERDEM, İlhan. **Doğu Anadolu Türk Devletleri**. Türkler Ansiklopedisi, c.VI. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002.
- ERER, Râşid. **Türlere Karşı Haçlı Seferleri**. (Edisyon: Ahmed Yüksel Özemre) İstanbul, 2002.
- ERSAN, Mehmet. **Türkiye Selçukluları Zamanında Anadolu'da Ermeniler**. Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı. İzmir: Yayımlanmamış Doktora Tezi, 1995.
- FALK, Avner. **Franks And Saracens, Reality And Fantasy In The Crusades**, London: Karnac Books Ltd, 2010.
- FAZLULLAH, Reşidü'd-dîn. **Cami'üt-Tevârih**, İstanbul: Selenge Yayınevi, 2010.
- FRANCE, John. **VICTORY IN THE EAST, A Military History of the East First History**, Cambridge University Press, 1994.
- _____, John. **The First Crusade: "Impelled By The Love Of God", The Second Crusade: "War Cruel And Unremitting"** Crusades The Illustrated History. (Editör: Thomas M. Madden). The University Michigan Press, 2004.
- GORDLEVSKY, Vladimir Aleksandroviç. **Küçük Asya'da Selçuklular**, Çev: Abdùlkadir İnan, Ankara: TTK Yay., 2015.
- GÖKSU, Erkan, **Haçlıların Anadolu'daki İlk Faaliyetleri Ve Kırkgeçit (Drakon Savaşı (1096))**. Ekev Akademi Dergisi. Yıl: 13. Sayı: 19. 2004, s. 363-370.

- GREGORY ABU'L-FARAC. (Bar Hebraeus). **Abu'l-Farac Tarihi**. 2 Cilt. (Çev: Ömer Rıza Doğrul). Süryaniceden İngilizceye Çeviren: Ernest A. Wallis Budge. Ankara: TTK Yay., 1987.
- HASSAN, Ümit. **Siyasal Tarih Açıklamalı Bir Kronoloji**. Türkiye Tarihi c.I. Osmanlı Devletine Kadar Türkler. 6.Baskı. Ankara: Cem Yayınevi, 2000.
- HONIGMANN, Ernst. **Bizans Devleti'nin Doğu Sınırı**. (Çev: Fikret Işıltan). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1970.
- IOANNES KINNAMOS. **Ioannes Kinnamos'un Historia'sı**. (Yay. Hazırlayan : Işın Demirkent). Ankara: TTK Yay., 2001.
- İBNU'L-KALANİSİ. **Zeyl Tarih Dimaşk (History Of Damascus)**, Neşreden: H. F.Amedroz. Leiden, 1908. (İngilizceye Çev: H.A.R. Gibb). London. (Kısmen), 1932.
- İBNÜ'L-ADİM. **Bugyetü't-Taleb Fi Tarih-i Haleb (seçmeler)**. Çev: Ali Sevim. Ankara: TTK Yay., 1989.
- _____. **Zubdetü'l-Haleb Min Târihi Haleb'de Selçuklular**. (Çev: Ali Sevim). Ankara: TTK Yay., 2014.
- _____. "Artukluların Halep'teki Hâkimiyeti", (Çev: Aydın Usta), Tarih İncelemeleri Dergisi, c. XXIII, Sayı. II, 2008, s. 227-260.
- İBNÜ'L-ESİR.. **El-Kamil Fi't-Tarih Tercümesi**. (Çev. Abdülkerim Özaydın). c. IX-XII, İstanbul: Bahar Yay., 1987.
- JESTICE, Phyllis G. **Antakya 1098**. Dünya Savaş Tarihi Haçlı Seferleri 1097 – 1444. (Çev: Emir Yener). c. V, İstanbul: Timaş, 2012.
- KAFALI, Mustafa. **Anadolu'nun Fethi Ve Türkleşmesi** Türkler Ansiklopedisi. c. VI, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002.
- KALELİ, Emrullah. **Anadolu Selçuklu Devri Türk Haçlı Münasebetleri**, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı. Isparta: Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2004.

- _____, Emrullah. **Haçlı Seferleri Zamanında Avrupa'da Antisemitizm (1096-1190)**. İzmir: Ege Üniversitesi. Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi. XIII./I. 2013, s. 21-35.
- KANAT, Cüneyt ve Devrim BURÇAK. **Sorularla Haçlı Seferleri**. İstanbul: Yeditepe Yayınları, 2013.
- KAYHAN, Hüseyin. **Haçlılar Karşısında Dânişmendliler**. History Studies: International Journal of History Volume 4 Issue 2. 2012, p. 227-234.
- KESİK, Muharrem. **Sultan I. Mesud Dönemi**. Ankara: TTK Yay., 2003.
- KIRPIK, Güray. **Artuklu-Haçlı Münasebetleri**. Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi Özel Sayı I. Ankara. Temmuz 2009. c. XXIX. 2009, s. 243-256.
- _____, Güray. **Doğunun Ve Batının Gözünden Haçlılar**. İstanbul: Selenge Yayınları, 2009.
- KOCA, Salim. **Türkiye Selçukluları Tarihi II. Cilt Malazgirt'ten Miryokefalon'a (1071-1176)**. Çorum: Karam Araştırma Yayıncılık, 2003.
- _____, Salim. **Diyâr-ı Rûm'un (Roma Ülkesi=Anadolu) "Türkiye" Hâline Gelmesinde Türk Kültürünün Rolü**. Konya: Türkiyat Araştırmaları Dergisi. Sayı: 23, 2008, s. 1-53.
- KOMİSYON. **Başlangıçtan Bugüne DÜNYA TARİHİ**. c.I. İstanbul: Kaynak Kitaplar, 1974.
- _____. **Osmanlı Ansiklopedisi**. c.I. İstanbul: İz Yayıncılık, 1996.
- KOMNENA, Anna. **Alexiad (Malazgirt'in Sonrası)**. (Çev: Bilge Umar). İstanbul: İnkılap Kitabevi, 1996.
- KÖYMEN, Mehmet Altay. **Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi**. 4.Baskı c. I-III, Ankara: TTK Yay., 2011.
- KREY, August C. **The First Crusade The Accounts of Eye-Witnesses And Participants**, Princeton: Princeton University Press, 1921.

- LAMB, Harold. **Haçlı Seferleri**. İstanbul: Tutku Yayınevi, 2012.
- MAALOUF, Amin. **Arapların Gözüyle Haçlı Seferleri**. (Çev: M.Ali Kılıçbay). 2.Baskı. İstanbul: Telos Yayıncılık, 1997.
- MERÇİL, Erdoğan. **Türkiye Selçukluları**. Türkler Ansiklopedisi. c.VI. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002.
- MICHAUD, Joseph François. **Haçlı Seferlerinin İlginç Olayları**. (Çev: Güray Kırpık) İstanbul: Lotus Yayınevi, 2011.
- MORRISSON, Cécile. **Haçlılar**. (Çev: Nermin Acar). Ankara: Dost Kitabevi Yay., 2005.
- NICHOLSON, Helen. **The Third Crusade A Campaign Of Europe's Élite**. Crusades The Illustrated History. (Editör: Thomas M. Madden). The University Michigan Press, 2004.
- NICOLLE, David. **I.Haçlı Seferi 1096-99**. (Çev: L.Ece Sakar). İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2013.
- _____, David. **II.Haçlı Seferi 1148**. (Çev: L.Ece Sakar). İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2014.
- _____, David. **III.Haçlı Seferi 1191**. (Çev: L.Ece Sakar). İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2011.
- NOMIKU, H. A. **Haçlı Seferleri**. (Yunancadan çeviren Kriton Dinçmen), İstanbul: İletişim Yayınları, 1997.
- OSTROGORSKY, Georg. **Bizans Devleti Tarihi**. Çev: Fikret Işıltan. 8.Baskı. Ankara: TTK Yay., 2015.
- ÖZAYDIN, Abdülkerim. **Dânişmendliler, Mengüçükler, Ahlatşahlar**. Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi. c.VIII. İstanbul: Çağ Yayınları, 1992.
- _____, Abdülkerim. **Sultan Muhammed Tapar Devri Selçuklu Tarihi**. Ankara: TTK Yay., 1990.

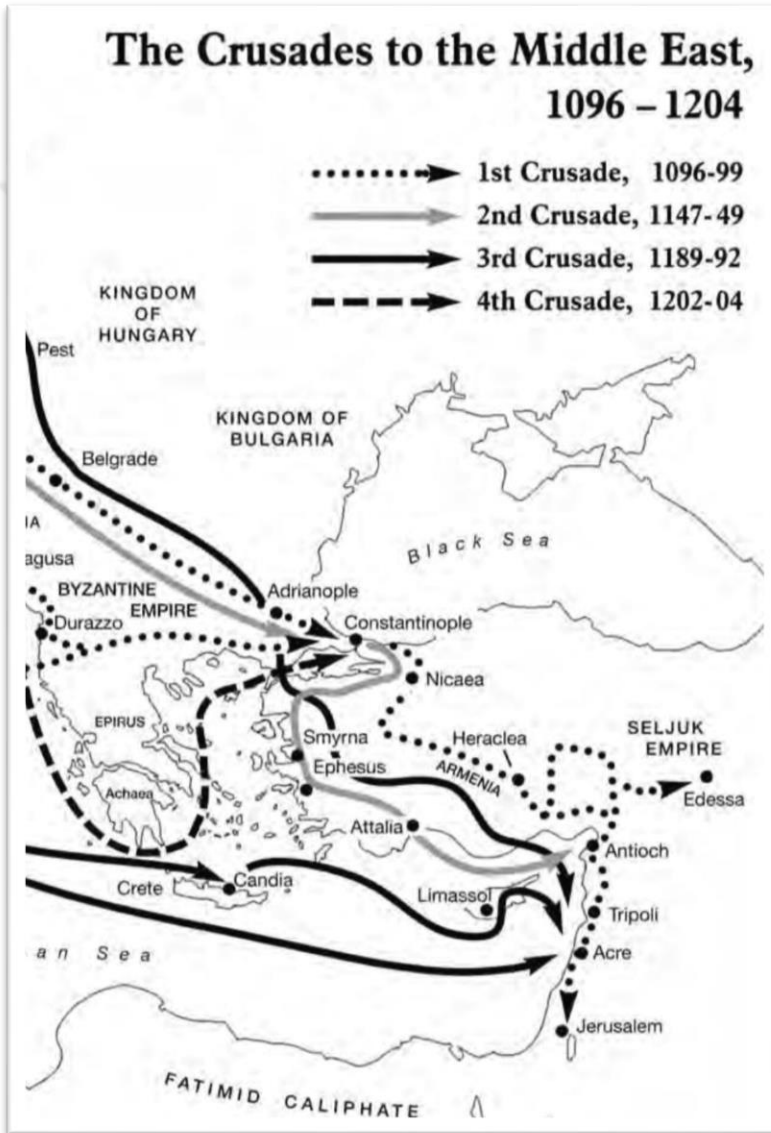
- PAINE, Mike. **Haçlı Seferleri**. (Çev: Cumhur Atay). İstanbul: Kalkedon Yayınları, 2011.
- PAVKOVIC, Michael F. **Dorileon (Eskişehir) 1097**. Dünya Savaş Tarihi Haçlı Seferleri 1097 – 1444. (Çev: Emir Yener). Cilt V. İstanbul: Timaş, 2012.
- PHILLIPS, Jonathan. **The Crusade, 1095-1197**. Edinburgh: Pearson Education, 2002.
- _____, Jonathan. **Holy Warriors, A Modern History A Crusades**. New York: Random House, 2009.
- POLAT, İbrahim Ethem. **Haçlılara Kılıç ve Kalem Çekenler**. Ankara: Vadi Yayınları, 2006.
- RILEY-SMITH, Jonathan. **The First Crusade And Idea Of Crusading**. London New York: Continuum, 2003.
- ROUX, Jean Paul. **Türklerin Tarihi Pasifik'ten Akdeniz'e 2000 Yıl**. (Çev: Aykut Kazancıgil. Lale Arslan-Özcan). 5.Baskı. İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2008.
- RUNCIMAN, Steven. **Haçlı Seferleri Tarihi** (Çev: Fikret Işıltan). c. I-III. 4.Baskı. Ankara: TTK Yay., 2008.
- SAKAOĞLU, Necdet. **Türk Anadolu'da Mengücekoğulları**. İstanbul: Milliyet Yayınları, 1971.
- SEVİM, Ali. **Artuk Oğlu İlgazi**. Belleten. c. XXVI. Sayı: 104. 1962, s.649-691.
- _____, Ali. **Dilmaçoğulları**. İslâm Ansiklopedisi. c.9. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1994, s. 301-302.
- _____, Ali. **Sökmen b. Artuk**. İslâm Ansiklopedisi. c.37. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2009, s. 392-394.
- _____, Ali. **Suriye Ve Filistin Selçukluları Tarihi**, 3.Baskı, Ankara: TTK Yay., 2000.
- _____ ve Erdoğan MERÇİL. **Selçuklu Devletleri Tarihi, Siyaset, Teşkilât Ve Kültür**, 2. Baskı, Ankara: TTK Yay., 2014.

- _____ ve Yaşar YÜCEL. **Türkiye Tarihi**. c.I. Ankara: TTK Yay., 1990.
- SIBT İBNU'L-CEVZÎ, Ebü'l-Muzaffer Şemsüddin Yusuf b. Kızıoğlu. **Mir'âtü'z-Zaman fî Tarihi'l-A'yan'da Selçuklular** (Seçme, Tercüme ve Değerlendirme Ali Sevim), Ankara: TTK Yay., 2011.
- SIRMA, İhsan Süreyya. **Haçlı Seferleri**. İstanbul: Beyan Yayınları, 2013.
- SOLMAZ, Sefer. **Dânişmendliler**. Türkler Ansiklopedisi, c.VI. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002.
- STARK, Rodney. **GOD'S BATTALIONS: The Case for the Crusades**. New York: HarperCollins e-books, 2009.
- STEVENSON, W. B. **The Crusaders In The East, A Brief History Of The Wars Of İslâm With The Latins In Syria During The Twelfth And Thirteenth Centuries**, Cambridge: At The University Press, 1907.
- SÜMER, Faruk. **Selçuklular Devrinde Doğu Anadolu'da Türk Beylikleri**, 3. Baskı, Ankara: TTK Yay., 2015.
- SÜRYANİ MİHAİL. **Vekayiname**. (Çev: H. D. Andriasyan) (TTK Kütüphanesi'nde bulunan basılmamış tercüme), 1944.
- ŞEKER, Mehmet. **Anadolu'nun Türk Vatani Haline Gelmesi**. Türkler Ansiklopedisi. c.VI. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002.
- _____, Mehmet. **Fetihlerle Anadolu'nun Türkleşmesi Ve İslâmlaşması**. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1987.
- TURAN, Osman. **Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi**. 10.Baskı. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2013.
- _____, Osman. **Selçuklular Tarihi Ve Türk-İslâm Medeniyeti**. 11.Baskı. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2009.
- _____, Osman. **Selçuklular Zamanında Türkiye**. 13.Baskı. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2014.

- _____, Osman. **Türk Cihân Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi**. 9.Baskı. İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 1996.
- URFALI MATEOS. **Urfalı Mateos Vekayi-namesi (92-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162)**. (Türkçe Terc. Hrant D. Andreasyan, Notlar: Edouard Dulaurer-Halil Yınanç). 3.Baskı. Ankara: TTK Yay., 2000.
- USTA, Aydın. **Artuklular**. Türkler Ansiklopedisi. c.VI. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002.
- _____, Aydın. **Artuklular ve Haçlılar (Haçlıların Bölgeye Gelişlerinden Belek'in Ölümüne Kadar 1098- 1124)**. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi. Sayı: 37, 2002, s.357-374.
- _____, Aydın. **Çıkarların Gölgesinde Haçlı Seferleri**. İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2008.
- VARDABET, Vardan. **Türk Fütuhâtı Tarihi (889-1269)**. (Çev: Hrant D. Andreasyan) TSM. I., 1937.
- WILLERMUS TYRENSIS. **Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği**. (Haz. Ergin Ayan). Ankara: Karadeniz Dergisi Yayınları, 2009.
- YAŞA, Recep. **Ahlatşahlılar**. Türkler Ansiklopedisi. c.VI. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002.
- YAZICI, Nesimi. **İlk Türk-İslâm Devletleri Tarihi**. 9. Baskı. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yay., 2001.
- YILDIZ, Hakkı Dursun. **Anadolu'nun Türkler Tarafından Fethi**, Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi, c.8, İstanbul: Çağ Yayınları, 1992.
- YINANÇ, Mükrimin Halil. **Anadolu'nun Fethi**, Türkler Ansiklopedisi. c.VI. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002.

EKLER

Ek-1: I, II, III ve IV. Haçlı Seferleri güzergâhları

Mike Paine'in The Crusade adlı eserinin 73. sayfasından alınmıştır.

Ek-2: 1101 Yılı Haçlı Seferi Güzergâhı

<http://www.dunya-tarihi.com/>

<http://sites.google.com/site/ekitapdunyatarihi/> Erişim Tarihi : 31/05/2015

Ek-3: Malazgirt Savaşı'ndan Sonra Anadolu'da Kurulan Türk Devletleri Ve Beylikleri

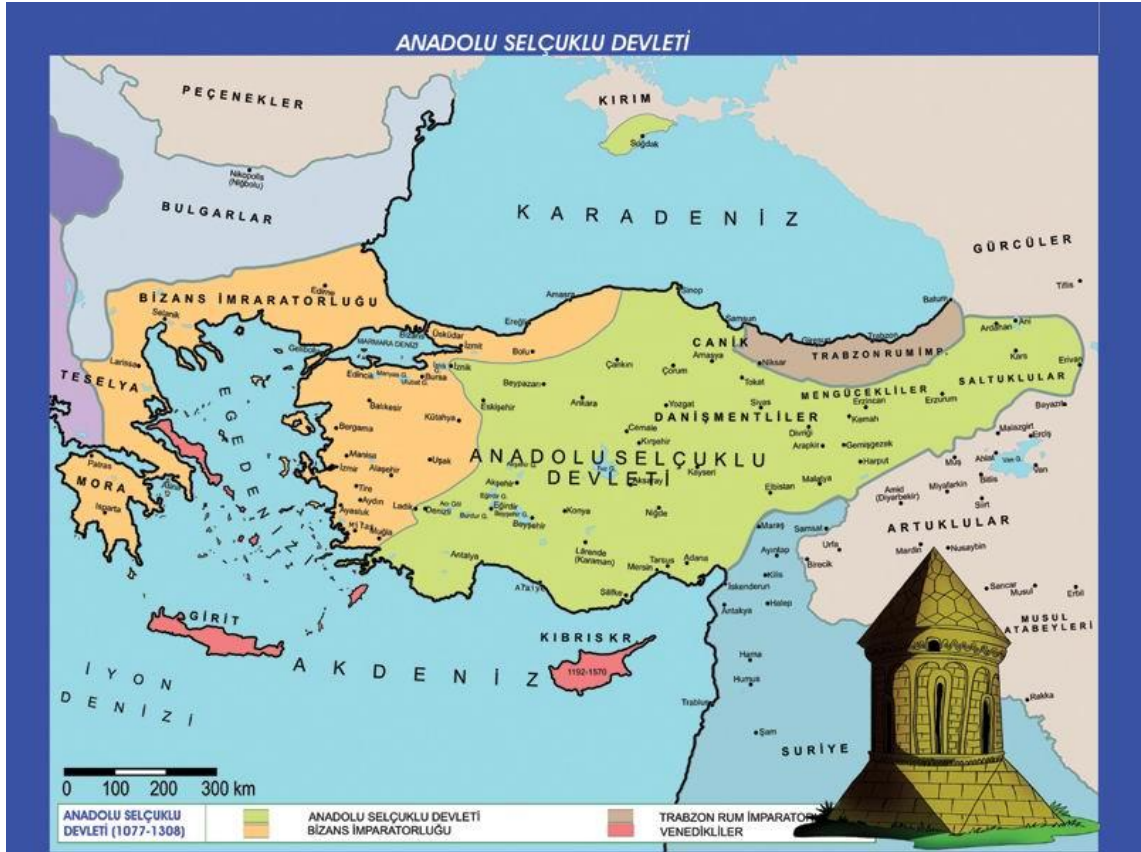
<http://www.tarihbilinci.com.tr> adresinden alınmıştır. (Erişim tarihi 31.05.2015)

Ek-4: Danişmentliler (1071-1178)

<http://www.ansiklopedim.info> adresinden alınmıştır. (Erişim tarihi 31.05.2015)

Ek-5: Türkiye Selçuklu Devleti (1077-1308)

<http://www.ansiklopedim.info> adresinden alınmıştır. (Erişim tarihi 31.05.2015)

Ek-6: 1200 yılında Artuklular

http://tr.wikipedia.org/wiki/Artuklu_Beyliđi#/media/File:Anatolia1200

adresinden

alınmıştır. (Erişim tarihi 31.05.2015)

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı : Fatih SADIÇ

Doğum Yeri ve Tarihi : Samsun - 1978

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi : Selçuk Üniversitesi-Eğitim Fakültesi-Tarih Öğretmenliği

Yüksek Lisans Öğrenimi : Gaziosmanpaşa Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü-

Tarih Anabilim Dalı- Ortaçağ Tarihi Bilim Dalı

Yabancı Dili : İngilizce

Bilimsel Faaliyetleri :

İş Deneyimi : Tarih Öğretmeni

İletişim

E-Posta Adresi : fatih_212@hotmail.com